

2020

Autorský kolektív RÚZ

Nastavenie ponuky vzdelávania podľa potrieb zamestnávateľov

REPUBLIKOVÁ ÚNIA
RÚZ
ZAMESTNÁVATEĽOV

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

NÁRODNÝ PROJEKT

Podpora kvality sociálneho dialógu

Typ projektu: Neinvestičný

Termín realizácie projektu: 07/2018 – 02/2023

ITMS projektu: 312031V749

Autorský kolektív RÚZ

Autorské dielo bolo vypracované v rámci hlavnej aktivity „Posilnenie odborných a analytických kapacít sociálnych partnerov, budovanie infraštruktúry a komunikačnej platformy sociálneho dialógu a rozvoja sociálneho partnerstva na národnej a medzinárodnej úrovni“ v rámci podaktivity 1.1 Posilnenie kapacít sociálnych partnerov prostredníctvom analytickej činnosti Národného projektu Podpora kvality sociálneho dialógu expertným tímom sociálneho partnera Republiková únia zamestnávateľov. Vyjadruje názory a postoje sociálneho partnera na predmetnú tému. Autorské dielo nevyjadruje názory ani postoje prijímateľa projektu a bolo schválené Riadiacim výborom Národného projektu Podpora kvality sociálneho dialógu.

OBSAH

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK	7
ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK	10
MANAŽÉRSKE ZHRNUTIE	11
ÚVOD	14
1. NAJLEPŠIE PRÍKLADY DEREGULÁCIE VZDELÁVANIA V KRAJINÁCH OECD	16
1.1. Švédsko	20
1.2. Fínsko	23
1.3. Nórsko	26
1.4. Estónsko	29
1.5. Poľsko	32
1.6. Spolková republika Nemecko	36
1.7. Rakúsko	40
1.8. Švajčiarsko	46
2. LESSONS LEARNED – VÝSLEDKY PROJEKTOV V KONTEXTE ZLEPŠENIA PRÍPRAVY ABSOLVENTOV PRE POTREBY TRHU PRÁCE	50
2.1. Príklady štátnych projektov zavedených do praxe s cieľom zlepšenia prípravy absolventov	51
2.2. Duálne vzdelávanie – NP Duál	52
2.3. Projekt absolventskej praxe	55
2.4. Príspevok na podporu vytvorenia pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní	57
2.5. Vzdelávanie a príprava pre trh práce zabezpečené z vlastnej iniciatívy uchádzača o zamestnanie	58
2.6. Vzdelávanie a príprava pre trh práce uchádzača o zamestnanie zabezpečené úradom	59
2.7. Vzdelávanie a príprava pre trh práce zamestnancov	59
2.8. Program RE-PAS a RE-PAS+	60
2.9. Projekt Uplatnenie.sk	61

2.10.	Súkromné iniciatívy zamerané na zlepšenie uplatnenia absolventov	64
2.11.	Spolupráca podnikov a vysokých škôl.....	64
2.12.	Výsledky projektov a zlepšenie prípravy absolventov pre trh práce.....	69
3.	DEREGULÁCIA VZDELÁVANIA – PROBLÉMY A PRÍNOSY.....	72
3.1.	Východiskový stav slovenského školstva v roku 1990.....	72
3.2.	Počiatkové reformy v rokoch 1990 – 2002.....	73
3.3.	Zásadná školská reforma v roku 2003	75
3.4.	Školská reforma v roku 2008	76
3.5.	Reformy v rokoch 2010 – 2020.....	76
3.6.	Zmena prístupu po roku 2020?	78
3.7.	Problémy a prínosy deregulačných reforiem v SR v oblasti regionálneho školstva..	81
3.8.	Výsledky deregulačných reforiem v kontexte vysokých škôl	90
3.9.	Kvalita a prestíž vysokoškolských inštitúcií	91
3.10.	Financovanie vysokého školstva	96
3.11.	Počty a štruktúra absolventov nezodpovedajú potrebám hospodárstva a spoločenského vývoja a nezodpovedajú ani medzinárodným trendom.....	107
3.12.	Odchody za štúdiom do zahraničia v kontexte celkového počtu študujúcich.....	124
3.13.	Hodnotenie deregulácie vzdelávania v kontexte zahraničných študentov na slovenských vysokých školách.....	127
3.14.	Výskumná metodológia, vzorka a metódy zberu dát	128
3.15.	Základné údaje o demografii a štúdiu výskumnej vzorky	130
3.16.	Motivácie pre príchod.....	133
3.17.	Výsledky integrácie zahraničných študentov na Slovensku.....	136
3.18.	Pocit akceptácie a začlenenia v spoločnosti	136
3.19.	Znalosť jazyka.....	137
3.20.	Integračné mechanizmy vysokých škôl	138
3.21.	Práca popri štúdiu	140
3.22.	Vyhliadky po štúdiu.....	142
4.	REGULAČNÉ ZAŤAŽENIE V SEKTORE VZDELÁVANIA.....	147
4.1.	Regulačné zaťaženie v systéme základného školstva.....	147

4.2.	Regulačné zaťaženie stredného odborného školstva.....	148
4.3.	Regulačné zaťaženie v oblasti legislatívy.....	153
4.4.	Regulačné zaťaženie univerzitného vzdelávania.....	156
4.5.	Regulačné zaťaženie v systéme celoživotného vzdelávania.....	162
5.	ODPORÚČANIA.....	166
5.1.	Odporúčania pre zlepšenie systému stredného odborného školstva.....	166
5.2.	Odporúčania v oblasti vysokoškolského vzdelávania.....	168
5.3.	Odporúčania v oblasti systému celoživotného vzdelávania.....	181
	ZÁVER.....	184
	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV.....	186

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1: Počet subjektov zapojených do systému duálneho vzdelávania	54
Tabuľka 2: Počet zapojených absolventov v programe absolventskej praxe	55
Tabuľka 3: Čerpanie finančných prostriedkov v prípade programu absolventskej praxe	56
Tabuľka 4: Výsledkové ukazovatele projektu vzdelávania pre trh práce	60
Tabuľka 5: Výsledkové ukazovatele projektu REPAS +	61
Tabuľka 6: Vybrané indikátory – inovácie, porovnanie vybraných krajín	66
Tabuľka 7: Nezamestnanosť absolventov stredných škôl od roku 2015	70
Tabuľka 8: Počet VŠ vo svetových rebríčkoch – vybrané krajiny	92
Tabuľka 9: Cross ranking – slovenské VŠ (2012 – 2019)	93
Tabuľka 10: Cross ranking – skóre vybraných krajín prepočítané na milión obyvateľov	94
Tabuľka 11: Dotácie a rozpočty – vývoj za obdobie 2009, 2013 – 2018	104
Tabuľka 12: Počet študujúcich na VŠ	108
Tabuľka 13: Štatistika prijímacieho konania na vysoké školy SR	108
Tabuľka 14: Percento absolventov v rôznych stupňoch terciárneho vzdelávania (v % populácie 25 – 34 ročných)	109
Tabuľka 15: Zamestnanosť v skupine 25 – 34 ročných absolventov terciárneho vzdelávania	110
Tabuľka 16: Rebríček najlepších fakúlt z hľadiska uplatnenia absolventov (2019)	123
Tabuľka 17: Odchádzajúci a prichádzajúci vysokoškoláci – porovnanie krajín	126
Tabuľka 18: Plány žiakov stredných škôl po skončení štúdia (výber všetkých relevantných odpovedí)	127
Tabuľka 19: Rozdelenie študijných odborov podľa jazykovej kategorizácie	132
Tabuľka 20: Motivácie študovať na Slovensku	135
Tabuľka 21: Ako často sa stretávate vo svojom súkromnom živote s/so:	137
Tabuľka 22: Poskytovanie jednotlivých integračných mechanizmov fakultou podľa jazykovej kategorizácie dotazníkov	139
Tabuľka 23: Práca popri štúdiu podľa odborov*	140

Tabuľka 24: Plánovaný život v podľa jazykovej kategorizácie dotazníkov.....	142
Tabuľka 25: Dôvody pre plánovaný život.....	143
Tabuľka 26: Dôvody na zmenu rozhodnutia pri plánovanom odchode zo SR.....	145
Tabuľka 27: Analýza regulačného zaťaženia stredných škôl	154
Tabuľka 28: Regulačné zaťaženie univerzitného vzdelávania v SR.....	162
Graf 1: Čitateľská gramotnosť PISA 2018 (krajiny OECD).....	18
Graf 2: Matematická gramotnosť PISA 2018 (krajiny OECD)	18
Graf 3: Prírodovedecká gramotnosť PISA 2018 (krajiny OECD)	19
Graf 4: Výsledky hodnotenia PISA vo Švédsku v roku 2018	22
Graf 5: Výsledky PISA vo Fínsku	26
Graf 6: Vývoj matematickej gramotnosti vo výsledkoch OECD PISA v Estónsku od roku 2006	32
Graf 7: Výsledky v Poľsku v testoch OECD PISA	35
Graf 8: Výsledky testovania OECD PISA v Nemecku od roku 2000	39
Graf 9: Výsledky testov OECD PISA vo Švajčiarsku od roku 2000.....	49
Graf 10: Motivácia podnikov spolupracovať s univerzitami.....	67
Graf 11: Motivácia podnikov spolupracovať s univerzitami.....	68
Graf 12: Prekážky v spolupráci s univerzitami z pohľadu podnikov	69
Graf 13: Výsledky v čitateľskej gramotnosti OECD PISA.....	82
Graf 14: Výsledky hodnotenia OECD PISA v matematike v SR	83
Graf 15: Výsledky vo vede v testoch OECD PISA v SR	84
Graf 16: Počet žiakov na stredných školách (štátne + neštátne) v SR od roku 1996	85
Graf 17: Počet študentov na gymnáziách v SR od roku 1996	86
Graf 18: Počet stredných škôl na Slovensku od roku 1996	87
Graf 19: Počet učiteľov na stredných školách od roku 2008	87
Graf 20: Počet gymnázií v SR od roku 1996	88
Graf 21: Počet učiteľov na gymnáziách v SR od roku 1996.....	89

Graf 22: Verejné výdavky na vzdelávanie (% HDP) v krajinách OECD	90
Graf 23: Výdavky na terciárne vzdelávanie (% HDP) v krajinách OECD z verejných zdrojov.....	97
Graf 24: Absolventi VŠ v Európe v roku 2018, podiel neštudujúcich vysokoškolákov, 20 – 34 rokov, podľa postavenia na pracovnom trhu.....	111
Graf 25: Absolventi VŠ na Slovensku 2010 – 2018, neštudujúci vysokoškoláci vo veku 20 – 34 rokov.....	112
Graf 26: Absolventi VŠ na Slovensku v roku 2018 – muži vysokoškoláci (20 – 34 r.) podľa stupňa a odboru vzdelania a postavenia na pracovnom trhu.....	114
Graf 27: Absolventky VŠ na Slovensku v roku 2018 – ženy vysokoškoláčky (20 – 34 r.) podľa stupňa a odboru vzdelania a postavenia na pracovnom trhu.....	115
Graf 28: Absolventi vysokých škôl – Horizontálny kvalifikačný nesúlad, európske krajiny: priemerné hodnoty za roky 2014 – 2018	120
Graf 29: Absolventi vysokých škôl – Horizontálny kvalifikačný nesúlad, EÚ-28 a Slovensko: priemerné hodnoty za roky 2014 – 2018 podľa skupín odborov.....	122
Obrázok 1: Piliere nového modelu financovania univerzít v Rakúsku.....	43
Obrázok 2: Výstupy projektu Uplatnenie.sk.....	63
Obrázok 3: Súvis systému financovania VŠ a znižujúcich sa nárokov na študenta	106
Obrázok 4: Vnímanie zrušenia prijímacích skúšok na väčšine slovenských VŠ	107
Obrázok 5: Absolventi vysokých škôl – Vertikálny kvalifikačný nesúlad, európske krajiny – vývoj v rokoch 2008 – 2018	117

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

OECD – Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj

USA – Spojené štáty americké

IT – Informačné technológie

WIFO – Inštitút hospodárskeho výskumu (Rakúsko)

NP – Národný program

UPSVAR – Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny

PVV – Programové vyhlásenie vlády

NKÚ – Najvyšší kontrolný úrad

MANAŽÉRSKE ZHRNUTIE

Ako vyplýva z uskutočnenej analýzy, študenti študujúci v decentralizovaných systémoch školstva dosahujú lepšie výsledky ako krajiny, ktoré majú centralizované školské systémy. Nejde pritom len o často spomínaný fínsky vzdelávací model, ale dobré výsledky v testoch OECD PISA ako i v umiestňovaní univerzít v medzinárodných rebríčkoch dosahujú aj školské systémy pôvodne postkomunistických krajín. Príkladom je Poľsko s jeho odvážnou reformou nižších stredných odborných škôl, ako i Estónsko s výraznou decentralizáciou školského systému a ponechaní slobody na samotné školy. Veľmi inšpiratívne sú tiež vzdelávacie systémy ostatných severských krajín, ako napríklad Dánsko, či Nórsko. Všetky tieto krajiny majú spoločné, že centrálna autorita neriadi školstvo direktívne, ale veľkú zodpovednosť ponecháva práve na jednotlivých miestnych vláдах a veľkú autonómiu majú aj samotné školy. V prípade odborného vzdelávania platí, že najlepšie vzdelávacie systémy majú zavedené Nemecko a Rakúsko. Navyiac, rakúsky systém financovania vysokoškolského vzdelávania môže byť v mnohom inšpiráciou aj pre slovenských regulátorov.

V oblasti zlepšenia prípravy absolventov pre trh práce sa realizuje niekoľko projektov, ktoré majú pomôcť prepojiť trh práce a vzdelávací systém. Z týchto projektov sa ako najvýznamnejší dá označiť projekt duálneho vzdelávania, ktorý študentom poskytuje možnosť pracovať na pracovisku reálneho zamestnávateľa už počas školy. Do projektu sa zapojilo vo všetkých krajoch Slovenska už viac ako 8000 študentov. Predstavuje tak jeden z mála systémových nástrojov podpory prepájania trhu práce a vzdelávacieho systému. Ostatné projekty sú zamerané skôr na zlepšenie prípravy absolventov a štát investuje nemalé finančné prostriedky do projektov absolventskej praxe, či rekvalifikácie, pričom prínos týchto projektov je sporný a pri lepšom nastavení vzdelávacieho systému by neboli potrebné. Čiastočne sa rozbieha aj spolupráca vysokých škôl a zamestnávateľov, chýba však komplexné riešenie zo strany štátu, ktoré by systém pomohlo zefektívniť.

Od roku 1990 prebehlo niekoľko deregulačných reforiem, ktoré mali za cieľ zefektívniť systém vzdelávania. V množstve nápadov sa jednotlivé reformy (či už Konštantnín, Duch školy, alebo nakoniec Učiace sa Slovensko) podobali. Pravdou však je, že deregulačné reformy sa na Slovensku podarilo spustiť iba čiastočne, dosiahla sa čiastočná zmena právnej subjektivity škôl a zmena zriaďovateľa. To sa prejavilo aj na znížení počtu stredných škôl a miernom poklese počtu učiteľov. Tento pokles však nekopíroval pokles počtu žiakov a väčší počet učiteľov pripadajúcich na žiaka nepriniesol zároveň lepšie výsledky vzdelávania. V prípade vysokých škôl zaznamenávame po roku 1990 rast počtu škôl, rast počtu vysokoškolákov ako i rast počtu učiteľov na vysokých školách. Kým však v prvých rokoch po roku 1989 išlo najmä o sledovanie trendu veľkého počtu študentov, dnes ostáva otvorená otázka, ako riešiť nevyužité kapacity na vysokých školách. Pritom sa javí, že slovenské vysoké školy nie sú oproti zahraničiu (podiel výdavkov na HDP) financované horšie, zdroje sú však v systéme spotrebúvané neefektívne. Pokles počtu slovenských študentov kompenzujú zahraniční študenti len v malej miere. Súčasťou analýzy je tiež prieskum medzi zahraničnými študentmi, pomocou ktorého zisťujeme ich názory na štúdium na Slovensku. Veľká časť, najmä rusky hovoriacich študentov (46 %), si ďalší život na Slovensku vie predstaviť. Zároveň je ale Slovensko jednou z krajín, z ktorej mladí ľudia odchádzajú študovať do zahraničia. Príčinou je najmä blízkosť kvalitnejších českých škôl, kde neexistuje jazyková bariéra, nekvalita slovenských univerzít a ich materiálna vybavenosť.

Problémom sa javí tiež regulačné zaťaženie v oblasti školstva. Aj napriek tomu, že regulačné zaťaženie stále rastie, čo sme dostatočne preukázali v analýze (napríklad kľúčový tzv. Školský zákon zvýšil počet svojich strán z pôvodných 195 pri vzniku na 225). Novelizovaný bol od vzniku už 33-krát. V prípade vysokých škôl vidíme veľký počet verejných škôl, ktoré sú značne deregulované a majú veľkú nezávislosť od orgánov štátnej správy (čo však neplatí pre štátne školy, ktoré sú ale len tri). Avšak v systéme je problémom princíp nezávislého manažmentu. Rektori ako i dekáni sa zodpovedajú akademickej samospráve a systém to tak robí značne uzatvorený „sám do seba“. Regulačné zaťaženie je v slovenskom systéme nestále a stále pribúdajú nové povinnosti nielen pre školy, ale i zriaďovateľov, či rodičov a žiakov. Naopak,

nedostatočne je regulovaný systém celoživotného vzdelávania, ktorý zo strany štátu nie je dostatočne podporovaný a pre širšie vrstvy zamestnancov je nedostupný.

Preto sú aj nami navrhované odporúčania, vyplývajúce z tejto štúdie, koncipované do oblastí, ktoré majú zvýšiť kvalitu a prístup ku vzdelávaniu. V oblasti stredného odborného školstva je nutné znížiť počet škôl, ako i počet odborov, a ostatné dostatočne dofinancovať. Zmysel má tiež rozšírenie a pokračovanie v systéme duálneho vzdelávania, ktorý sa javí (až na niekoľko čiastkových problémov) ako dobre nastavený. Kľúčovým problémom celého školského systému na Slovensku je financovanie. To sa, či už v prípade základného, ako i stredného a vysokého školstva, (čiastočne) odvíja od počtu študentov. Tento systém v prvom rade motivuje školy k naplneniu kapacít a nie k „produkcií“ kvalitných absolventov. Tiež je nevyhnutné podporiť systém celoživotného vzdelávania, zmeniť reguláciu a systém aj zmenou financovania sprístupniť vyššiemu počtu zamestnancov.

Celkovo je ale v oblasti regulácie vzdelávania nevyhnutné znížiť regulačnú záťaž, pokračovať v decentralizácii systému, poskytnúť školám väčšiu autonómiu a nemeniť zákony týkajúce sa školstva viackrát do roka, ale poskytnúť základnú právnu istotu pre jednotlivých aktérov v systéme.

ÚVOD

Nastavenie ponuky vzdelávania by v každej úspešnej ekonomike malo reflektovať potreby zamestnávateľov a trhu práce. V slovenskom prípade sa však javí, že vzdelávací systém funguje oddelene od potrieb trhu práce.

Už len letmý pohľad na slovenské školstvo značí, že sa v ňom skrýva veľké množstvo problémov. V systéme sa nachádza veľké množstvo neefektívnych škôl, neperspektívnych odborov a to na všetkých stupňoch. Stredné odborné školstvo miesto prípravy kvalifikovaných odborníkov, či remeselníkov potrebných pre trh práce, mrhá zdrojmi na výchovu pracovnej sily v odboroch, ktoré reálne nachádzajú len malé uplatnenie na trhu práce na Slovensku. Stredné odborné školstvo má takú zlú povesť, že aj menej talentovaní žiaci radšej volia gymnázium ako strednú odbornú školu.

O potrebe reformy vysokého školstva sa diskutuje prakticky od vzniku moderného slovenského štátu, pričom slovenské vysoké školy sú častokrát „skanzenmi socializmu“ nielen vzhľadom budov, či internátov, ale i metódami výučby. Výsledkom takéhoto systému sú demotivovaní študenti, študujúci najmä za účelom získania titulu, ktorí navyše majú vzhľadom na okolnosti miesto na vysokej škole skoro isté.

Moderný výskum vo viacerých odboroch neexistuje, je nahrádzaný „pseudovýskumom“ a publikovaním v podradných časopisoch, či účasťou slovenských vedcov na druhotriednych konferenciách. Práve výskum by mal zohľadňovať požiadavky praxe a zamestnávateľov, no v slovenských reáliách sa tak deje skôr ojedinele.

Ako nedostatočne rozvinuté sa javí aj celoživotné vzdelávanie a podpora systému celoživotného vzdelávania zo strany štátu.

Všetky vyššie spomenuté problémy sú vo všeobecnej rovine známe dlhodobo. Cieľom tejto štúdie je preto zmapovať rozsah problémov, ktoré trápia slovenské školstvo a navrhnúť spôsoby zlepšenia prepojenosti trhu práce a vzdelávacieho trhu. Reformy vzdelávacieho

prostredia v uplynulých rokoch realizovalo aj viacero krajín Európy a preto je na mieste pozrieť sa na najúspešnejšie krajiny a prípadne skúsiť inšpirovať slovenských reformátorov. Taktiež je cieľom tejto štúdie zhodnotiť niektoré realizované opatrenia na podporu prepojenia trhu práce a zamestnávateľov a vyhodnotiť výsledky, ktoré priniesli v kontexte podpory potrieb trhu práce.

Záver štúdie bude venovaný najmä odporúčaniam na zmenu jednotlivých parametrov v systéme, či už financovania školstva, či zmeny riadenia školstva, a to tak, aby Slovensko do budúcnosti ostalo konkurencieschopnou ekonomikou, ktorá bude priťahovať inovácie.

1. NAJLEPŠIE PRÍKLADY DEREGULÁCIE VZDELÁVANIA V KRAJINÁCH OECD

Deregulácia vzdelávacieho systému je témou, ktorá rozdeľuje ekonómov na celom svete. Napriek tomu, že veľká časť služieb je v najvyspelejších krajinách OECD poskytovaná súkromným sektorom, práve sektor vzdelávania je naprieč týmito krajinami tým, kde si rozhodujúcu úlohu udržuje štát, najmä v prípade zabezpečenia základného a čiastočne aj stredného stupňa vzdelania. Práve veľký podiel štátu na vzdelávaní je predmetom kritiky viacerých liberálnych ekonómov, ktorí poukazujú na veľkú neefektívnosť štátneho systému vzdelávania.

Deregulácia vzdelávacieho systému je spojená s viacerými možnými riešeniami. Tie sa spájajú najmä s decentralizáciou, dekoncentráciou moci, privatizáciou a liberalizáciou systému vzdelávania a zmenou systému financovania vzdelávania.

Decentralizácia vo všeobecnosti znamená prenos kompetencií, ale i financovania z centrálnej úrovne na nižšie úrovne. Vo väčšine prípadov je decentralizácia spojená s prenosom kompetencií z centrálnej na lokálne vlády (municipality). V prípade vzdelávania je decentralizácia vzdelávacieho systému spojená s prenosom rozhodovacích právomocí o rozpočtoch škôl, či počte študentov. V prípade celkovej deregulácie vzdelávania je tiež dôležitá dekoncentrácia moci. Tento pojem znamená, že dochádza k určitej „demokratizácii“ systému vzdelávania, kedy si síce udržiava významný vplyv štát, ale časť vplyvu sa prenáša aj na lokálne vlády. Tie častokrát neprijímajú legislatívne normy, ale sú zodpovedné najmä za implementáciu opatrení centrálnej vlády a pravidiel.

Ukazuje sa, že práve efektívna decentralizácia školského systému je jedným zo základných faktorov úspechu vzdelávacieho systému. Lokálne vlády a lokálni politici sú častokrát schopní efektívnejšie reagovať na potreby obyvateľov na niektorom území a sú schopnejší vzdelávaciu politiku prispôbiť potrebám daného regiónu. Centrálne vlády častokrát nie sú schopné pri formulácii politiky pre celé územie zohľadniť rozdielnu vyspelosť, či štruktúru priemyslu alebo ekonomiky jednotlivého regiónu. Taktiež v prípade prenosu kompetencií v oblasti

financií na lokálne vlády zvykne dochádzať k tlaku na zvyšovanie efektívnosti systému vzdelávania.¹

Privatizácia a liberalizácia systému škôl je spojená najmä s rozvojom súkromných škôl. Kým privatizácia je spojená najmä s predajom neefektívnych štátnych škôl súkromnému sektoru, liberalizácia je spojená s vytváraním pravidiel, ktoré umožňujú vznik súkromných škôl.

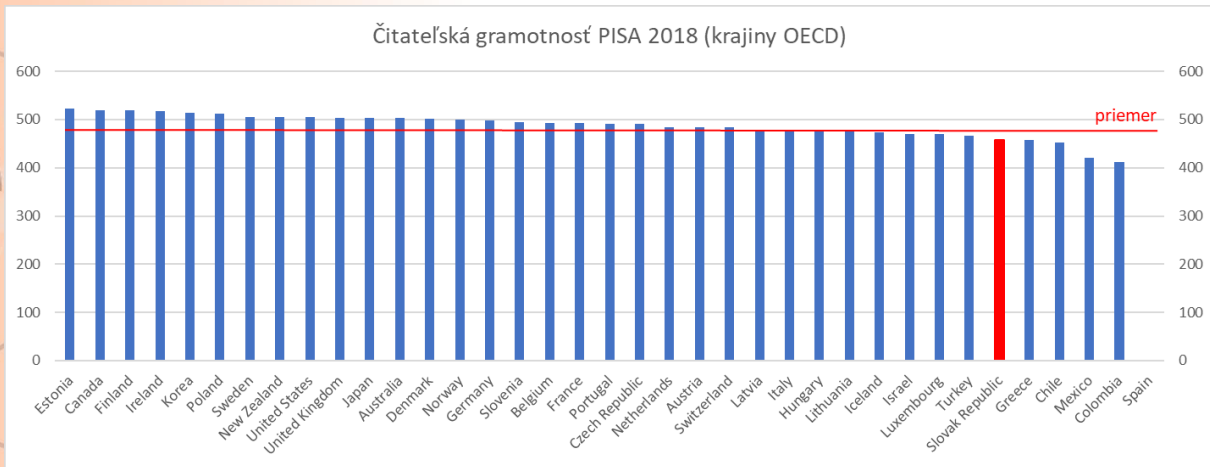
Deregulácia systému vzdelávania sa v krajinách OECD spája tiež s reformou financovania. Cieľom deregulácie v oblasti financovania je vo väčšine prípadov preniesť toto financovanie bližšie k ľuďom, ktorí sú užívateľom služby vzdelávania (rodičia a študenti), pričom existuje viacero modelov, ako je možné takýto systém zaviesť. Od absolútne liberálnych, ktoré podporujú priamu platbu za službu vzdelávania škole, až po rozvoj vzdelávacích poukazov, ktoré sú financované štátom, ale vytvárajú fiškálnu ilúziu platenia za vzdelávanie.

Vzdelávacích systémov na svete existuje viac ako samotných krajín sveta. Niektoré krajiny na svojom území decentralizujú vzdelávanie natoľko, že sa dá povedať, že na území jednej krajiny je v platnosti niekoľko vzdelávacích systémov. Preto sme výber jednotlivých krajín do analýzy realizovali najmä na základe výsledkov hodnotenia OECD PISA a na základe umiestňovania sa univerzít v najprestížnejšom – Šangajskom rebríčku univerzít.

Štúdia PISA hodnotí vzdelávanie vo viacerých oblastiach, no kľúčové sú najmä tri – matematika, prírodné vedy a čitateľská gramotnosť. V oblasti čitateľskej gramotnosti sa za rok 2018 umiestnili na prvých miestach vzdelávacie systémy funkčné v Estónsku, Kanade, či Fínsku s nadpriemerne vysokými hodnotami. Naproti tomu Slovensko sa v hodnotení PISA ocitá na konci rebríčka.

¹https://www.european-agency.org/sites/default/files/Decentralisation%20in%20Education%20Systems_0.pdf

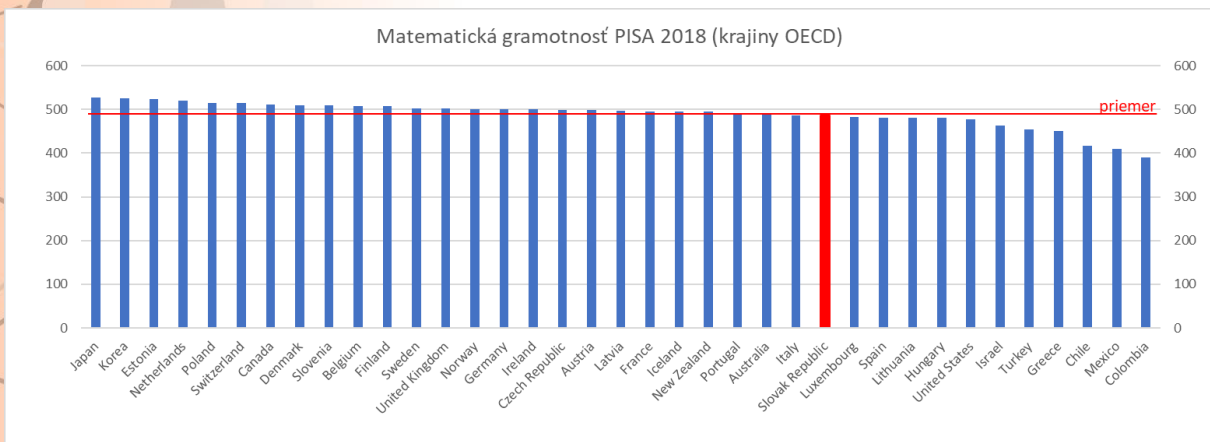
Graf 1: Čitateľská gramotnosť PISA 2018 (krajiny OECD)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe PISA, 2018

V oblasti matematickej gramotnosti za rok 2018 môžeme ako najlepšie vzdelávacie systémy hodnotiť vzdelávacie systémy Japonska, Kórey, Estónska, Holandska, Poľska, Švajčiarska, Kanady, či Dánska.

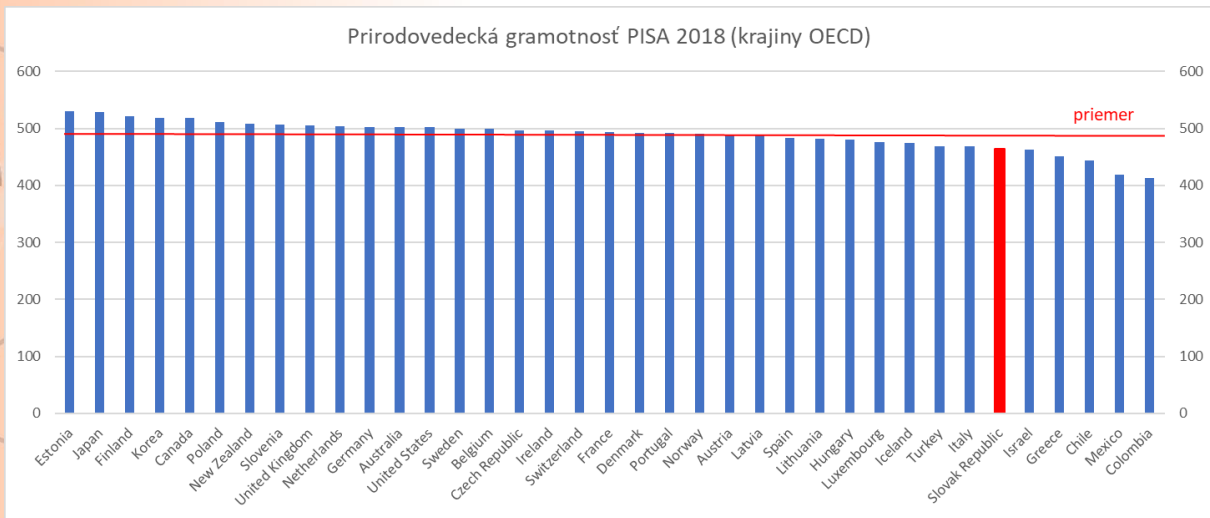
Graf 2: Matematická gramotnosť PISA 2018 (krajiny OECD)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe PISA, 2018

V prípade porozumenia prírodným vedám sa na čele rebríčka opäť umiestňujú Estónsko, Japonsko, Fínsko, či Kórea.

Graf 3: Prírodovedecká gramotnosť PISA 2018 (krajiny OECD)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe PISA, 2018

Testy OECD PISA sú však len jedným ukazovateľom hodnotiacim najmä kvalitu základného a stredného vzdelávania. Pre hodnotenie daného vzdelávacieho systému ako excelentného je nutné do úvahy zobrať aj ďalšie rebríčky.

Napríklad v prípade Šangajského rebríčka², ktorý hodnotí kvalitu univerzít, je v prvej desiatke až osem univerzít z USA, čo nepochybne hovorí o vysokej kvalite univerzitného vzdelávania v tejto krajine.

V prípade umiestňovania absolventov na trh práce je zase premiantom v Európe Nemecko, ktoré poskytuje vysokú úroveň odborného vzdelávania a prípravy.

Na základe týchto výsledkov môžeme konštatovať, že vieme identifikovať tri skupiny vzdelávacích systémov, ktoré, či už vo všetkých alebo čiastočne v niektorých z vybraných oblastí, dosahujú nadpriemerné hodnoty v porovnávaní medzi krajinami.

Modelom, ktorý je inšpiratívny pre viaceré krajiny Európy je sociálno – ekonomický model uplatňovaný najmä v krajinách severnej Európy – Fínsko, Nórsko, Švédsko. Navyše, veľmi úspešne sa tento systém podarilo implementovať aj v postkomunistických krajinách –

² <http://www.shanghairanking.com/>

Estónsku a Poľsku, ktoré svojim umiestnením v hodnotení OECD PISA preukázali veľkú kvalitu vzdelávacích systémov, a to najmä vďaka hĺbkovým reformám. Práve tieto krajiny dlho poskytovali príklad vyspelému svetu, že je možné dosahovať dobré výsledky školstva pri väčšinou štátnom vlastníctve školstva. Vyplýva to aj z hodnotenia PISA analyzovaného vyššie. Dlhodobý model školstva v týchto krajinách je založený najmä na čo najväčšej dostupnosti vzdelávania pre všetkých. Spoločným znakom týchto krajín je tiež to, že v úvodných hodnoteniach PISA na prelome milénia dosahovali horšie výsledky a preto boli nútené pristúpiť k masívnym reformám vo vzdelávaní. Spoločným znakom je tiež fakt, že každá z týchto krajín dosiahla dobré výsledky v testoch OECD PISA najmä vďaka odvahe a reformám systému. Preto sa v prvej časti tejto kapitoly venujeme týmto krajinám.

V posledných rokoch je vzorom v oblasti implementácie odborného vzdelávania a prípravy najmä Nemecko, Rakúsko, či Švajčiarsko. Všetky tieto tri nemecky hovoriace krajiny majú model vzdelávania, ktorý však pripravuje nielen vysoko kvalifikovanú odbornú pracovnú silu, ale zároveň vzdeláva i špičkových vedcov i odborníkov. Tieto krajiny sú predmetom analýzy v ďalšej časti kapitoly.

Každá z reforiem a vzdelávacích systémov analyzovaných v týchto krajinách môže Slovensku poskytnúť určitú inšpiráciu a pri adaptácii na lokálne podmienky má šancu posunúť vzdelávací systém Slovenska dopredu.

1.1. Švédsko

Práve Švédsko je spomedzi severských krajín dlhodobo vnímané ako krajina s najväčším štátnym sektorom. To platilo aj v prípade vzdelávania, avšak práve vzdelávacia reforma uskutočnená v tejto severskej krajine mala za následok veľký posun od štátom riadeného školstva k decentralizovanému systému, v ktorom dáva jednotlivcovi na výber z viacerých alternatív vzdelávania.

Prvé zmeny sa začali diať už počas sociálno – demokratickej vlády v rokoch 1982 – 1991. Išlo o zmeny, ktoré Švédsko posúvali ďalej v deregulácii a decentralizácii systému vzdelávania.

Cieľom týchto zmien bolo presunúť dostatok kompetencií, a to najmä v oblasti financovania, na lokálne vlády. Ďalšie zmeny, ktoré však už realizovala nesocialistická vláda v rokoch 1993 – 1994, boli zamerané už na zvýšenie možnosti výberu školy pre rodičov a študentov. Cieľom sa tiež stalo do systému vzdelávania priniesť väčšiu súťaž medzi školami. To sa podarilo, výsledkom je nárast počtu škôl, pričom na poradovníky pri najlepších školách sú častokrát zapísané deti už pri ich narodení. Práve rozvoj týchto škôl bol možný uvoľnením legislatívy, ktorá dáva len všeobecné pravidlá podmienok fungovania.

Školská reforma na prelome milénia mala tiež za následok umožnenie vstupu súkromného sektora do vzdelávania. Viaceré spoločnosti, ako i skupiny niektorých spoločností, začali aj majetkovo vstupovať do škôl a uskutočnila sa čiastočná privatizácia sektora vzdelávania. V súčasnosti väčšinu školského sektora vo Švédsku ovládajú súkromné firmy. Napríklad spoločnosť ArcadeMedia prevádzkuje viac ako 550 škôl, zamestnáva viac ako 14 000 ľudí a na jej školách študuje viac ako 140 000 študentov vo Švédsku. Problémom systému je, že podobne ako v iných odvetviach biznisu, ani sektoru vzdelávania sa nevyhýbajú bankroty. Napríklad v roku 2013 zbankrotovala jedna z najväčších vzdelávacích spoločností – JB Education. Následkom toho zostalo „na ulici“ viac ako 11 000 študentov a 1700 zamestnancov (spracované podľa Lundahl, 2019).

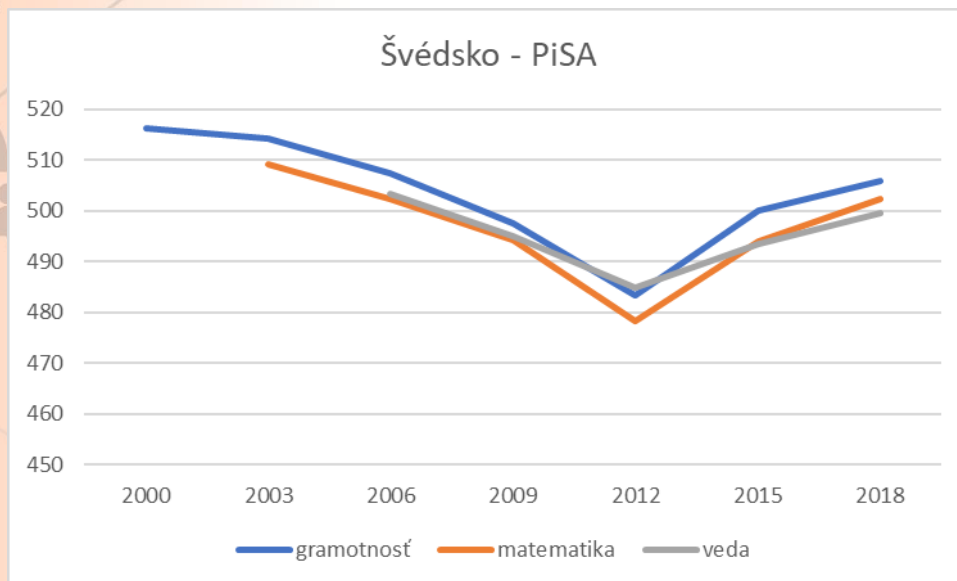
Výsledky vzdelávacej reformy vo Švédsku znamenali posun k systému, ktorý je založený na dosahovaní cieľov. Taktiež sa reforma prejavila v zmene prístupu ku vzdelávaniu, čo sa dosiahlo najmä zvýšením slobody vo vzdelávaní pre jednotlivé školy. Oproti predchádzajúcemu systému školy majú veľkú slobodu, ktorá je obmedzená iba všeobecným vzdelávacím rámcom a už menej im zasahuje do spôsobu výučby. Zvýšili sa tak samotné rozdiely medzi školami a študenti, ako i rodičia, majú viac možností výberu.

Cieľom Švédska a pokračujúcich reforiem školstva vo Švédsku je zobrať si príklad z krajín, ktoré majú dlhodobo tiež veľmi dobre hodnotené systémy školstva. Preto sa Švédsko inšpiruje príkladom Fínska a Južnej Kórey, ktoré majú systém založený na veľkej motivácii a vysoko

nastavenom odmeňovaní učiteľov. Zároveň si berú príklad z Holandska, kde je trendom znižovať počet žiakov v triede.

Výsledkom už spomenutých reforiem školstva vo Švédsku je nielen nadpriemerné hodnotenie v testoch PISA, ale i vysoké umiestnenie švédskych univerzít v hodnotení Šangajského rebríčka.

Graf 4: Výsledky hodnotenia PISA vo Švédsku v roku 2018

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe OECD PISA, 2018

Ako vyplýva z dát hodnotenia PISA, do roku 2012 dochádzalo vo Švédsku k pádu hodnotenia študentov. Avšak trend od tohto roku je povzbudivý a švédski žiaci sa vracajú k predchádzajúcim dobrým výsledkom v hodnotení.

Zo švédskych univerzít sa najvyššie v Šangajskom rebríčku za rok 2019 umiestnil Karolínsky inštitút na 38 mieste, do prvej stovky rebríčka sa dostali ešte Uppsala University a Štokholmská univerzita.

Švédsko sa tiež umiestňuje v prvej desiatke rebríčka Global Innovation Index v sledovaní prepájania vedy a výskumu v spolupráci s vysokými školami za rok 2019.

1.2. Fínsko

Ešte v 70. rokoch patrilo Fínsko k menej vyspelým častiam Európy. Fínsko bolo v tom čase považované skôr za agrárne zameranú krajinu, pričom aj výsledky školstva boli na nízkej úrovni. Dnes je Fínske školstvo dávané za vzor na celom svete, a to vrátane Slovenska. Fínsky model a jeho úspech je založený najmä na deregulácii a obrovskej miere decentralizácie škôl.

V prípade Fínska však treba povedať, že aj financovanie škôl patrí medzi najvyššie v pomere k HDP z krajín OECD a preto je čiastočne úspech modelu závislý aj od dostatku finančných prostriedkov, ktoré do vzdelávacieho systému prúdia.

Fínska reforma sa v prvom kroku zamerala na zrovnoprávnenie šancí a rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelaniu pre všetkých. Dnes viac ako 99 % populačného ročníka úspešne ukončí základnú školu a 95 % pokračuje strednej odbornej škole. Následne viac ako 90 % populačného ročníka môže ísť študovať na vysokú školu. Viac ako 50 % dospeléj populácie Fínska sa zúčastňuje vzdelávacích programov pre dospelých. Cieľom reformy bolo priblížiť kvalitné vzdelávanie všetkým spoločenským vrstvám a to bez ohľadu na miesto trvalého bydliska, pohlavie, jazykový alebo etnický pôvod, ale i vzhľadom na finančné možnosti žiaka/študenta. Preto je väčšina vzdelávania a to vrátane vzdelávania na súkromných základných školách vo Fínsku bezplatné. Preto sa aj Fínsko vyznačuje nižším financovaním zo súkromných zdrojov ako iné krajiny OECD. Tiež je vzdelávanie bezplatné na všetkých úrovniach – od predprimárneho stupňa až po vysokoškolské vzdelanie. V prípade základného vzdelávania (materské a základné školy) je dokonca bezplatné nielen samotné vzdelávanie, ale štát prepláca i náklady súvisiace s dopravou do škôl, učebnice, či financuje stravu v škole. V prípade stredoškolského vzdelávania je tiež zdarma stravovanie a v prípade univerzitného vzdelávania sú ceny jedla dotované. Len v prípade vzdelávania dospelých je povolené spolufinancovanie. Ale i v takomto prípade je vo Fínsku zriadený systém štipendií a pôžičiek na umožnenie štúdia čo najširším skupinám obyvateľstva.

Fínsky systém je tiež založený na pomerne širokej podpore zo strany škôl a cieľom je tiež pokiaľ možno čo najviac začleniť aj zdravotne, či inak znevýhodnených študentov do normálnych škôl. Toto začleňovanie je trendom nielen na základných školách, ale týka sa i stredného odborného vzdelávania. Rovnako sa Fínsko snaží začleňovať do svojho systému menšiny (či už švédsku, či laponskú). Pre Fínov je dôležitý tiež dôraz na celoživotné vzdelávanie.

Fínska reforma však bola založená najmä na myšlienke čo možno najväčšej slobody a decentralizácie. Štát nastavuje vzdelávacie priority a hlavné ciele vzdelávania tak, aby boli v súlade s potrebami ekonomiky. Štát preto navrhuje cieľové počty absolventov pre jednotlivé sektory ekonomiky. Ostatné prvky riadenia sú následne decentralizované. Municipality zodpovedajú za administratívu a správu školského systému. Následne je veľká časť zodpovednosti presunutá na školy, ktoré si stanovujú vlastné osnovy, napríklad ročný plán práce a rozpočet, ale napríklad môžu určiť aj začiatok či koniec školského vyučovania. Ďalej je zodpovednosť presunutá ešte aj na učiteľa, ktorý rozhoduje napríklad o tom, ktoré učebnice pri výučbe použije, či aké učebné metódy bude používať pri svojej práci. Štát na centrálnej úrovni nerozhoduje napríklad ani o veľkosti tried a presúva veľkú časť zodpovednosti práve na lokálne authority.

Školy nechávajú veľkú voľnosť aj žiakom. Domáce úlohy využívajú len v obmedzenom rozsahu, dôraz sa dáva na tímovú prácu medzi žiakmi.

Väčšina vzdelávacích inštitúcií je financovaná prostredníctvom vlády a následne municipalít. Väčšina súkromných škôl sa od štátnych zásadne neodlišuje a sleduje plnenie štátneho kurikula. Financovanie vzdelávania je do značnej miery založené na počte žiakov, pričom štát prostriedky smeruje do municipalít a to aj pri zohľadnení určitých špecifických požiadaviek jednotlivých municipalít.

Veľmi rozdielne je tiež fungovanie školskej inšpekcie vo Fínsku. V 90. rokoch bola vo Fínsku zrušená inšpekcia, ako ju poznáme v našich podmienkach. Dnes sa obdoba fínskej inšpekcie nesústreďuje na pokutovanie škôl, ale skôr na pomoc školám pri vyučovacom procese.

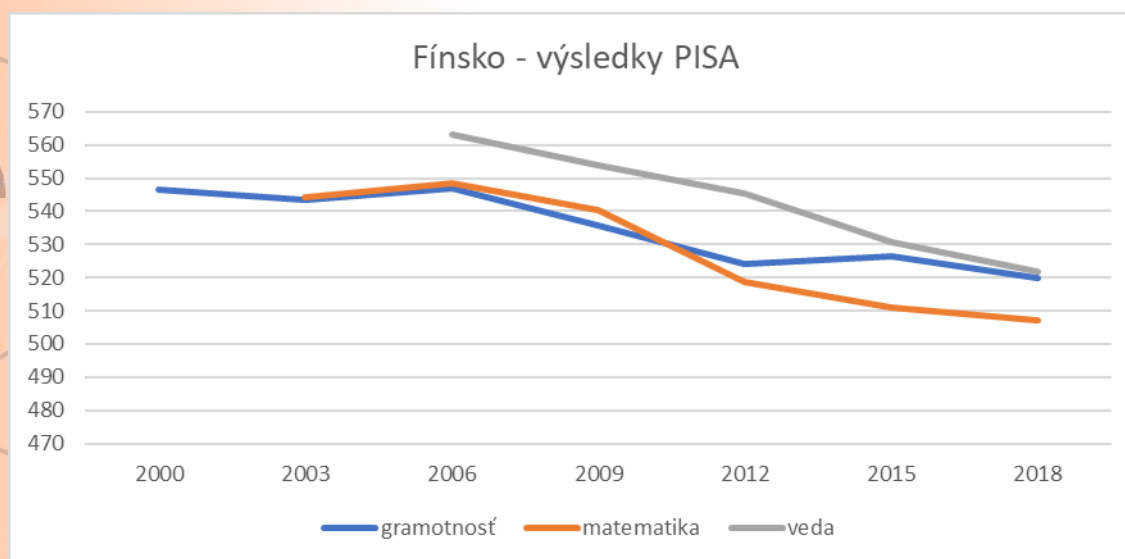
Financovanie univerzitného vzdelávania je trojzložkové a záleží od počtu študentov, kvality poskytovaného vzdelávania a univerzity majú tiež možnosť získať finančné prostriedky prostredníctvom financovania z výskumných projektov. Univerzity sú verejnoprávne inštitúcie, ktoré majú vysokú mieru nezávislosti a každé tri roky musia plniť kvalitatívne kritéria pre možnosť pôsobiť na tamojšom vzdelávacom trhu. V prípade súkromných univerzít najčastejšie ide o súkromné nadácie.

V prípade terciárneho vzdelávania navyše vo Fínsku fungujú dva typy škôl – univerzity a univerzity aplikovaných vied. Univerzity sú zamerané na výskum. Univerzity aplikovaných vied sú skôr vysokými školami, ktoré sa sústreďujú na praktické vzdelávanie. Univerzitné vzdelávanie na magisterskom stupni je však v priemere o rok dlhšie ako na Slovensku a trvá 6 rokov.

Pri Fínsku je potreba ešte spomenúť učiteľov. Učiteľ má v spoločnosti vysoký status. Ten bol dosiahnutý aj vďaka tomu, že na vzdelávanie učiteľov sú prijímaní najlepší uchádzači z ročníka. Učitelia navyše musia pravidelne absolvovať vzdelávanie a musia udržiavať svoje poznatky na čo najvyššej úrovni.

Výsledkom týchto snáh a reforiem nie je len to, že Fínsko je dávané za príklad iným krajinám. V hodnotení OECD PISA sa Fínsko dlhodobo umiestňuje na špici krajín OECD.

Graf 5: Výsledky PISA vo Fínsku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe OECD PISA, 2018

Napriek tomu však výsledky Fínska v posledných rokoch v týchto testoch majú klesajúcu tendenciu. Preto sa javí, že systém vzdelávania v tejto krajine síce môže byť v niektorých ohľadoch inšpiráciou, no je nevyhnutné na neho nazerať kriticky a odhaľovať aj chyby systému.

V hodnotení Šangajskej rebríčky za rok 2019 sa Helsinská Univerzita umiestnila na 63 mieste. Do prvej päťstovky najlepších škôl sveta sa dostali ešte ďalšie štyri školy (Aalto University, University of Oulu, University of Turku, University of Eastern Finland). Fínsko má pritom podobný počet obyvateľov ako Slovensko a napriek tomu dokáže poskytovať konkurencieschopné vzdelanie aj vo svetovom meradle.

1.3. Nórsko

Nórsko je ďalším z príkladov severských krajín, ktoré úspešne implementovali vzdelávaciu reformu. Unikátne na vzdelávacej reforme v Nórsku je to, že ju neohrozila ani zmena vlády,

kontinuálne pokračuje od roku 2001 a pri jej tvorbe došlo k dohode vládných a opozičných strán.³

K reforme viedli najmä neuspokojivé výsledky nórskeho študentov v testoch OECD PISA 2000 a práve preto bola reforma zameraná na zlepšenie kľúčových ukazovateľov, ktoré sleduje i PISA. Ďalšie nedostatky nórskeho systému vzdelávania spočívali najmä v nedostatočnom pedagogickom výkone, prehlbovaní sociálnych rozdielov vo vzdelávaní, či rozdieloch vo vzdelávaní medzi pohlaviami.

Prvým dôležitým krokom, ktorý sa udial, bola profesionalizácia a značné odpolitizovanie nórskeho Ministerstva školstva. Práve špičkoví úradníci, ktorí na tamom ministerstve pôsobia, sú častokrát technokrati, schopní odvádzať špičkovú prácu bez ohľadu na to, či práve vládne sociálna demokracia alebo konzervatívci.

Východiská pre nórsku reformu v roku 2001 boli podobné ako v prípade Slovenska dnes. Vzdelávací systém bol financovaný masívnejšie (v prepočte na občana), ako v prípade ostatných krajín, avšak výsledky nórskeho vzdelávacieho systému boli horšie. Preto sa aj reforma zamerala na zjednotenie kompetencií, ale i financovania. Predošlý systém bol charakteristický najmä tým, že učiteľov na jednej strane platila municipálna vláda, ale vyjednávania bolo nevyhnutné absolvovať na centrálnej úrovni. Táto situácia vyhovovala najmä učiteľom, ktorí na jednej strane rokovali o platoch s centrálnou vládou, no konečný účet museli zaplatiť municipality. Práve preto sa reforma zamerala na zjednotenie kompetencií na jednej úrovni.

Taktiež bolo reformou zavedené lepšie hodnotenie, testovanie a porovnávanie jednotlivých škôl medzi sebou. Práve takýto systém umožnil vláde lepšie vyhodnocovať najlepšie, ako i najhoršie školy.⁴ Taktiež bolo v roku 2009 zavedené hodnotenie škôl zriaďovateľmi. Teda

³<https://www.mckinsey.com/industries/social-sector/our-insights/education-reform-in-norway-looking-beyond-politics-to-bring-sustained-change>

⁴<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1745499916631063>

testovanie v Nórsku sa nezameriava len na posudzovanie kompetencií žiakov, ale i na pravidelné zisťovanie a vyhodnocovanie problémov súvisiacich s manažovaním a zriaďovaním škôl.

Sprísnilo sa tiež kritériá pre výber učiteľov. Výsledkom, ako i cieľom tejto reformy bolo do učiteľského povolania dostať tých najlepších. Reformy vzdelávacieho systému sú nikdy nekončiaci proces. Práve preto dochádza v pravidelných intervaloch k prehodnocovaniu jednotlivých kurikulí škôl.

Celková zmena nórskeho systému vzdelávania by ale nebola možná bez obsahových zmien. Školy boli prinútené k otvorenejšiemu vzdelávaniu. Zároveň sa obsahové štandardy nanovo definovali tak, že boli menej detailné a poskytovali väčšiu voľnosť pre učiteľov. Do tvorby vzdelávacej politiky boli tiež vo väčšom vťahnutí zamestnávateľa a predstavitelia zamestnávateľov.

Reforma vysokoškolského vzdelávania v Nórsku bola založená na týchto princípoch:

- Zmena inštitucionálneho riadenia škôl
- Zvýšenie autonómie jednotlivých škôl
- Nový spôsob financovania škôl
- Zmena v stupňoch vzdelávania a rozdelenie na bakalársky a magisterský stupeň vzdelávania
- Nový spôsob vzdelávania a hodnotenia na školách
- Nový spôsob finančnej podpory najlepších študentov a študentov, ktorí dokončia štúdium včas
- Internacionalizácia systému vysokoškolského vzdelávania

V Nórsku v súčasnosti fungujú ako univerzity, tak i vysoké odborné školy, ktoré sa sústredia najmä na výchovu odborníkov smerom do praxe a už menej na vedu a výskum. Štandardné bakalárske štúdium trvá tri roky, nadväzujúce magisterské dva a následné doktorandské tri

roky. Vzdelávanie na štátnych (verejných) vysokých školách v Nórsku je finančne zabezpečované štátom, v prípade súkromných škôl je možné vyberanie školného.

Súčasťou vysokoškolskej reformy v Nórsku však boli aj kroky na zvýšenie efektivity systému. V roku 1994 došlo k zlúčeniu viacerých neuniverzitných vysokých škôl a z pôvodného počtu 98 ich zostalo vo výsledku 26. Zlúčenie týchto škôl sledovalo koncentráciu do väčšieho hospodárskeho a kultúrneho centra krajiny, pričom práve takáto koncentrácia do centra môže poskytnúť študentom väčšie možnosti rozvoja, lepšiu správu budov a lepšie podmienky pre učiteľov. Toto zlučovanie škôl nebolo bezbolestné a neobišlo sa bez protestov dotknutých strán.

Výsledkom reforiem v Nórsku sú nielen nadpriemerne vysoké hodnoty dosahované v testovaní OECD PISA. Zamestnanosť absolventov v Nórsku je viac ako 90 %, čo Nórsko radí do prvej desiatky v EÚ. Najlepšia univerzita v tejto severskej krajine – Univerzita v Osle skončila v hodnotení Šangajského rebríčka za rok 2019 na 59. mieste. Nóri sa na základe prieskumov, realizovaných po uskutočnení reformy tiež domnievajú, že stúpol počet vysokoškolských výskumníkov, ktorí spolu spolupracujú na rôznych projektoch a sú z inej vysokej školy.

Je zrejmé, že Nórsko sa zaraďuje medzi krajiny so špičkovou úrovňou vzdelávacieho systému. Výsledky boli dosiahnuté aj vďaka veľkej decentralizácii a deregulácii školského systému a to v kontexte reforiem teórie New Public Managementu.

1.4. Estónsko

V prípade Estónska je výsledok v PISA testoch zaujímavým aj preto, že ide o krajinu, ktorá má podobnú minulosť ako Slovensko. Podobne, ako vzdelávacie systémy v mnohých iných postsocialistických krajinách, trpel i vzdelávací systém v Estónsku veľkou centralizáciou škôl a riadenia školstva, nedostatkom slobody vo výbere metód vzdelávania a veľkou neefektivitou vo vzdelávaní. Dnes má krajina jeden z najvýkonnejších vzdelávacích systémov v Európe.

Prvé reformy v Estónsku od roku 1990 boli zamerané najmä na odstránenie ideologického prostredia v tamojšom vzdelávacom systéme. Vzhľadom na blízkosť systému k starému sovietskemu modelu bolo potrebné zrušiť dovtedajšie inštitúcie regulujúce činnosť vzdelávania a zamerať sa na ich nové kreovanie. V roku 1996 v Estónsku došlo k definovaniu národného kurikula, ktoré však ponechalo určitú voľnosť školám určiť si, čo budú vyučovať. Následne v roku 1998 došlo k schváleniu zákona, ktorý dovolil zriaďovať i súkromné školy. Tiež došlo k decentralizácii kompetencií na lokálne samosprávy. Školy sú financované najmä na základe počtu študentov, ale čiastočne sa na úhrade výdavkov vo vzdelávaní podieľajú aj miestne samosprávy. Celkovo sa krajina posunula od sovietskeho modelu vzdelávania, ktorý úmyselne vytlačal určité skupiny do špeciálnych škôl (zdravotne postihnutých), smerom k vzdelávaciemu systému, ktorý poskytuje rovnakú šancu vzdelávať sa pre všetkých žiakov. Významnou zmenou bolo tiež zavedenie celonárodného testovania a overovania vedomostí žiakov v roku 1997.

Krajina si uvedomila aj potrebu reagovať na rozvoj informačných technológií. Rozvoj vzdelanostnej a technologicky zdatnej spoločnosti viedol k ďalšej reforme, ktorá dostala názov „Tigrí skok“. Prvé technológie sa na estónske školy začali dostávať už počas sovietskej éry, avšak počet počítačov a softvérové vybavenie sa po skončení tejto éry ukázali ako absolútne nedostatočné. V 90. rokoch síce začala postupne prebiehať výstavba počítačových učební v školách, avšak systematický posun priniesla až reforma v roku 1996 so spomínaným názvom „Tigrí skok“. Cieľom programu bolo predovšetkým zaškoliť dostatočný počet učiteľov v oblasti IT, prepojiť estónsky systém s medzinárodnými databázami, vytváranie estónskeho softvéru, či vytvorenie regionálnych centier pre výučbu počítačových kompetencií pre učiteľov.

Medzi ďalšie reformné kroky uskutočnené v Estónsku od 90. rokov až po súčasnosť sa stalo aj výrazné zvýšenie plátov učiteľov. Kým v roku 2005 bol priemerný plat učiteľa asi 501 eur (oproti 516 eurám priemerného platu v ekonomike), v roku 2015 bol tento plat už 1168 eur (oproti 1065 eurám v ekonomike).

Estónska populácia je podobne ako slovenská špecifická v tom, že veľká časť obyvateľov je inej národnosti – v tomto prípade ruskej. Cieľom estónskych reforiem bolo zabezpečiť, aby aj táto rusky hovoriaca populácia študovala na školách v Estónsku a dosiahnuť, aby každý občan Estónska ruskej národnosti vedel rozprávať aj po estónsky.

Je nevyhnutné spomenúť aj reformu vzdelávacieho systému vyššieho vzdelávania. Podobne, ako v prípade regionálneho školstva, aj v prípade vysokého školstva sú prvotné snahy v reforme školstva charakterizované najmä odstraňovaním starého sovietskeho systému a tvorbou nového legislatívneho prostredia. Estónsko postupne zvýšilo autonómiu vysokých škôl, zbavilo školstvo ideologických nánosov predchádzajúceho režimu a akceptovalo Bolonský proces. Umožnený bol aj vstup súkromných univerzít na trh vzdelávania v Estónsku.

Avšak aj vplyvom „nekontrolovanej“ liberalizácie vzdelávania v Estónsku sa počet univerzít a vysokých škôl zvýšil postupne až na 44. Postupne bolo treba prísť s reformou aj tohto systému a výsledkom je významné zníženie počtu škôl. V roku 2016 v Estónsku fungovali:

- 6 verejných univerzít
- 1 súkromná univerzita
- 8 štátnych vysokých škôl poskytujúcich vyššie odborné vzdelanie
- 6 súkromných vysokých škôl poskytujúcich vyššie odborné vzdelanie

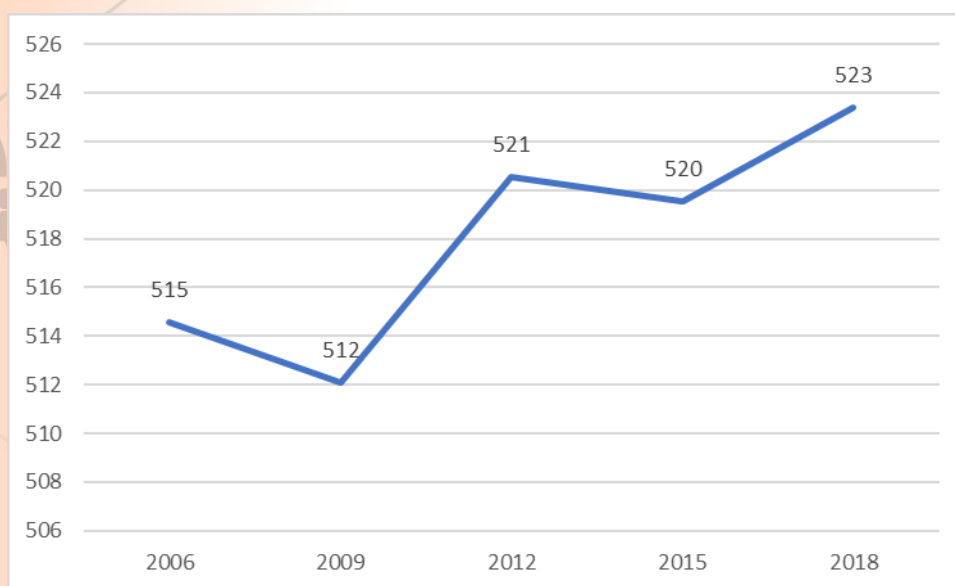
Univerzity sú zamerané na vedu a výskum, ako i na vzdelávanie špičkových odborníkov, pričom vyššie odborné školy pripravujú vyšší odborný personál, napríklad pre oblasť verejnej správy, armády, či zdravotníctva.

Estónsky vysokoškolský systém prešiel ďalšou rozsiahlou zmenou v roku 2012. Cieľom bolo najmä poskytnúť vzdelávanie na vysokých školách pre všetkých študentoch a umožniť bezplatné štúdium. Taktiež sa posilnil tlak na zvýšenie kvality poskytovaného vzdelávania a tlak na efektívnosť vysokých škôl.

Výsledkom týchto reforiem v Estónsku je významný nárast v hodnotení testovania PISA. Vo vede a schopnosti porozumieť sa dokonca Estónsko v celkovom hodnotení umiestnilo na prvom mieste spomedzi sledovaných krajín.⁵

V prípade matematiky môžeme od prvého sledovania výsledkov OECD PISA v roku 2006 vidieť nárast hodnotenia z 515 bodov na 523 v roku 2018.

Graf 6: Vývoj matematickej gramotnosti vo výsledkoch OECD PISA v Estónsku od roku 2006

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe OECD PISA, 2018

Pri hodnotení vysokého školstva treba pripomenúť, že Estónsko je počtom obyvateľov malá krajina, čo môže brzdiť rozvoj najlepších univerzít. Napriek tomu je Univerzita v Tartu podľa Šangajského rebríčka zaradená za rok 2018 na mieste 301 – 400 (čo stále prevyšuje zaradenie najlepšej slovenskej univerzity o viac ako 400 miest).

1.5. Poľsko

Poľsko je krajina, ktorá má veľmi podobnú históriu ako Slovenská republika. Dlhé roky bolo poľské školstvo ovplyvňované komunistickou ideológiou, pričom odborné školstvo bolo

⁵ Spracované podľa Lees (2016)

značne orientované najmä na podporu priemyslu. Poľský vzdelávací systém tak v 90. rokoch stál nielen pred otázkou, ako riešiť ideologické nánosy v školstve, ale i pred mnohými ďalšími výzvami a problémami ako slovenské školstvo.

Podobne ako Slovensko bola i poľská ekonomika značne orientovaná na ťažký priemysel, pričom špecifikom je tiež fakt, že veľká časť občanov musí do najbližšieho hospodárskeho centra dochádzať. Veľmi podobná bola tiež štruktúra poľského vzdelávacieho systému s dvoma stupňami základnej školy, strednými odbornými školami, učilišťami a gymnáziami, či následným pokračovaním na vysokých školách. Len malá časť poľských študentov však mala príležitosť študovať či už na gymnáziách alebo následne na vysokých školách a poľské školstvo bolo dlhodobo orientované skôr na výchovu pracovnej sily pre ťažký priemysel.

Zásadným rozdielom oproti slovenským školám bolo pred začatím reforiem najmä to, že deti nastupovali do škôl až ako sedemročné a výučba na základných školách trvala osem rokov. Následne bola možnosť štandardného pokračovania na obdobe gymnázia alebo odbornej školy. Avšak v 90. rokoch bolo štúdium na obdobe slovenských gymnázií skôr prestížnou záležitosťou a bolo umožnené len asi 20-tim percentám populačného ročníka, pričom ostatní žiaci študovali najmä na stredných odborných školách, či učňovkách.

Poliaci videli hlavný problém zlyhávajúceho vzdelávania najmä v nefunkčnosti systému základných škôl. Rozhodli sa preto ustanoviť nový typ vzdelávacích inštitúcií – nižšie stredné školy, po poľsky tzv. *gimnazia*. Vzdelávanie v základných školách následne ponechali na dobu 6 rokov – štandardne od siedmeho roku života po dvanásty rok života dieťaťa. Následne na tri roky dieťa nastúpilo na gymnázium, teda nižšiu strednú školu.⁶

Táto reforma sledovala niekoľko cieľov. V prvom rade sa Poľsku podarilo integrovať väčší počet študentov do menšieho počtu škôl a poskytnúť kvalitnejšie vzdelanie viacerým deťom. Kým základné školy zostali jednoduchšie dostupné pre žiakov aj vo vidieckom prostredí, nižšie

⁶ Spracované podľa <https://www.tyzden.sk/temy/56748/tak-blizko-a-tak-daleko-ako-poliaci-dosiahli-finsku-uroven-skolstva/>

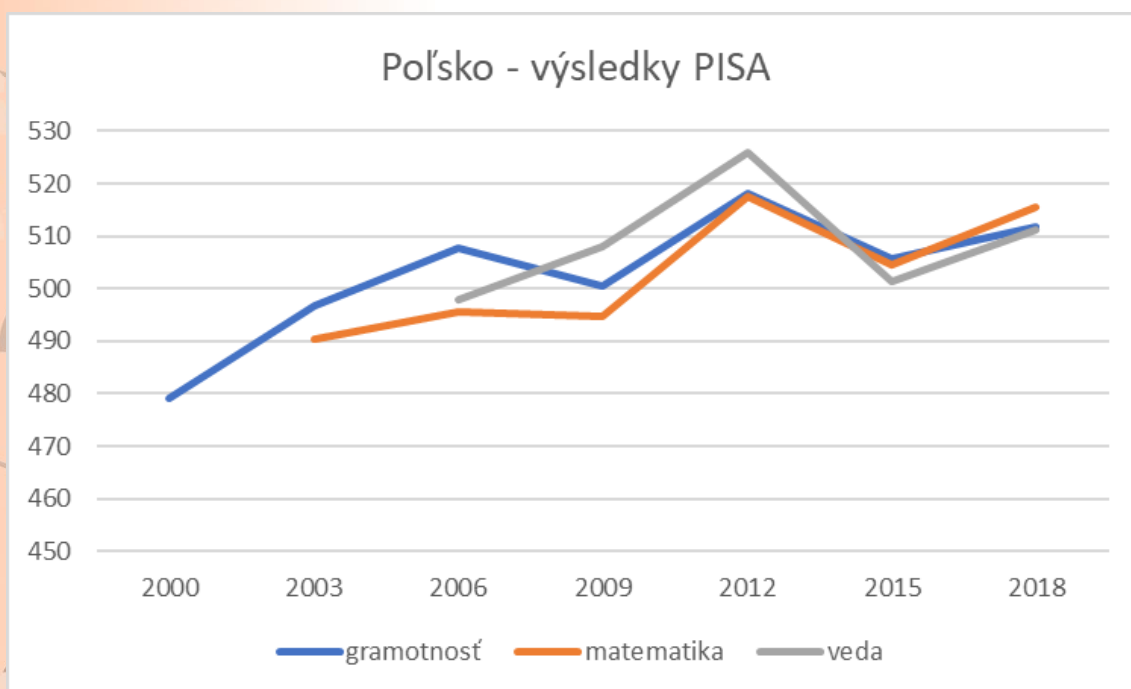
stredné odborné školy sa nachádzali v jednotlivých centrách oblasti, typicky s vyšším počtom študentov ako základné školy. Jedným z cieľov sa tiež stalo, aby sa žiaci medzi sebou na gymnáziu „premiešali“ a dostali nových učiteľov.

Týmto krokom dosiahli viacero úspechov. V prvom rade, staršie poľské deti začali vstup na nižšiu strednú školu vnímať ako novú príležitosť, s novými spolužiakmi a učiteľmi. Noví učitelia zároveň nemali predsudky voči žiakom a odstránilo sa čiastočné „škatuľkovanie“ žiakov. Veľká pozornosť sa tiež venovala financovaniu „gymnazií“, ktoré dostali lepšie vybavenie ako základné školy. Poliáci tiež efektívne oddelili malé deti od väčších tínedžerov. Takáto zmena tiež mala umožniť špecializáciu pedagógov, kým v prípade klasickej základnej školy jedajú pedagógovia typicky s mladšími žiakmi, v prípade gymnázia ide o tínedžerov, ktorým je možné poskytovať vzdelanie v rôznych predmetoch efektívnejšie. Súčasťou reformy sa stalo tiež overovanie vedomostí žiakov. K overovaniu vedomostí dochádza po každom stupni školy, či po základnej alebo po gymnáziu. Skúšky po gymnáziu tiež nahradili prijímacie skúšky na stredné školy (Kwiek, Szadkowski).

Po skončení nižšej strednej školy (gymnázia) mali poľskí žiaci na výber viacero možných alternatív štúdia – trojročné odbory na stredných školách, do roku 2012 možnosť trojročného štúdia na lýceu (obdoba gymnaziálneho vzdelávania na Slovensku), 4 ročné štúdium na stredných odborných školách, či 2 – 3 trojročné odbory na učňovských školách.

Výsledkom týchto reforiem najmä s ohľadom na základné školstvo boli veľké nárasty Poľska v hodnotení testovania OECD PISA.

Graf 7: Výsledky v Poľsku v testoch OECD PISA

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe výsledkov OECD PISA, 2018

Napríklad v hodnotení matematiky v OECD PISA v roku 2003 dosiahli poľskí žiaci výsledok 490 bodov, ale v roku 2018 výsledok až 516 bodov. Podobné nárasty, aj keď s poklesom v posledných rokoch, je možné sledovať vo všetkých troch hodnotených oblastiach OECD PISA. Je zrejmé, že táto zmena bola spôsobená najmä reformou školstva.

Avšak reforma, ktorá síce bola úspešná z pohľadu výsledkov, bola od roku 2017 vládnu stranou Právo a spravodlivosť zrušená a Poľsko sa vrátilo k tradičnému systému podobnému nášmu.

V prípade vysokého školstva sú podobnosti so Slovenskom taktiež veľké. Poľské vysoké školstvo roky slúžilo najmä záujmom a potrebám vládnucej komunistickej strany a už menej potrebám ekonomiky. Výsledkom tohto stavu bolo, že v 90. rokoch sa na vysoké školy v Poľsku dostávalo len asi 11 % populačného ročníka. Zmeny po roku 1989 sa však týkali najmä ekonomiky, pričom vysoké školstvo ostalo v úzadí. Výsledkom toho bola vysoká rozdrobenosť,

vznik viacerých súkromných vysokých škôl a obrovský, až nežiaduci nárast počtu študentov. Kým v roku 1992 pôsobilo v Poľsku 14 súkromných vzdelávacích inštitúcií, v roku 1997 bol už tento počet 146 (počet študentov dosiahol viac ako 220 000) a v roku 2007 dokonca až 324 (s počtom študentov 660 tisíc). Neskôr bolo potrebné reformou tento trend zvrátiť a v roku 2006 bolo rozhodnuté, že počet študentov na poľských vysokých školách je nežiaduco vysoký a bude sa postupne do roku 2025 znižovať tak, aby došlo k rastu kvality vzdelávacieho systému. V roku 2011 bola v Poľsku prijatá ucelenejšia reforma vysokoškolského vzdelávacieho systému. Zamerala sa nielen na transparentnosť financovania, ale i na zvýšenie požiadaviek akademických pracovníkov. Tiež následne došlo k prehodnoteniu poľského výkonu vo vede a zameranie na určité priority ekonomiky a štátu.⁷ Od roku 2018 sa v Poľsku definuje nový rámec reformy, ktorá má za cieľ najmä zaviesť definíciu univerzít a vysokých odborných škôl.

Napriek faktu, že poľské univerzitné vzdelávanie nepatrí medzi najlepšie v Európe, sa poľské univerzity dokážu umiestniť aj v hodnotení Šangajského rebríčka. Napríklad Jagelovská univerzita skončila na 301 – 400 mieste za rok 2018 a do prvej päťstovky rebríčka sa dostala aj Varšavská univerzita.

1.6. Spolková republika Nemecko

Krajinou, ktorá má jeden z najviac decentralizovaných systémov vzdelávania v Európe, je Spolková republika Nemecko. Väčšina kompetencií v oblasti školstva je prenesená na jednotlivé spolkové krajiny a preto je možné povedať, že SRN má 16 mierne rozdielnych vzdelávacích systémov, ktoré ale majú spoločné niektoré pravidlá (napríklad dĺžka povinnej školskej dochádzky, nadväznosť jednotlivých stupňov vzdelávania na seba a pod.).

⁷ Spracované podľa Kwiek, Szadkowski, 2018

Vzdelávací systém začína už od materskej školy, ktorá je povinná. Základná škola (tzv. Grundschule) trvá približne štyri roky a má za úlohu naučiť deti najmä základné kompetencie. Nadväzujúce štúdium je možné na niektorom z troch druhov škôl.

- Hauptschule je určená najmä pre deti, ktoré majú určité problémy so štúdiom. Poskytuje všeobecné vzdelávanie a výučbu najčastejšie jedného jazyka. Po jej skončení žiaci väčšinou odchádzajú do niektorého z učebných odborov.
- Realschule je škola zameraná na všeobecné vzdelávanie a v neskoršom období aj na vzdelávanie predmetov s ekonomickou špecializáciou.
- Gymnasium je v tomto prípade skôr obdoba slovenských osemročných gymnázií. Tieto školy poskytujú všeobecné vzdelanie, vzdelávací cyklus trvá dlhšie ako na ostatných školách a úlohou školy je pripraviť absolventa na štúdium na vysokej škole.

Tieto tri základné typy škôl sa môžu vzhľadom na jednotlivé spolkové krajiny líšiť. Aj keď sú v Nemecku chápané ako stredný stupeň vzdelania, v prípade porovnania so Slovenskom je však toto vzdelávanie podobné skôr druhému stupňu základnej školy. Obvykle sa ním dosahuje len ukončenie povinnej školskej dochádzky v dĺžke 10 ročníkov a končí približne vo veku 15 rokov jednotlivého absolventa. Pokračovanie vo vzdelávaní pre jednotlivých absolventov je buď na odbornej škole, kde už prebieha príprava na povolanie, alebo na vyššom stupni gymnázia, kedy sa absolvent sústreďuje najmä na prípravu na štúdium na vysokej škole.

V prípade stredných škôl si môžu najmenej kvalifikovaní žiaci vybrať „*berufsvorbereitungsjahr*“ (prípravný rok na povolanie). Poskytuje základnú odbornú prípravu a pomáha účastníkom pri výbere ich zamestnania; *Berufsgrundbildungsjahr* alebo *Berufsgrundschuljahr* (rok základnej odbornej prípravy alebo rok základného odborného vzdelávania). Prostredníctvom tohto stupňa vzdelávania je možné získať určité základy pre povolanie a úspešne zvládnuť absolvovanie *Hauptschule*.

Pre študentov, ktorí úspešne ukončili *Hauptschule* alebo *Realschule*, je dostupná riadna odborná príprava v:

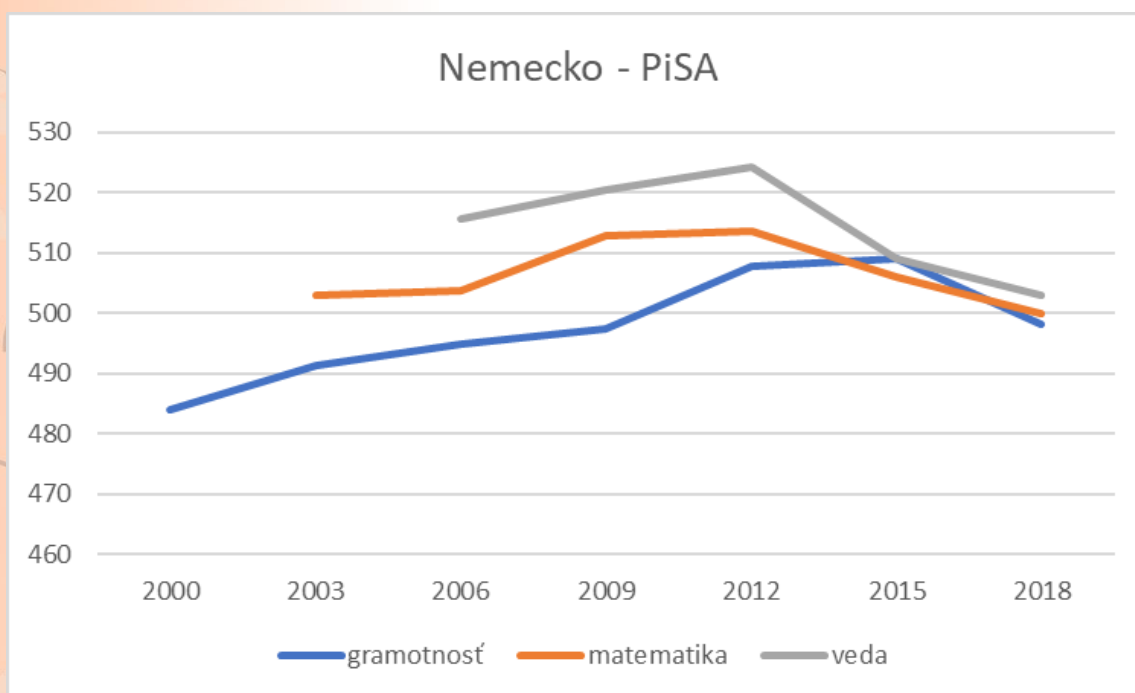
- Berufsfachschulen (profesijné vyššie školy) poskytujú niekoľko kurzov odbornej prípravy v trvaní od 1 do 3 rokov v závislosti od oblasti odbornej prípravy a požadovanej kvalifikácie. Jednoročné kurzy sú všeobecne prípravkou na vstup do duálneho systému. Dvojiročné a trojiročné kurzy všeobecne pripravujú študentov na povolania, ktoré nepokrýva duálny systém.
- *Fachoberschulen* (stredné technické školy) poskytujú kurzy v dĺžke jedného až dvoch rokov, ktoré pripravujú študentov na ďalšie štúdium na *Fachhochschule* (vyššia technická škola).
- *Fachschulen* (technické školy) poskytujú špecializovanú odbornú prípravu popri všeobecnom vzdelávaní. Prijatie obvykle závisí od úspešného ukončenia kurzu odbornej prípravy spojeného s obdobím relevantných pracovných skúseností alebo zamestnania. Niektoré *Fachschulen* poskytujú možnosť zapísať sa na *Fachoberschulen* alebo *Fachhochschulen*.⁸

Vysoké školy v Nemecku poskytujú vzdelanie v dvoch základných typoch škôl. Univerzity sú chápané ako najvyšší stupeň vzdelávania, ktoré sa ale sústredia aj na výskum. Nemecké vyššie odborné školy (tzv. Hochschulen) sú naproti tomu viac technicky orientované a sú smerované viac pre potreby praxe. Poskytujú najmä vzdelanie v stupni „bakalár“. Práve funkčný systém aj bakalárskeho štúdia je typický pre Spolkovú republiku Nemecko.

Výsledky nemeckého systému vzdelávania sú nepochybne veľmi dobré, napriek tomu, že v posledných hodnoteniach PISA môžeme pozorovať určitý klesajúci trend. Napriek tomu sa vo všetkých ukazovateľoch testov OECD PISA Nemecko umiestňuje nad priemerom hodnotených krajín.

⁸ Spracované podľa <http://www.saic.sk/nrcg/Handbook/countries/DTSL/indexb.htm>

Graf 8: Výsledky testovania OECD PISA v Nemecku od roku 2000

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe výsledkov OECD PISA, 2018

Výsledky nemeckého systému vzdelávania sa prejavujú aj v hodnotení kvality univerzít v Šangajskom rebríčku za rok 2019. V prvej stovke najlepších univerzít sa umiestnili 4 nemecké školy, pričom jedna z nich sa umiestnila v prvej päťdesiatke. V hodnotení Global innovation index pri posudzovaní spolupráce výskumu, praxe a univerzít sa Nemecko umiestnilo ako šieste najlepšie na svete.

Nemecký systém vzdelávania je však unikátny nielen v prístupe k decentralizácii škôl, ale aj v systéme prepájania potrieb trhu práce a škôl. Ako sme už spomínali vyššie, jednou z možností štúdia je možnosť študovať na tzv. Berufschule, teda v systéme duálneho vzdelávania. V súčasnosti ide o najrozšírenejšiu formu odbornej prípravy v SRN. Systém je založený na absolvovaní významnej časti odborného vzdelávania priamo na pracovisku zamestnávateľa. Výhodou pre študentov je možnosť získania finančných prostriedkov už počas

školy. Tieto prostriedky pritom nie sú nízke ani v prípade Nemecka. Študenti si v priemere zarobia až 908 eur mesačne.⁹

Systém prepojenia vzdelávacieho systému a potrieb praxe sa prejavuje aj na výsledkoch miery zamestnanosti absolventov školy. V Nemecku si po škole zamestnanie nájde viac ako 92 % absolventov. Podľa údajov Eurostatu za rok 2018 je to v rámci Európy tretí najlepší výsledok po Malte a Islande, ktoré sú špecifickými krajinami najmä vzhľadom na svoju veľkosť, počet obyvateľov, ako i orientáciu ekonomiky.

1.7. Rakúsko

Spomedzi krajín, ktoré susedia so Slovenskom má najlepší vzdelávací systém nepochybne Rakúsko.

Vzdelávací systém tejto stredoeurópskej krajiny je veľmi podobný vzdelávaciemu systému Nemecka. Povinná školská dochádzka začína vo veku 6 rokov a trvá 9 rokov. Od roku 2010 je rok pred nástupom na základnú školu povinná materská škola. Po ukončení primárnej školy (tzv. Grundschule) dochádza k rozhodovaniu žiakov o pokračovaní štúdia. Slovenský druhý stupeň je nahradený buď tzv. Hauptschule alebo tzv. vyššou vzdelávacou školou (AHS). Oba druhy škôl sú štvorročné a určené pre žiakov vo veku 10 – 14 rokov.

Následne je možné štúdium na odbornej strednej škole (Berufsbildende mittlere Schulen, BMS) alebo na odbornej vyššej škole (berufsbildende Höhere Schulen, BHS). V prípade Berufsschule ide typicky o nižšie stredné odborné vzdelanie, pričom trvanie môže byť v závislosti od odboru 2 až 4 roky. Vo väčšine prípadov sa pritom počíta práve so zapojením v systéme duálneho vzdelávania. Poslednou možnosťou je návšteva polytechnickej školy. Aj zamestnávateľia, ktorí chcú byť zapojení v systéme duálneho vzdelávania, musia spĺňať kritériá a získať licenciu.

⁹ <https://www.make-it-in-germany.com/en/study-training/training/vocational/system/>

Práve fungovanie stredného odborného školstva môžeme označiť za jedno z najlepších v Európe. V rámci porovnania krajín OECD patrí Rakúsko ku krajinám, ktoré majú jeden z najvyšších počtov zapojených študentov v tzv. duálnom vzdelávaní. Študenti majú možnosť prostredníctvom vzdelávania v duálnom systéme nielen získať poznatky a vysoké uplatnenie na trhu práce, ale zároveň si privyrobiť finančné prostriedky.

Financovanie verejných vysokých škôl môže byť vzorom aj pre Slovensko. Preto sa v nasledovnom texte rozsiahlejšie venujeme financovaniu vysokoškolského vzdelávania v Rakúsku. Verejné univerzity sú financované najmä z verejných zdrojov. Štúdia, ktorú uverejnil Inštitút hospodárskeho výskumu (WIFO) v roku 2017 ukazuje, že tieto prostriedky sú dobre investované. Začiatkom roku 2019 bol systém financovania zásadne obnovený, aby sa ešte viac zvýšil účinok a účelnosť použitých verejných prostriedkov. Štúdiom na verejných univerzitách je (do veľkej miery) bezplatné, ale nie je zadarmo. Tejto filozofii zodpovedá celý model. V analýze ekonomických a sociálnych efektov pôsobenia univerzít (WIFO, 2017) nájdeme tvrdenie, že verejné zdroje sú dobre investované a prinášajú krajine multiplikované efekty (Janger a kol. 2017): „V moderných ekonomikách sú vedomosti najdôležitejším faktorom produkcie. Univerzity vytvárajú nové vedomosti prostredníctvom výskumu a poskytujú schopnosť produktívne využívať vedomosti prostredníctvom výučby. Verejné investície na univerzitách sú chrbtovou kosťou nášho hospodárstva, podporujú inováciu, štrukturálne zmeny, zamestnanosť a hospodársky rozvoj. Napr. univerzitné služby sú jedným z najdôležitejších faktorov, pokiaľ ide o výber a umiestnenie investícií a lokalizácie výroby výskumne orientovaných korporácií. Rakúsko je lídrom EÚ v podiele spoločností, ktoré spolupracujú s univerzitami. 86 percent spoločností, ktoré spolupracujú s univerzitami, predstavili na trhu nové produkty, ktoré sú inováciami s vysokou mierou invencie („radikálnou“). Štúdie ukazujú, že ekonomické efekty univerzít vedú k daňovým príjmom, ktoré ďaleko prevyšujú výdavky na verejné vysoké školy.“

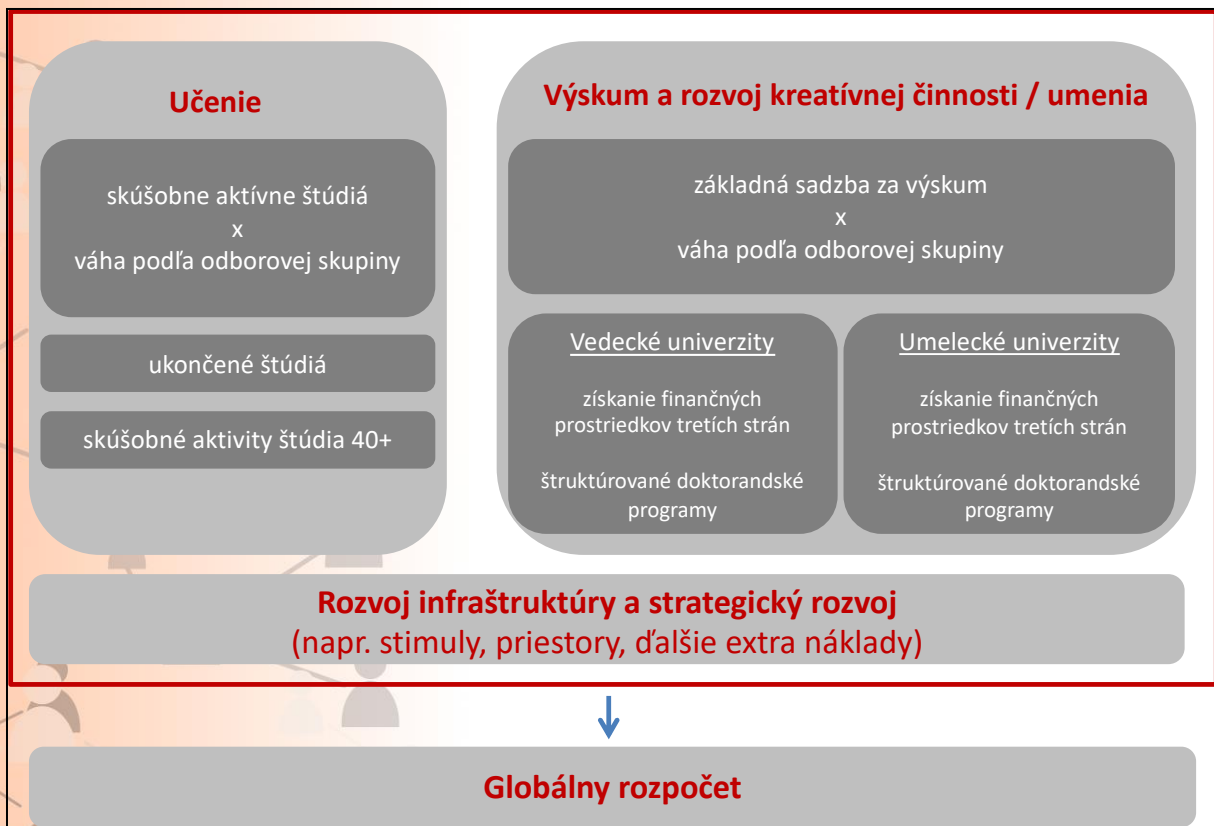
Z vyššie uvedeného dôvodu sa federálna vláda v posledných rokoch vždy snažila navýšiť rozpočet pre univerzity. V rokoch 2016 – 2018 bolo prostredníctvom verejných výkonových

dohôd k dispozícii pre verejné univerzity 9,7 miliárd eur, čo je o 615 miliónov eur viac ako v predchádzajúcich troch rokoch (voči slovenským rozpočtom sa jedná o násobky ročne). Výrazné zvýšenie výdavkov však bolo v Rakúsku sprevádzané rovnako výrazným zvýšením počtu študentov. Zvýšenie rozpočtu bolo pre jednotlivé vysoké školy v intervale od 8 do 17 %, v závislosti od konkrétnej situácie na príslušnej univerzite. Zmenu priniesli opäť výkonové dohody na roky 2019 až 2021, pretože v súčasnosti je k dispozícii celkom 11 miliárd eur, čo je o 1,3 miliardy, teda o 13 % viac. Výrazné zvýšenie rozpočtu ide ruka v ruke s novými, jasnými cieľmi pre univerzity. Na oplátku sa tieto zaväzujú dosahovať ciele svojich výkonových dohôd, ktoré sú v zásade navrhované Spolkovým ministerstvom školstva, vedy a výskumu (BMBWF) a dohodnuté pri konkrétnych rokovaniach s univerzitami. Podkladom pre ciele zo strany ministerstva je Rakúsky univerzitný plán rozvoja (GUEP).

Základom je nové univerzitné financovanie, ktoré bolo zavedené novelou univerzitného zákona na jar 2018 ako tzv. „kapacitné, študentské univerzitné financovanie“. Vychádza z najdôležitejších parametrov na zabezpečenie kvality vo výučbe a výskume:

1. Zlepšená kontrola a plánovanie vyučovacích kapacít, najmä prostredníctvom orientácie na kapacitu a kvalitu, ako aj intenzívnejšej orientácie na študentov;
2. Zvýšenie transparentnosti a sledovanie skutočných nákladov so zameraním na hlavné oblasti služieb univerzity;
3. Zlepšenie kvality vo výučbe (prostredníctvom zlepšenia vzťahov starostlivosti o študenta) a zlepšenie kvality vo výskume (zodpovedajúcim spôsobom prostredníctvom väčšieho počtu ľudských zdrojov);
4. Zvýšenie počtu aktívnych štúdií (ktoré sa prevádzkujú s najmenej 16 ECTS bodmi / kreditmi za akademický rok) a počtu ukončených štúdií;
5. Väčšia predvídateľnosť a lepšie regulovaný vývoj prostredníctvom primeraných a podľa potreby aj kapacitne orientovaných prístupových predpisov.

Obrázok 1: Piliere nového modelu financovania univerzít v Rakúsku

Zdroj: BMBWF, 2018

Východiskovým bodom je päť cieľových dopadov, ku ktorým sa zaviazalo BMBWF. Zahŕňajú okrem iného viac titulov v terciárnom vzdelávaní, vytvorenie konkurencieschopného univerzitného sektora vo vede a učení a zabezpečenie vysokej úrovne špičkového výskumu. Zásada spočíva v tom, že univerzity dostávajú mimoriadne vysoký rozpočet, ak tento slúži na dosahovanie týchto cieľov.

V modeli financovania boli stanovené (podľa BMBWF, 2018) kľúčové faktory zlepšovania kvality: zvýšenie Skúšobných aktivít (minimum 16 bodov ECTS / kreditov za akademický rok – cieľom je priemerná zmena o 3 %) a zníženie pomerov v oblasti Starostlivosti o študenta (menej študentov pripadne na jedného zamestnanca, čo sa dosiahne zamestnaním dodatočného personálu a budovaním výskumných centier s plánovanými 360 novými

pozíciami profesorov a ďalších trvalo zamestnaných pracovníkov – cieľom je celková zmena o 5 %).

Tri piliere (viď Obrázok 1) zahŕňajú sumu na výučbu, na výskum, vývoj, a rozvoj kreatívnej činnosti a umenia, ako aj rozpočet na infraštruktúru a strategický rozvoj, ktorý pokrýva osobitné výdavky univerzít (napríklad príspevky na nájomné). Iba prvé dva piliere sa vypočítavajú pomocou indikátorov, t. j. cieľových hodnôt.

Najdôležitejšou zložkou čiastky pokrývajúcej výučbu sú tzv. Skúšobné aktivity. Táto čiastka prislúcha v prípade, keď v rámci štúdia za akademický rok zložia skúšky v ekvivalente minimálne 16 bodov ECTS (kreditov). Z toho vychádza tzv. financovanie výučby a vychádza z počtu študijných miest (aktívnych študentov) v jednotlivých skupinách predmetov a habilitovaných učiteľov. Každá odborová skupina je aktuálne „hodnotená“ so špecifickou mierou financovania (váhy sa líšia). Pre študijné odbory v skupine 1 predstavuje táto čiastka 9 900 eur za preukázané štúdium. Pre odborovú skupinu 7, najmä umelecké a hudobné vedy s vysokou intenzitou podpory, je to 49 500 eur. Koľko presne financií univerzita dostane, sa dá vyrátať pomerne jednoduchým výpočtom.

Čiastková suma na výskum, vývoj a rozvoj umenia, tzv. Základná sadzba za výskum, sa počíta podobnou metódou. Na tento účel sa používa počet vedeckých (alebo umeleckých) zamestnancov zamestnaných univerzitou, daná hodnota sa vynásobí mierou financovania pre špecifikovanú skupinu odborov. Univerzitám sa prideluje väčšina celkového rozpočtu týmto mechanizmom.

Okrem vyššie uvedených súčastí rozpočtu sa približne 400 miliónov eur (3,6 %) udeľuje prostredníctvom tzv. indikátorov súťaže medzi inštitúciami. Čím sú v cieľových oblastiach vysoké školy úspešnejšie, tým viac financií na základe tohto indikátora získajú. Vo výskume:

- Získanie finančných prostriedkov tretích strán.
- Štruktúrované doktorandské programy.

Vo výučbe:

- Čo najväčší počet absolventov a absolventiek.
- Podiel štúdií s najmenej 40 ECTS (kreditov) za akademický rok, t. j. tých, ktoré sú zvlášť intenzívne v absolvovaní skúšok.

V súlade s legislatívou obsahujú výkonové dohody osobitné ciele, ktoré by inštitúcie mali dosiahnuť do konca daného obdobia v nasledujúcich oblastiach:

- Strategické ciele, profilácia, rozvoj univerzity a jej personálu: v dohode musí byť uvedené, aké dlhodobé ciele by mala univerzita v danom období dosiahnuť. Platí to najmä pre ciele rozvoja zamestnancov. Preto sú tieto ciele odvodené z dlhodobých plánov rozvoja univerzity a tzv. bilancií vedomostí.
- Výskum, tvorivá a umelecká činnosť: cieľom dohôd je zabezpečiť, aby si univerzity stanovili konkrétne priority výskumu pre svoju špecifickú „profiláciu“. Zámerom je, aby sa univerzity sústredili na svoje silné stránky a využívali ich čo najlepšie pre budovanie znalostnej výskumnej bázy („Wissenschaftsstandort“) Rakúska. Špičkový výskum sa uskutočňuje v globálnej konkurencii, čomu zodpovedajú jeho ciele.
- Štúdium a ďalšie vzdelávanie: dohody obsahujú opatrenia týkajúce sa hodnotenia a ďalšieho rozvoja študijných a ďalších vzdelávacích aktivít na univerzite. Uvádzajú tiež počet študijných miest, ktoré musí univerzita ponúknuť v definovanej skupine odborov. Platí to aj pre počet študijných miest pre nových študentov, ktorí spadajú pod management prijímacích kritérií (pravidiel).
- Opatrenia na zníženie počtu osôb, ktoré nedokončili štúdium: dohoda určuje, ako univerzity zisťujú príčiny predčasného ukončenia štúdia a aké opatrenia prijímajú na boj proti tomuto javu (napr. rozširovanie poradenstva pre študentov, koučovanie a mentoring vo vstupnej a orientačnej fáze štúdia).

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

- Zlepšenie v oblasti Starostlivosti o študenta (pomer počtu študentov k vyučujúcim). Každá vysoká škola má iné východiská a nároky v štúdiu vzhľadom na realizované študijné odbory, celkovo je ale cieľom znížiť pomer študentov na učiteľa.
- Ponuka pre pracujúcich študentov.
- Spoločenské ciele: univerzity musia sformulovať svoj príspevok k rozvoju spoločnosti (napr. opatreniami na zvýšenie podielu žien na manažérskych pozíciách, osobitná propagácia mladých akademických pracovníkov, rozširovanie spoločensky významných oblastí umenia, kultúry a výskumu (napr. udržateľnosť, digitalizácia, transfer vedy a techniky alebo opatrenia na posilnenie sociálnej dimenzie).
- Zvyšovanie internacionalizácie a mobility prostredníctvom opatrení, ako je rozšírenie viacročnej spolupráce s inými inštitúciami vysokoškolského vzdelávania a výskumnými inštitúciami alebo prostredníctvom zvýšenej účasti na výmenných programoch, ako je Erasmus+ alebo iné. Dohoda preto obsahuje aj špecifické cieľové hodnoty pre mobilitu študentov a vedcov.
- Medziuniverzitná spolupráca a spolupráca s inštitúciami postsekundárneho vysokoškolského vzdelávania.
- Definovanie indikátorov/ukazovateľov, aby bolo možné zmerať, či a do akej miery sa dosiahli ciele stanovené v dohodách o výkone.
- Opatrenia v prípade neplnenia – ak sa nedosiahnu ciele dohodnuté v dohodách. V prípade potreby sa úpravy musia vykonať spoločne. V oblasti sociálnej dimenzie sa plánuje „zádržné“ z rozpočtu vo výške 45 miliónov eur, ktoré bude vyplatené po úspešnej implementácii dohodnutých opatrení v treťom roku (v súčasnosti 2021).

1.8. Švajčiarsko

Vo všeobecnosti patrí Švajčiarsko medzi najviac decentralizované krajiny na svete. Švajčiarsko nie je klasickou unitárnou republikou ale konfederáciou, so širokými kompetenciami pre

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

jednotlivé kantóny. To sa prejavuje aj v systéme vzdelávania, pričom kompetencie v oblasti vzdelávania nemá len centrálna vláda, ale v značnej miere sú kompetencie decentralizované na jednotlivé kantóny.

O Švajčiarsku by sa nadnesene dalo povedať, že tam funguje 26 rôznych ministerstiev školstva. Ministerstvo školstva, ktoré funguje pod centrálnou vládou, má obmedzené kompetencie a to aj v oblasti financovania škôl. Dokladom o tom je napríklad aj fakt, že viac ako 90 % finančných prostriedkov pre regionálne školstvo sa prerozdeľuje a pochádza práve z prostriedkov municipalít (najmä kantónov). Centrálna vláda má určité kompetencie len v prípade povinného stredného odborného vzdelania a takmer vôbec nezasahuje do kompetencií kantónov v oblasti základného vzdelávania. Kantónov je vo Švajčiarsku 26 a odlišujú sa nielen veľkosťou ale i jazykovou a kultúrnou skladbou obyvateľstva. Práve táto heterogenita obyvateľstva je jedným z dôvodov, prečo sú kompetencie natoľko decentralizované.

Základná škola vo Švajčiarsku typicky pozostáva zo siedmich ročníkov, pričom vzdelávanie začína dvoma rokmi predprimárneho vzdelávania. Nižšie stredné vzdelanie, ktoré nasleduje po základnej školskej dochádzke, trvá tri roky (nahrádza akoby druhý stupeň slovenského vzdelávania). Samotná dĺžka štúdia na jednotlivých typoch škôl však nemusí byť rovnaká a môže sa odlišovať vzhľadom na rôzne kantóny. Zaujímavé je, že pri výbere tejto školy študenti navštevujú väčšinou len školu, ku ktorej sú miestne príslušní.

Po základnej škole nasleduje vyššie stredné vzdelanie. Švajčiarski študenti môžu pokračovať v štúdiu na stredných odborných školách všeobecného zamerania (gymnázia) alebo na stredných odborných školách odborného zamerania. Typicky sa žiaci na všeobecných školách pripravujú na štúdium na vysokej škole, v prípade stredných odborných škôl do praxe.

Práve stredné odborné vzdelanie je značne orientované na prax a Švajčiarsko má jeden z najlepšie rozvinutých systémov duálneho vzdelávania na svete. Je založený práve na spolupráci municipalít, škôl a zamestnávateľov, ktorí sa podieľajú aj na spolufinancovaní

celého systému. Švajčiarska centrálna vláda pri financovaní systému zohráva až druhoradú úlohu.

V prípade univerzitného vzdelávania vo Švajčiarsku opäť funguje systém vyšších odborných škôl a systém univerzít. Univerzity sú zamerané na poskytovanie univerzitného vzdelávania a na realizáciu výskumu. Typicky sa nachádzajú na území väčších kantónov a v súčasnosti je ich v celom Švajčiarsku 10, plus dva federálne technologické inštitúty, ktoré sú svojim zameraním tiež univerzitami. Financovanie vzdelávania je závislé od kantónov a financovanie výskumu je realizované prostredníctvom grantov z dvoch hlavných podporných agentúr súťažným spôsobom.

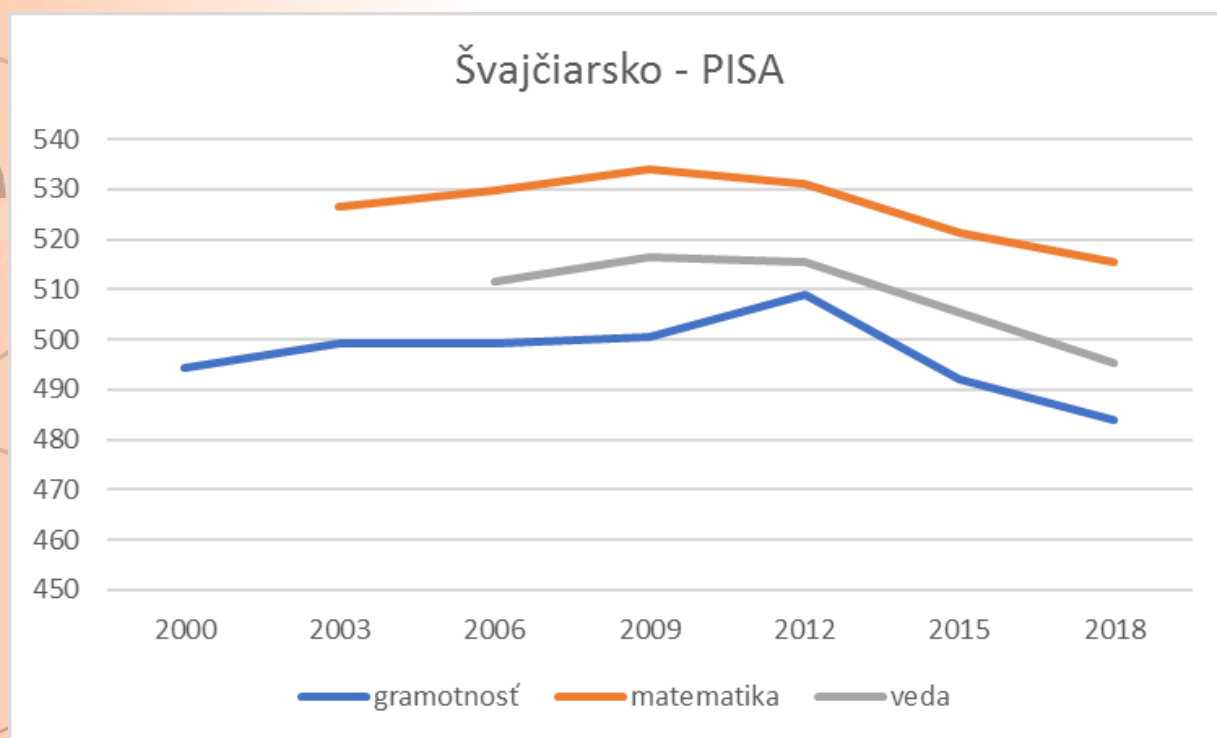
Naproti tomu vyššie odborné školy sú zamerané skôr na vzdelávanie, ako na výkon vedy a výskumu. Pripravujú odborníkov vo viacerých odboroch, najmä profesionálov vo viacerých profesiách. Vzdelanie je orientované viac prakticky.

Celkovo získava terciárne vzdelanie viac ako 45 % populácie, z toho dve tretiny populácie získavajú toto vzdelanie práve na univerzitách.

Vo Švajčiarsku je veľmi dobre rozvinutý aj systém celoživotného vzdelávania, ktorý je však vo väčšine prípadov ponechaný na súkromnom sektore. Úloha štátu, ale hlavne jednotlivých kantónov, je v tomto prípade hlavne podporná.

Švajčiarsky systém vzdelávania patrí medzi najlepšie na svete, čo dokazuje dlhodobé nadpriemerné hodnotenie v rebríčkoch PISA.

Graf 9: Výsledky testov OECD PISA vo Švajčiarsku od roku 2000

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe výsledkov OECD PISA, 2018

Je však vidno, že v posledných rokoch nasleduje mierne klesajúci trend úspešnosti švajčiarskych študentov, preto sa uvažuje o niektorých reformách vo vzdelávacom systéme, najmä však harmonizácii jednotlivých stupňov štúdia naprieč krajinou.

Nadpriemerné je však univerzitné vzdelávanie vo Švajčiarsku. V prípade Šanghajského rebríčka za rok 2019 sa do prvej 500 dostali oba technologické inštitúty a 6 z 10 švajčiarskych univerzít. Federálny technologický inštitút v Zürichu dokonca skončil na 19 mieste spomedzi všetkých svetovo hodnotených univerzít. Do prvej tisícky rebríčka sa dostali aj ďalšie dve švajčiarske univerzity. To len dokladuje výnimočnú kvalitu terciárneho vzdelávania v tejto počtom obyvateľov a rozlohou nevelkej krajine.

2. LESSONS LEARNED – VÝSLEDKY PROJEKTOV V KONTEXTE ZLEPŠENIA PRÍPRAVY ABSOLVENTOV PRE POTREBY TRHU PRÁCE

Potrebu väčšieho prepájania potrieb trhu práce a vzdelávania si uvedomuje aj regulátor. Problémy slovenského vzdelávacieho systému sú viaceré a je nutné na ne nazerať komplexne.

Výsledkom slovenského vzdelávacieho systému sú v mnohom zle pripravení absolventi, pričom viacerí z nich dokonca dlhodobo ostávajú mimo trhu práce. Slovenské stredné odborné školy, ale i vysoké školy pripravujú absolventov v odboroch, ktoré trh práce nevyžaduje. Z týchto dôvodov slovenské školstvo produkuje ľudí, ktorí pracujú mimo odboru alebo na pozíciách, na ktoré stačí nižšia kvalifikáciu, ako majú.

Absolventi stredných škôl takmer všetkých hlavných skupín odborov pracujú najčastejšie práve v odvetviach priemyslu. Viac ako 23 % absolventov stredných škôl pracuje v priemyselnej výrobe, pričom výnimku tvoria najmä absolventi odboru „zdravotníctvo“, ktorí najčastejšie pracujú práve v oblasti svojho vzdelania. Napriek tomu, ako uvádza Trexima (2020), 4 % absolventov tohto odboru pracuje v odbore priemyslu. Rovnako nie je ideálna situácia ani pri absolventoch vysokých škôl. Tí sa síce uplatňujú v odbore vzdelania častejšie ako stredoškolskí absolventi, napriek tomu však dáta ukazujú, že 44 % absolventov do 5 rokov od ukončenia štúdia pracuje mimo vyštudovaného odboru. Trend je síce priaznivý, keďže od roku 2012 sa toto číslo znížilo zo 48 % práve na spomenutých 44 %, no podiel pracujúcich mimo vyštudovaného odboru je napriek tomu vysoký. Najlepšie sa uplatňujú vo vyštudovanom odbore absolventi vysokých škôl z Prešovského kraja, kde 44 % stredoškolsky vzdelaných absolventov a 64 % vysokoškolsky vzdelaných absolventov pracuje vo vyštudovanom odbore vzdelania. V prípade stredoškolsky vzdelaných absolventov je na tom podobne dobre aj Košický kraj, naopak najhoršie Trenčiansky kraj (37 % pracujúcich v odbore vzdelania). Špecifikom Trenčianskeho kraja je práve vysoká koncentrácia priemyslu v tomto kraji, pričom dáta naznačujú, že štruktúra školstva je na štruktúru trhu práce v kraji pripravená najmenej.

Tieto trendy naznačujú, že častokrát štát financuje len snahu študentov dostať sa k titulom. Je preto namieste zamyslieť sa nad štruktúrou a počtom odborov a to ako na stredných, tak i na vysokých školách.

Zamestnávateľom by v prípade zmien v strednom odbornom školstve pomohlo zlúčenie a zrušenie niektorých neproduktívnych odborov.

Všetky uvedené problémy vedú už k vyššie spomínanému problému nízkeho prepojenia praktického vzdelávania a trhu práce. Riešiť tento problém sa podujal štát až v roku 2015 spustením projektu Duálneho vzdelávania. Z hľadiska prístupu vlády k systému duálneho vzdelávania išlo iba o osamotený príklad koncepcnej zmeny zameranej na odstraňovanie disparít medzi trhom práce a vzdelávaním.

Väčšina ostatných projektov je zameraných už na riešenie stavu, ktorý pri dobrom nastavení systému školstva nikdy nemusel nastať. Ide o tzv. aktívne opatrenia trhu práce, ako sú napríklad podpora absolventskej praxe alebo podpora pracovných miest pre znevýhodnených uchádzačov na trhu práce. Niekoľko iniciatív pre lepšiu podporu prepájania trhu vzdelávania a trhu práce realizujú aj neziskové organizácie a súkromný sektor. V nasledujúcej časti analýzy im preto venujeme pozornosť.

2.1. Príklady štátnych projektov zavedených do praxe s cieľom zlepšenia prípravy absolventov

V prípade zlepšenia prípravy absolventov pre trh práce priniesol štát niekoľko projektov, ktoré majú za cieľ lepšie prepojiť požiadavky trhu práce a zamestnávateľov. Vzhľadom na rozsah týchto realizovaných opatrení môžeme hovoriť o dvoch veľkých projektoch, ktoré realizuje štát na zlepšenie zamestnanosti mladých ľudí.

Ďalšími štátnymi projektmi zameranými na zvýšenie uplatniteľnosti mladých ľudí sú projekty realizované Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny, pričom vo väčšine prípadov ide o tzv. Národné projekty, kde je realizácia spojená so spolufinancovaním zo strany EÚ. Tieto projekty však neriešia primárny problém – zlepšenie uplatniteľnosti mladých ľudí priamo počas štúdia,

či prepájanie štúdia a potrieb zamestnávateľov. Projekty sa sústredia najmä na riešenie už vzniknutej situácie – nízkych pracovných zručností mladých ľudí a získanie potrebnej praxe.

2.2. Duálne vzdelávanie – NP Duál

Ako problematická sa dlhodobo javí nízka participácia zamestnávateľov na procese vzdelávania. Tento problém vznikol najmä v súvislosti so štrukturálnymi zmenami v slovenskej ekonomike po roku 1989. Zamestnávatelia dlhodobo volali po systéme, ktorý by dostatočne dokázal prepojiť trh práce a vzdelávania, pričom by vtiahol zamestnávateľov priamo do tvorby politiky vzdelávania a umožnil im vychovávať si kvalifikovanú pracovnú silu už počas štúdia na strednej škole. Projekt duálneho vzdelávania bol predstavený v roku 2015 a implementovaný po vzore Nemecka, Rakúska a Švajčiarska. Cieľovú skupinu tvoria žiaci stredných odborných škôl, žiaci základných škôl, pedagogickí zamestnanci a zamestnanci štátnej správy a samosprávy. Cieľom zavedeného systému je dosiahnuť prepojenie troch záujmových skupín v procese vzdelávania – žiakov, školy a potenciálnych zamestnávateľov. Žiak pri vstupe do duálneho vzdelávania podpisuje zmluvu so zamestnávateľom – tzv. učebnú zmluvu, ktorá mu upravuje určité práva a povinnosti. Na druhej strane, právny vzťah vzniká aj medzi školou a zamestnávateľom. Zamestnávateľ tak má právo (zároveň povinnosť) uskutočniť časť praktického vzdelávania na svojom pracovisku. Výhody takéhoto systému vzdelávania sú nesporné. Spočívajú nielen v možnosti získania kvalifikovanej pracovnej sily pre zamestnávateľa už počas školy, či zlepšenej príprave študenta počas školy. Viaceré školy trpeli a trpia nedostatočným financovaním, pričom nedostatok finančných prostriedkov sa prejavil aj na nedostatočnom vybavení jednotlivých praktických pracovísk stredných škôl. Vzdelávanie v duálnom systéme dáva týmto žiakom šancu prakticky sa pripravovať na najmodernejších zariadeniach priamo pod dozorom kvalifikovaných pracovníkov. To tiež čiastočne môže pomôcť zvýšiť atraktivitu určitých povolání, ktorých je na trhu nedostatok.¹⁰

¹⁰ Spracované na základe http://www.sbagency.sk/sites/default/files/dualne_vzdelavanie_a_msp.pdf

Vzhľadom na nedostatočný počet záujemcov (či už zo strany žiakov, ale i zamestnávateľov), najmä v prvých rokoch od spustenia systému, pristúpila vláda v roku 2018 k výraznej novelizácii zákona, ktorý upravuje systém duálneho vzdelávania. Zaviedla sa priama podpora, a to najmä smerom k malým a stredne veľkým podnikom (nárok na príspevok vznikol každému malému alebo strednému podniku, ktorý zamestnáva žiaka, s ktorým uzatvoril učebnú zmluvu prvýkrát v školskom roku, v ktorom ide poskytovať duálne vzdelávanie). Upravili sa tiež podmienky poskytnutia priamej finančnej podpory veľkým zamestnávateľom, a to v prípade, ak poskytnú praktické vyučovanie v rozsahu aspoň 400 hodín. Zároveň sa zrušilo veľmi diskutované opatrenie, ktoré v predchádzajúcom systéme znevýhodňovalo strednú školu, ktorá sa zapojila do systému duálneho vzdelávania. Tej bol krátený mzdový normatív na učiteľov praktických predmetov (majstrov odborného výcviku) a školy tak neboli motivované zapojiť sa do systému. Tiež určitým spôsobom zvýšili flexibilitu pri výbere pracoviska, na ktorom je možné vykonávať duálne vzdelávanie. V systéme duálneho vzdelávania došlo tiež k zníženiu administratívnej náročnosti.

S cieľom získať ďalšie zdroje na financovanie projektu aj z fondov EÚ došlo k schváleniu Národného projektu „Duálne vzdelávanie a zvýšenie atraktivity a kvality OP“. Celková suma oprávnených výdavkov na projekt je v období 2016 až 2020 stanovená na viac ako 30 miliónov eur.

Medzi hlavné ciele NP Duál¹¹ patrí:

- Celková implementácia systému duálneho vzdelávania do študijných odborov a učebných odborov, ktoré sú pre takýto systém vhodné.
- Elektronizácia procesov a vytvorenie jednotných informačných systémov pre SDV.
- Postupné zvyšovanie atraktivity aj učebných a odborných zameraní na stredných školách.

¹¹ <https://siov.sk/projekty/aktualne-projekty/narodny-projekt-dualne-vzdelavanie/>

- Zlepšenie prípravy inštruktorov, vtiahnutie zamestnávateľov do procesu vzdelávania, príprava majstrov odbornej výchovy a učiteľov na plnenie uvedených úloh.

Implementáciou NP sa má do októbra 2020 dosiahnuť nasledovný stav počtu zapojených subjektov:

- 12 000 žiakov stredných odborných škôl zapojených v systéme.
- 1450 zamestnávateľov zapojených v systéme.
- 7 stavovských a profesijných organizácií zapojených v systéme duálneho vzdelávania.
- 280 stredných odborných škôl zapojených v systéme duálneho vzdelávania.
- 8 krajov, v ktorých je projekt realizovaný.

Keďže sa realizácia projektu blíži postupne ku koncu, je možné dnes hodnotiť úspešnosť projektu. V školskom roku 2019/2020 sa podľa údajov Trendu malo do systému zapojiť 5892 študentov. Počet študentov zapojených do systému duálneho vzdelávania kontinuálne rástol od roku 2018 a to najmä v súvislosti s novelou zákona schválenou práve v tomto roku.

Tabuľka 1: Počet subjektov zapojených do systému duálneho vzdelávania

Školský rok	Počet zapojených študentov v systéme SDV	Počet zamestnávateľov zapojených v systéme SDV	Počet SOŠ
2015/2016	406	87	31
2016/2017	1359	204	53
2017/2018	2611	490	85
2018/2019	3970	843	96
2019/2020	8485	1568	81

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov CVTI SR a SBA, 2020

Z dát SBA, CVTI a ŠIOV vyplýva, že počet zapojených študentov sa od roku 2015 podarilo zvýšiť zo 406 až na viac ako 8400. Zvýšil sa aj záujem zamestnávateľov o duálne vzdelávanie a počet stredných odborných škôl zapojených v systéme sa zvýšil z pôvodne zapojených 31 až na 81

v školskom roku 2019/2020. Preto sa dá konštatovať, že projekt je úspešným príkladom spolupráce štátu a zamestnávateľov v systéme duálneho vzdelávania.

2.3. Projekt absolventskej praxe

Kľúčovým z pohľadu uplatnenia absolventov sa javí projekt **Absolventskej praxe**, ktorý cieľi najmä na absolventov vysokých škôl, ale pomôcť môže aj absolventom, ktorí ukončili strednú odbornú školu, či strednú školu. Od roku 2015 je projekt realizovaný ako súčasť NP „Absolventská prax štartuje zamestnanie“, pričom naviazal už na predtým realizovaný projekt absolventskej praxe. Určený je pre občanov mladších ako 26 rokov, ktorí pred menej ako dvomi rokmi ukončili príslušným stupňom vzdelania sústavnú prípravu na povolanie v dennej forme štúdia a nemali pravidelné platené zamestnanie. Takýto absolvent zároveň musí byť vedený v evidencii Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny najmenej jeden mesiac. Absolventská prax sa vykonáva na základe písomne uzatvorenej dohody o absolventskej praxi medzi absolventom školy a úradom práce. Dĺžka trvania je najmenej tri mesiace a najviac 6 mesiacov, pričom nie je možné túto prax predĺžiť, či opakovane vykonávať. Rozsah je štandardne 20 hodín týždenne. Po dvoch mesiacoch vykonávania absolventskej praxe má absolvent nárok na voľno v rozsahu desiatich pracovných dní.

Financujúcim subjektom systému absolventskej praxe je štát prostredníctvom Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v paušálnej výške 65 % sumy životného minima. Cieľom tohto projektu bolo priniesť absolventom aspoň určité praktické skúsenosti a umožniť im lepšie a jednoduchšie si nájsť prácu. Počet zapojených absolventov v programe sumarizujeme v Tabuľke 2.

Tabuľka 2: Počet zapojených absolventov v programe absolventskej praxe

Rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Počet zapojených absolventov	9 482	7 398	5 683	5 439	4 437	3 780

Zdroj: UPSVaR, 2020

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Ako môžeme vidieť, počet absolventov zapojených do programu kontinuálne klesá už od roku 2014. UPSVaR (2019) navyše hovorí o tom, že v roku 2018 mali o absolventov najväčší záujem zo strany zamestnávateľov organizácie verejnej správy a sociálneho zabezpečenia. Tieto organizácie preferujú absolventov škôl s ekonomickým vzdelaním s maturitou alebo absolventov gymnázií, pričom najviac týchto absolventov zaraďujú na výkon administratívnych prác. V roku 2019 si do 6 mesiacov od ukončenia projektu našlo prácu asi 66 % účastníkov programu.

Tabuľka 3: Čerpanie finančných prostriedkov v prípade programu absolventskej praxe

Rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Čerpanie finančných prostriedkov	4 426 804 €	4 480 174 €	3 446 954 €	2 914 052 €	2 388 128 €	2 123 541 €

Zdroj: UPSVaR

Náklady na tento program postupne klesajú, pričom presné počty je možné vidieť v Tabuľke 3. Dôvodom klesajúceho trendu je najmä znižujúci sa počet účastníkov zapojených v programe.

V roku 2018 v rámci Hlavnej aktivity č. 2 – t. j. poskytnutie finančného príspevku zamestnávateľovi, ktorý prijme do pracovného pomeru uchádzača o zamestnanie z oprávnenej cieľovej skupiny bez zbytočného odkladu do 30 dní po ukončení vykonávania absolventskej praxe na dobu minimálne 9 mesiacov evidoval UPSVaR len 5 žiadostí, ktoré všetky schválil. Najviac uchádzačov bolo zaradených v právnej forme s. r. o. – štyria.

Na základe týchto hodnotení je možné povedať, že prínos programu je maximálne sporný. Dnes to vyzerá skôr tak, že absolventská prax poskytuje lacnú administratívnu pracovnú silu pre úrady štátnej správy a samosprávy a absolventom prináša možnosť určitého privyrobenia si. Veľká časť absolventov si síce nájde po ukončení programu prácu, no je otázne, či by si takúto prácu nenašli aj v prípade, ak by neboli do programu zaradení.

Národný projekt „Praxou k zamestnaniu“ je zameraný na získanie alebo zvýšenie a prehĺbovanie odborných zručností, vedomostí a praktických skúseností mladých ľudí do 29 rokov. Princípom programu je poskytovanie formou mentorovaného zapracovania a praxe u zamestnávateľa, ktorý vytvorí pracovné miesto na dobu minimálne 6 mesiacov za účelom umiestnenia mladého človeka na trh práce. Pracovný pomer môže byť uzatvorený aj na polovičný alebo na celý pracovný úväzok a pracovné miesto je možné podporiť najviac 9 mesiacov. Úrad poskytuje zamestnávateľovi finančné príspevky na mentorované zapracovanie a prax u zamestnávateľa. Počet vytvorených pracovných miest v roku 2018 tvoril 2855, pričom čerpanie príspevku dosiahlo viac ako 17 miliónov eur (od začiatku spustenia programu).

2.4. Príspevok na podporu vytvorenia pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní

Za jedno z aktívnych opatrení trhu práce môžeme považovať aj Príspevok na podporu vytvorenia pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní. Nevýhodou tohto príspevku je, že sa nezameriava na zlepšenie prípravy absolventov priamo počas alebo bezprostredne po skončení štúdia, ale je zameraný na nezamestnanosť aj mladých ľudí ako celku. Tento príspevok sa uplatňuje od roku 2015 ako jedno z podporných opatrení pre integráciu mladých ľudí na trhu práce a podporu vytvorenia pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní.

Oprávnenu cieľovou skupinou sú uchádzači o zamestnanie mladší ako 25 rokov, ktorí sú v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej tri mesiace alebo tí uchádzači o zamestnanie, ktorí sú mladší ako 29 rokov a sú v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 6 mesiacov a ktorí pred prijatím do pracovného pomeru nemali pravidelne platené zamestnanie. Pracovný pomer musí byť dohodnutý najmenej v rozsahu polovice ustanoveného pracovného času. Príspevok je poskytovaný prostredníctvom Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny.

2.5. Vzdelávanie a príprava pre trh práce zabezpečené z vlastnej iniciatívy uchádzača o zamestnanie

Vzdelávanie a príprava pre trh práce uchádzača o zamestnanie je ďalším zo spôsobov, ako sa snaží štát prepájať trh práce a sektor vzdelávania. Ide o nástroj tzv. „aktívnej politiky trhu práce“. Tento nástroj predstavuje teoretickú alebo praktickú prípravu uchádzača, ktorú si vyžaduje uplatnenie na trhu práce a ktorá umožňuje získať nové odborné vedomosti, zručnosti a schopnosti pre účel pracovného zaradenia vo vhodnom zamestnaní. V tomto prípade ale nejde o zvýšenie stupňa vzdelania a pri jeho realizácii sa vychádza z doterajších znalostí uchádzača.

Tento príspevok sa poskytuje vtedy, ak príslušný Úrad práce nevie zabezpečiť uchádzačovi vzdelanie. Ide o také vzdelávanie, ktoré si uchádzač zabezpečí sám a ktorého dôsledkom je nástup do zamestnania alebo začatie samostatnej zárobkovej činnosti. Výkon tejto činnosti musí súvisieť s absolvovaným vzdelávaním.

Cena za vybrané vzdelávanie by mala zodpovedať obvyklým cenám v danom čase a mieste. Maximálna cena musí zodpovedať jednotlivým určeným cenovým limitom. Najvyšší limit je možné poskytnúť až do výšky 100 % oprávnených nákladov, najviac však v sume 600 eur. Príspevok je poskytnutý až po nástupe do zamestnania alebo začatia prevádzkovania alebo vykonávania samostatne zárobkovej činnosti.

V roku 2018 boli na tento druh príspevku uzatvorené dohody pre 19 uchádzačov o zamestnanie v dohodnutej sume 9 800 €. Celkovo nastúpilo na vzdelávanie 14 ľudí, najviac (9) vo veku 30 – 49 rokov a najvyšší podiel tvorili ľudia s úplným stredným odborným vzdelaním. Znevýhodnených uchádzačov bolo 8. Príspevok pre tých, ktorí si vzdelanie zabezpečili z vlastnej iniciatívy, bol v roku 2018 poskytnutý 8 osobám a čerpaná suma predstavovala 4 240 €. Môžeme konštatovať, že záujem o túto formu je nízky a nástroj je možné považovať za málo účinný.

2.6. Vzdelávanie a príprava pre trh práce uchádzača o zamestnanie zabezpečené úradom

Ide o teoretickú alebo praktickú prípravu uchádzača o zamestnanie, ktorú si vyžaduje jeho uplatnenie na trhu práce a ktorá umožňuje získať nové vedomosti, zručnosti a schopnosti na účel pracovného uplatnenia vo vhodnom zamestnaní. Cieľom vzdelávania je pomôcť prispôbiť zručnosti pracovnej sily potrebám trhu práce a zlepšiť prístup k pracovným miestam. Nejde však o zvýšenie stupňa formálneho vzdelania.

Takéto vzdelávanie je uchádzačovi o zamestnanie poskytnuté bezodplatne na základe dohody s Úradom práce. Úrad práce môže tiež financovať ubytovanie, stravovanie, či cestovanie a príspevok zohľadňuje aj to, či má daný uchádzač dieťa.

V roku 2018 sa táto forma vôbec nerealizovala, za rok 2019 nie sú výsledky zatiaľ známe. Prínos projektu je preto sporný.

2.7. Vzdelávanie a príprava pre trh práce zamestnancov

Vzdelávanie a prípravu pre trh práce zamestnancov vykonáva zamestnávateľ v záujme zvýšenia pracovného uplatnenia svojich zamestnancov. Cieľovou skupinou vzdelávania a prípravy sú:

- Zamestnanci – fyzické osoby v pracovnom (alebo inom/obdobnom) pomere.
- Znevýhodnení pracovníci – osoby, ktoré počas predchádzajúcich šiestich mesiacov nemali pravidelne platené zamestnanie, **osoby vo veku 15 – 24 rokov**, s neúplným stredoškolským alebo odborným vzdelaním, ďalej osoby, ktoré pred menej ako dvoma rokmi ukončili povinnú školskú dochádzku a nezískali pravidelne platené zamestnanie, osoby nad 50 rokov veku a iné.
- Pracovníci so zdravotným postihnutím.

Zamestnávateľ sa v prípade záujmu o takýto príspevok musí zaviazat', že po skončení vzdelávania bude zamestnancov zamestnávať počas doby minimálne 12 mesiacov alebo toto vzdelávanie uskutoční s cieľom predísť alebo upustiť od hromadného prepúšťania.

Základná pomoc pri tomto type príspevku predstavuje 50 % oprávnených výdavkov. Maximálna výška pomoci predstavuje až 70 % oprávnených výdavkov a závisí od toho, či ide o:

- Pracovníkov so zdravotným postihnutím, vtedy sa poskytuje 10 %.
- Ak ide o stredne veľký podnik, pomoc je tiež vo výške 10 %.
- V prípade malých podnikov je pomoc 20 %.

Maximálna výška príspevku na vzdelávanie a prípravu pre trh práce zamestnancov je 2 milióny eur na jeden projekt.

2.8. Program RE-PAS a RE-PAS+

Oblíbenou a zo strany štátu dlhodobo uplatňovanou politikou, ktorá má za cieľ riešiť nesúlad medzi ponukou a dopytom na trhu práce, sú rekvalifikačné kurzy. V prípade programu RE-PAS ide o poskytovanie príspevkov na rekvalifikačný kurz v profesii, ktorú má uchádzač záujem vykonávať.

Rekvalifikačný kurz je podporený aj prostredníctvom príspevku na kurz, príspevku na cestovné a tiež stravné. V roku 2017 sa do takéhoto programu rekvalifikácie (RE-PAS a RE-PAS+) zapojilo viac ako 15 000 ľudí.

Tabuľka 4: Výsledkové ukazovatele projektu vzdelávania pre trh práce

Rok	Počet UoZ, ktorí nastúpili rekvalifikáciu (RE-PAS)	Čerpanie finančných prostriedkov (v €)	Úspešnosť umiestnenia na trhu práce do 6 mes. (v %)
2017	12 867	7 484 000	51,39
2018	247	1 156 663	52,25

Zdroj: UPSVaR, 2020

Program RE-PAS ukončil svoju činnosť v roku 2017 (počet 247 je ešte na základe podpísaných zmlúv z predchádzajúceho roka). Podobné parametre však má program RE-PAS+.

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Tabuľka 5: Výsledkové ukazovatele projektu REPAS +

Rok	Počet UoZ, ktorí nastúpili na rekvalifikáciu (RE-PAS+)	Čerpanie finančných prostriedkov (v €)	Úspešnosť umiestnenia na trhu práce do 6 mes. (v %)
2017	2 145	732 762	44,52
2018	13 308	10 247 562	49,14
2019	6 647	3 800 244,33	39,60

Zdroj: UPSVaR, 2020

V roku 2018 išlo o viac ako 13 000 ľudí zapojených do programov rekvalifikácie. Z tohto počtu bolo viac ako 1 000 absolventov škôl a viac ako 25 % z celkového počtu zapojených v programe malo do 24 rokov.

Ako vyplýva aj z týchto dát, v prípade lepšieho prepojenia stredných škôl, lepšieho výberu študentov na jednotlivé odbory a dôraznejšieho prepojenia trhu vzdelávania a trhu práce, (pozri časť Odporúčania) sme schopní znížiť počet čerstvých absolventov, ktorí sa musia následne vzdelávať v rekvalifikačných programoch.

2.9. Projekt Uplatnenie.sk

Predchádzajúce projekty sú zamerané skôr na podporu získavania pracovných skúseností a to či už u študentov (duálne vzdelávanie) alebo absolventov (aktívne opatrenia trhu práce). Avšak dosiahnuť ciele verejnej politiky v oblasti vzdelávania, t. j. najmä vychovávať pracovnú silu uplatniteľnú na trhu práce je možné aj inými spôsobmi.

Jedným z takýchto spôsobov je tiež zvýšenie informovanosti o uplatnení absolventov jednotlivých škôl, a to aj pri informovaní o platoch jednotlivých absolventov škôl.

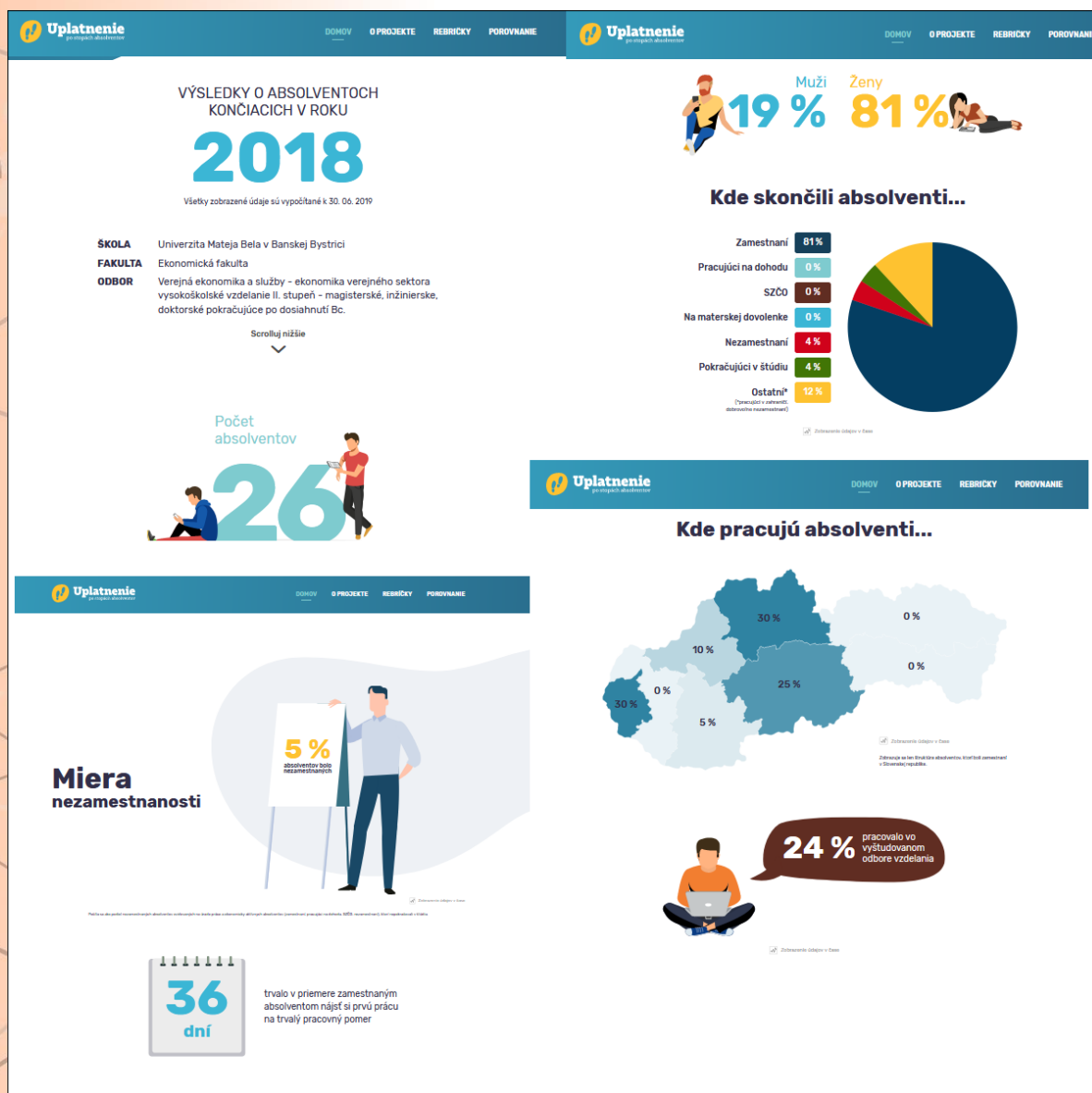
Takýmto informovaním by sa mohlo predísť tomu, aby sa uchádzači o štúdium rozhodovali efektívnejšie, vybrali si školy, ktoré majú najlepšie uplatnenie absolventov na trhu práce a postupne sa vyseletovali najlepšie školy, pričom najhoršie môžu postupne zanikať.

Práve preto bol v spolupráci Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny a firmy Trexima, v spolupráci s ďalšími organizáciami, spustený projekt Uplatnenie.sk.

Projekt sumarizuje výsledky za jednotlivé odbory a poskytuje komplexné informácie o uplatnení absolventov.

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Obrázok 2: Výstupy projektu Uplatnenie.sk

Zdroj: Uplatnenie.sk, 2020

Modelový príklad ponúkame na Obrázku 2. Medzi ďalšie nástroje uplatňované štátom patrí najmä priama a nepriama regulácia počtu študentov v niektorých odboroch. Tomuto problému sa podrobnejšie venujeme v časti „Regulačné zaťaženie v sektore vzdelávania“.

2.10. Súkromné iniciatívy zamerané na zlepšenie uplatnenia absolventov

Súkromná iniciatíva AZU – Aktivita zvyšuje úspech je projektom, ktorý na vysoké školy prináša možnosť väčších kontaktov medzi firmami, lektormi z praxe a študentmi. Iniciatíva je realizovaná najmä prostredníctvom prednášok skúsených lektorov z praxe na vysokých školách, či prostredníctvom pôsobenia koordinátorov priamo na týchto školách. Portál projektu zároveň ponúka niekoľko pracovných ponúk ako i stáží, určených najmä pre študentov. Projekt sa tiež zameriava na prepájanie písania diplomových prác, či bakalárskych prác v spolupráci so zamestnávateľmi.

Súkromnou iniciatívou, ktorá dlhodobo podporuje prepájanie vzdelávania a trhu práce, je organizácia **Junior Achievement** prostredníctvom viacerých svojich programov. Najznámejším je program JA Aplikovaná ekonómia, ktorý sa sústreďuje na zlepšovanie najmä podnikateľských schopností študentov prostredníctvom vytvorenia fiktívnej firmy. Tieto firmy simulujú činnosť akciových spoločností, pričom študenti, ktorí sú zapojení do manažovania tejto firmy prechádzajú rôznymi odvetvami (účtovníctvo, výroba, logistika a pod.), pracujú pri činnosti s reálnymi problémami a ponúkajú reálne výrobky a služby. Program je prioritne orientovaný na zvýšenie podnikateľských zručností študentov, avšak svojim dizajnom pomáha aj prepájať štúdium a prax a poznatky nadobudnuté prostredníctvom tohto programu môžu študenti využiť aj neskôr v zamestnaní.

Ďalším programom organizácie Junior Achievement je program JA Zručnosti pre úspech. Cieľom je rozvíjať najmä tzv. soft skills pre študentov stredných škôl bez ohľadu na ich zameranie.¹²

2.11. Spolupráca podnikov a vysokých škôl

Trendom najmä západného sveta je rozširovanie spolupráce medzi podnikmi a vysokými školami. Vysoké školy na jednej strane môžu takýmto spôsobom získavať nielen zdroje, ale i realizovať výskumné projekty v rámci praxe. Pre zamestnávateľov to znamená prípravu

¹² www.jaslovensko.sk

kvalitnej pracovnej sily, ktorá nachádza uplatnenie na vysokých pozíciách hneď po skončení školy. Takýmto spôsobom sa efektívne darí prepájať potreby trhu práce a praxe. Prináša tiež príležitosť navyšovať financovanie vysokého školstva zo súkromných zdrojov (popri zdrojoch od študentov a ich rodín). Koncepty znalostnej ekonomiky a spoločenských inovácií používajú tzv. triple helix model¹³ pre popísanie interakcií akademického, podnikateľského a verejného sektora. Súčinnosť exekutívy pri tvorbe legislatívy a zacielení verejného financovania podporuje a umožňuje ďalším dvom aktérom zhodnocovať (valorizovať, komercializovať) výsledky vedy a výskumu, riešiť transfer technológií a zakladanie spin-offov popri akademických inštitúciách, či start-upov ich študentov, lepšie prepájať kurikulá s potrebami praxe a vývojom v rôznych spoločenských a ekonomických sektoroch, zlepšovať uplatniteľnosť absolventov atď. Krajina, ktorá chce uspieť v medzinárodnej konkurencii na poli inovácií sa bez spolupráce v rámci triple helix ťažko zaobíde.¹⁴

Svetové rebríčky konkurencieschopnosti radia Slovensko na nízke pozície (viď napríklad The Global Competitiveness Report 2019), aby sme sa mohli prikláňať k názoru, že spolupráca podnikov a vysokých škôl je optimálne využívaná. Celková inovačná kapacita Slovenska (44. miesto) opäť približne zodpovedá pozícii celkovej konkurencieschopnosti krajiny (42) medzi 141 štátmi sveta. Kolaborácia aktérov, teda aj spolupráca akademického, firemného a verejného sektora je však oproti rozvinutým západným krajinám zaostávajúcou črtou. Úspešnejší sme, ak sa zapojíme do medzinárodnej spolupráce. Porovnanie s ostatnými krajinami V4 však opäť poukazuje na skutočnosť, že v regióne majú aj ostatné krajiny v rámci sledovaných indikátorov nie najlepšie východiskové pozície pre globálnu konkurencieschopnosť.

¹³ ["The Triple Helix Concept"](#). *Stanford University Triple Helix Research Group; Leydesdorff, Loet (2012)*.

Tabuľka 6: Vybrané indikátory – inovácie, porovnanie vybraných krajín

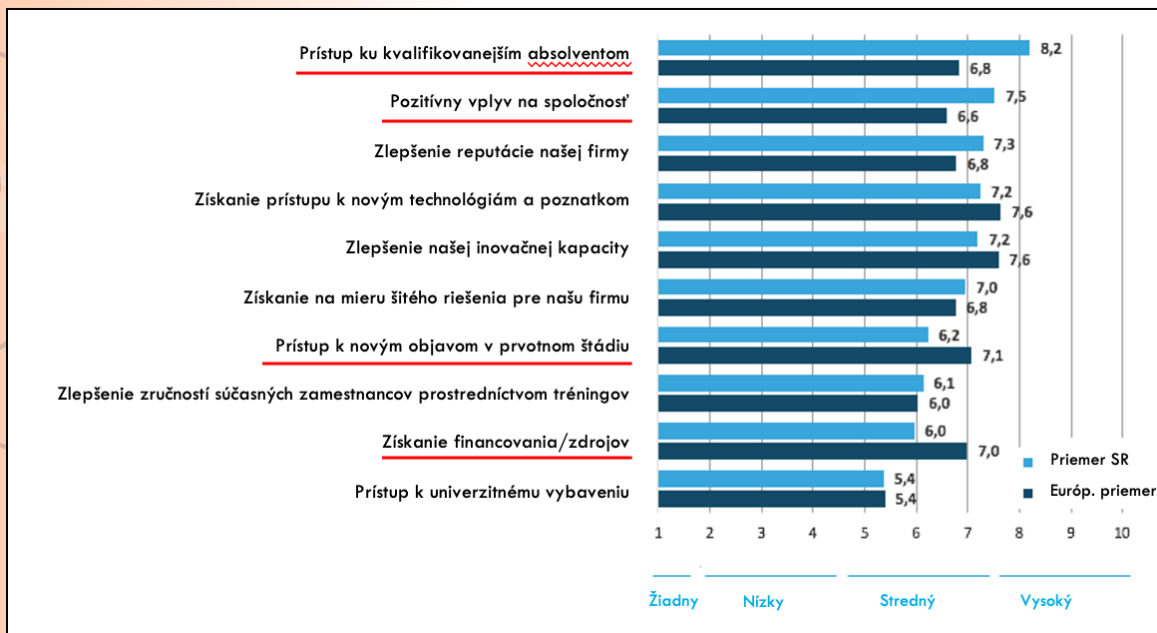
Vybrané indikátory - inovácie	zo 141 krajín Slovensko celkovo 42	Česká republika celkovo 32	Maďarsko celkovo 47	Poľsko celkovo 37	Líder Singapúr
Inovačná schopnosť	44	29	41	39	Nemecko
Kolaborácia viacerých stakeholderov	88	43	108	116	Izrael
Tvorba klastrov	71	69	68	70	Taliansko
Podiel na medzinárodných vynálezoch	31	23	28	36	Zdieľané (5)
Rast inovatívnych firiem	63	49	105	84	Izrael

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2019

Intenzívnejší záujem o spoluprácu firiem s vysokými školami v oblasti vedy a výskumu sa u nás zvýšil v poslednom období najmä vďaka jeho stimulácii z eurofondov. Oba svety však v princípe fungujú skôr izolovane, napriek tomu, že zamestnávateľia v posledných minimálne piatich rokoch javia v medzinárodnom porovnaní nadštandardne intenzívny záujem o reformy vo vysokoškolskom vzdelávaní. Očakávajú zvýšenie kvality prípravy absolventov, často s akcentom na posilnenie praktických prvkov vo vyučovaní (najmä technických odborov), o inovácie kurikúl a o spoluprácu v aplikovanom výskume. Potvrdila to komparatívna štúdia iniciovaná Európskou komisiou pod názvom University Business Cooperation. Do prieskumu medzi vyše 17 tisíc respondentmi sa zapojili aj slovenskí respondenti z firiem a z akademickej obce.

Nasledovné grafy ukazujú hlavné motivácie zamestnávateľov pre spoluprácu s akademickou obcou. Z pohľadu zamestnávateľov je tiež pozoruhodné, čím sa vnímanie slovenských firiem odlišuje od európskeho priemeru.

Graf 10: Motivácia podnikov spolupracovať s univerzitami

Zdroj: University Business Cooperation

Kľúčovým motivátorom spolupráce pre naše firmy je získanie prístupu ku kvalitným absolventom. Na druhom mieste je prínos takejto kolaborácie pre spoločnosť. Inde v Európe sú typickejšími motivátormi prístup k technológiám a poznatkom, či zvýšenie inovačnej kapacity. Aj tieto zistenia dokumentujú, ako vážne je vnímaný problém kvality vzdelávania – ako krok jedna na ceste k inovačnej kapacite a technologickým transferom.

Z nasledovného grafu je tiež zrejmé, že v našich firmách dozrelo presvedčenie, že majú čo vysokoškolskému vzdelávaniu ponúknuť a že pokladajú za svoju spoločenskú zodpovednosť kooperovať s vysokými školami na vzdelávaní. Je to kapitál, ktorý regulatívne rámce v Slovenskej republike zatiaľ skôr inhibujú. Prieskum tiež ukazuje, že izolovanosť oboch svetov – podnikania a univerzít – je silná a firmy si uvedomujú, že nemajú dostatočné vedomosti o očakávaníach univerzít zo spolupráce s nimi a že nemajú pre takýto druh spolupráce dostatok interných zručností a vedomostí.

Graf 11: Motivácia podnikov spolupracovať s univerzitami

Zdroj: University Business Cooperation

Za kľúčovú prekážku pre rozvoj spolupráce označili firmy nedostatok vládneho financovania (podobne ako to spravili aj akademici). V rámci triple helix sa teda zraky upierajú v prvom rade na verejné zdroje. Aj preto sa asi v danom priestore málo hýbe vpred.¹⁵

Ďalšie významné faktory z pohľadu firiem však prinášajú lepšie porozumenie toho, čo je potrebné zmeniť v záujme lepšej spolupráce:

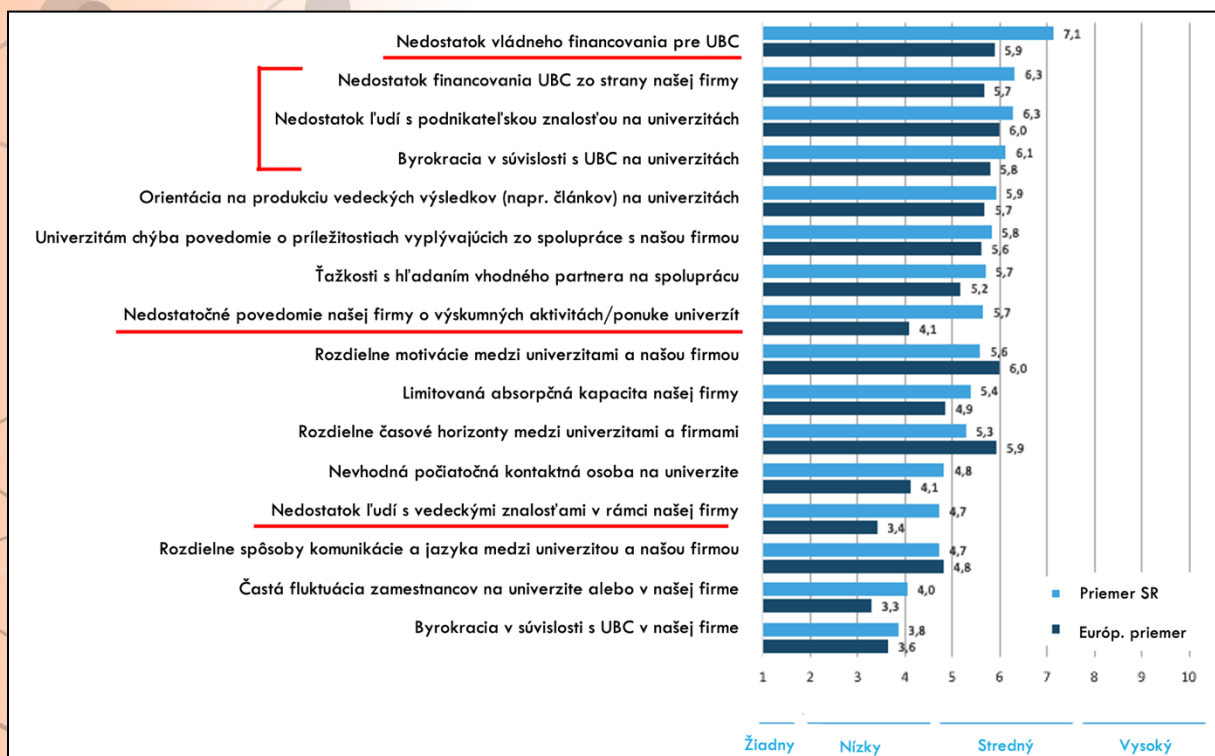
- alokovať firemné zdroje, ktorých na tento účel nie je dostatok,
- vyriešiť absenciu partnerov na strane univerzít, ktorí by poznali podnikateľské prostredie,
- znížiť byrokraciu týkajúcu sa realizácie spolupráce na strane univerzít.

¹⁵ ["The Triple Helix Concept"](#). Stanford University Triple Helix Research Group; Leydesdorff, Loet (2012).

Súčasne je v porovnaní s európskym priemerom prítomný extrémne silný pocit v biznise, že:

- nemá povedomie o výskumných aktivitách univerzít,
- súčasne sa cítia firmy poddimenzované nízkou vlastnou kapacitou ľudí, schopných realizovať výskum.

Graf 12: Prekážky v spolupráci s univerzitami z pohľadu podnikov

Zdroj: University Business Cooperation

Bariéry, ako boli popísané, majú dosť zásadný charakter. Ich riešenie, aj vzhľadom na celkový stav vysokého školstva, ako sme ho popísali, nebude zjavne jednoduché.

2.12. Výsledky projektov a zlepšenie prípravy absolventov pre trh práce

Ako sme zistili, viaceré z projektov, zamerané na zlepšenie pripravenosti absolventov pre trh práce, boli spustené v roku 2015. Keďže od ich spustenia a priebežnej realizácie uplynul už určitý čas, je možné hodnotiť ich úspešnosť.

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Prvým dôležitým ukazovateľom je nezamestnanosť absolventov stredných škôl. V absolútnych číslach môžeme naozaj vidieť postupný pokles nezamestnanosti absolventov od roku 2015 do roku 2019.¹⁶ Pokles pritom môžeme sledovať pri nezamestnanosti absolventov stredných škôl, ako v prípade hodnotenia nezamestnanosti doby 0 – 3 mesiace, tak i pri dobe nezamestnanosti od 0 – 6 mesiacov.

Tabuľka 7: Nezamestnanosť absolventov stredných škôl od roku 2015

SR	2015	2016	2017	2018	2019
Bratislavský kraj	743	496	271	174	291
Trnavský kraj	1137	655	370	315	379
Trenčiansky kraj	1389	937	513	377	504
Nitriansky kraj	1572	1059	587	416	515
Žilinský kraj	2069	1512	946	739	840
Banskobystrický kraj	1882	1434	953	710	736
Prešovský kraj	3110	2498	1580	1449	1456
Košický kraj	2326	1903	1322	1121	1083
SR spolu	14228	10494	6542	5301	5804

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov CVTI SR, 2020

Otázny je vplyv zníženia tejto nezamestnanosti vzhľadom na nárast počtu absolventov duálneho vzdelávania. V sledovanom období klesla aj celková nezamestnanosť z 10,63 % v roku 2015 na 4,92 % v roku 2019. Preto je tento pokles možné pripísať skôr zlepšenej všeobecnej ekonomickej aktivite.

Problémom ostáva uplatniteľnosť absolventov v rámci vyštudovaného odboru. Ako vyplýva z najnovšej „Prognózy trendov na trhu práce“ (2020), podiel stredoškolských absolventov pracujúcich mimo svoj vyštudovaný odbor od roku 2012 dokonca ešte vzrástol. Kým v roku 2012 pracovalo mimo svoj odbor 56 % stredoškolsky vzdelaných osôb, v roku 2019 je tento pomer už na úrovni 58 %. Mimo svoj odbor zároveň pracuje asi 47 % vysokoškolsky vzdelaných ľudí, pričom tento pomer mierne klesol. Tento fakt súvisí aj so štruktúrou slovenskej ekonomiky, založenej do značnej miery na vysokom podiele priemyslu na celkovej štruktúre.

¹⁶ Porovnanie je založené na medziročnom porovnaní dát za december príslušného roka.

Avšak svedčí to aj o mimoriadne zlej štruktúre vzdelávacieho systému, ktorá nedostatočne reflektuje na potreby slovenskej ekonomiky. To vedie k neefektívite na oboch stranách. Na jednej strane štát financuje odbory, ktorých absolventi sa neuplatnia v odbore, na strane druhej, firmy musia vynakladať dodatočné zdroje na do vzdelávanie pracovnej sily z iných odborov.

3. DEREGULÁCIA VZDELÁVANIA – PROBLÉMY A PRÍNOSY

Slovenské školstvo má napriek krátkej histórii Slovenskej republiky dlhú históriu. Rozvoj samostatného slovenského školstva môžeme datovať niekde do doby vzniku prvých slovenských gymnázií v 19. storočí. Výraznejší rozvoj školstva nastal po roku 1918 a po vzniku prvej Československej republiky a spája sa aj so založením Univerzity Komenského. Avšak dva totalitné režimy (ľudácky: 1939 – 1945 a komunistický: 1948 – 1989) zdeformovali školstvo natoľko, že „nový“ smer vývoja muselo školstvo nabráť najmä po roku 1990.

3.1. Východiskový stav slovenského školstva v roku 1990

Práve rok 1990 môžeme do určitej miery označiť ako „rok nula“, teda počiatkový rok, kedy slovenské školstvo muselo čeliť prvej vlne reforiem. To súviselo najmä s politickými zmenami a ukončením vlády komunistickej strany. V počiatkovom roku 1990 sa preto školský systém ocitol v situácii, kedy do praxe bola čerstvo zavedená ešte komunistami schválená reforma školského systému (prinášala predĺženie základnej školy na 9 ročníkov), no systém už nevyhovoval dobe. Problémom bola vysoká centralizácia školstva, ktorá sa dotýkala riadenia všetkých stupňov škôl – od základných, cez stredné až po vysoké, kde bola zámerne potláčaná samostatnosť. Problémov v takomto systéme bolo viacero a to aj po obsahovej stránke. Na školách sa ako cudzí jazyk vyučovala v prevažnej miere ruština, systém bol „zošnúrovaný“ ideologicky schválenými učebnicami (napríklad svojrázny výklad dejín a spoločenských vied), absentovala výučba niektorých vedných odborov na vysokých školách. Problémom bola tiež kvalifikácia učiteľov, viacerí z nich boli členmi vládnucej strany. Systém tiež čiastočne vyčleňoval „nepohodlných“ žiakov, ktorým zámerne nedovolil štúdium na určitých školách, či typoch škôl. Ako uvádzajú autori projektu Konštantín (1994), školstvo bolo vnímané ako neproduktívne odvetvie a preto aj objem finančných prostriedkov, ktoré do školstva prúdili, nebol dostatočný.

Školský systém podliehal plánovaniu a presne vymedzoval, koľko študentov do akej sféry má nasledovať a to tak, aby sa podarilo udržiavať množstvo pracovnej sily pre jednotlivé odvetvia

hospodárstva. Avšak na druhej strane, takýto systém vytváral predpoklady pre vznik odborného vzdelávania a značná časť študentov sa vzdelávala v systéme akoby „duálneho vzdelávania“.

Problémom sa tiež javila nízka úroveň vysokého školstva, ktoré nielen zaostávalo za medzinárodnými štandardmi, ale tiež nebolo masovo rozšírené. Na Slovensku fungovali univerzity v Bratislave (Univerzita Komenského, Vysoká škola ekonomická, Slovenská vysoká škola technická, Vysoká škola múzických umení a Vysoká škola politická v Bratislave), technická univerzita vo Zvolene, pedagogická fakulta v Banskej Bystrici (neskôr vznikla aj Fakulta cestovného ruchu v Banskej Bystrici ako pobočka Vysokej školy ekonomickej v Bratislave), vysoké školy pôsobili v Nitre, Trnave, Prešove a Košiciach.

3.2. Počiatočné reformy v rokoch 1990 – 2002

V oblasti regionálneho školstva došlo k viacerým zmenám spojených s dereguláciou vzdelávania. Postupne došlo napríklad k zrušeniu povinnej ruštiny na školách. Učitelia tiež dostali určitú slobodu vo výučbe, i keď značne obmedzenú. Školy sa museli naučiť fungovať „v novej dobe“, avšak dochádzalo aspoň k zrušeniu ideologických nánosov vo vzdelávacom systéme. Tiež sa umožnila určitá diferenciacia štúdia podľa potrieb žiakov/študentov.

Systémové zmeny v prístupe k financovaniu školstva, či k zmene organizácie školstva však boli len čiastkové. Umožnila sa napríklad činnosť súkromných alebo cirkevných škôl. Tiež sa v oblasti riadenia školstva presadila čiastočná subjektivita škôl, vytvorili sa školské samosprávy s určitými kompetenciami v riadení školy.

Toto obdobie je charakteristické aj prvým pokusom o koncepčný rozvoj v oblasti školstva. Prvý programový dokument s reformnými cieľmi dostal názov „Duch školy“. Už tento dokument považuje za problémy memorovanie žiakov, nedostatočnú prípravu a kritické myslenie, ale i nekompetentné riadenie systému školstva, prílišnú centralizáciu a nedostatky v prijímaní

žiakov na vyššie stupne štúdia. Dokument tiež hovorí o potrebe rozvoja celoživotného vzdelávania.¹⁷ Väčšina z tohto programu sa však nikdy nerealizovala.

Ďalším v rade projektov, ktoré mali za cieľ podporiť rozvoj vzdelávacieho systému na Slovensku, sa stal projekt Konštantín. Výnimočné na tomto programe je najmä to, že išlo o ucelenú stratégiu rozvoja vzdelávacieho systému na Slovensku od roku 1994 až do roku 2015. V tom čase autori dokumentu kritizujú napríklad odchod kvalifikovaných učiteľov zo školstva, znižovanie počtu materských škôl, ale i nedostatočnú metodickú prípravu učiteľov. Zároveň má reformná snaha v oblasti vzdelávania smerovať k nastaveniu vzdelávania ako modernej služby, ktorá má pluralitný a najmä demokratický charakter. Práve demokratický charakter autori chápu ako zabezpečenie dostatočného autonómneho a samosprávneho nastavenia inštitúcií. Tieto inštitúcie tiež majú byť otvorené verejnosti. Základné školy sa mali dostatočne diverzifikovať. Stredné odborné školstvo malo byť otvorenejšie, zabezpečená mala byť tiež účasť zamestnávateľov na vzdelávacom procese. Program, napriek tomu, že predstavoval ucelenú koncepciu rozvoja školstva v celku, nikdy nebol realizovaný.¹⁸

Obdobie po roku 1990 je v oblasti vysokého školstva charakterizované veľkými zmenami a zvyšovaním počtu vysokých škôl. Z viacerých pobočiek fakúlt vysokých škôl vznikajú samostatné univerzity a zároveň vznikajú aj štátne vysoké školy. Vznikli tak napríklad Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, či Trenčianska univerzita A. Dubčeka. Zvýšil sa tiež počet fakúlt, ktoré vznikli mimo „materského“ sídla jednotlivých univerzít. To sa tiež prejavilo na raste počtu študentov vysokých škôl (viac v Kapitole 3).

Od roku 1989 pritom počet škôl kontinuálne rástol, aj keď počas tohto obdobia niektoré vysoké školy vznikli, niektoré zase zanikli. V prípade zániku však dochádzalo skôr k odchodom

¹⁷ Duch školy <http://www.skvelarodina.sk/duch-skoly/>

¹⁸ <http://www.skvelarodina.sk/konstantin/>

súkromných vysokých škôl. Obdobie do roku 2003 je charakterizované vznikom veľkého množstva štátnych univerzít.

3.3. Zásadná školská reforma v roku 2003

Z pohľadu deregulácie a liberalizácie školstva mala zásadný vplyv až školská reforma v roku 2003. Na rozdiel od predchádzajúceho obdobia bola reforma, spustená v roku 2003, zameraná viac koncepčne a jej cieľom bola deregulácia ale i decentralizácia riadenia školstva. Stalo sa tak najmä prijatím dvoch zákonov – Zákona č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a Zákona č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení. Reforma sa však zásadne nedotýkala obsahu vzdelávania, ale práve nastavenia finančných vzťahov v systéme vzdelávania.

Zásadným sa stalo najmä zavedenie tzv. „normatívneho financovania“. Tento systém znamená, že každý žiak je akoby „nositeľom“ finančných prostriedkov na školu. To malo za cieľ zrovnoprávniť školy v oblasti financovania, zaviesť systém, ktorý by bol spravodlivejší a predvídateľnejší. Do reformy boli školy financované neprehľadne, na základe tzv. historických cien, kedy sa bežne stávalo, že niektoré školy dostávali financií dostatok, aj keď disponovali menším počtom žiakov, iné školy s veľkým počtom žiakov nemali dostatok peňazí na svoju existenciu. Od systému normatívneho financovania sa tiež očakávalo, že školy začnú medzi sebou súťažiť kvalitou o žiaka a tie najslabšie budú postupne zanikať.

Decentralizácia systému na druhej strane previedla časť zriaďovateľských kompetencií na mestá (materské, základné školy) a vyššie územné celky.

Prijatím Zákona č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve sa podarilo do rozhodovania v škole viac zapojiť rodičov.

3.4. Školská reforma v roku 2008

Na reformu z roku 2003, ktorá sa dotýkala najmä nastavenia finančných vzťahov v školstve, mala naviazať obsahová reforma školstva. Tú sa v roku 2008 podujala „vykonať“ vláda pod vedením R. Fica.

Reforma na jednej strane vyriešila viaceré vzťahy v rámci systému školstva. Zaviedla do systému napríklad Zákon o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch, ktorý riešil práva a povinnosti pedagogických a odborných zamestnancov pôsobiacich v školách a školských zariadeniach. Určil tiež kvalifikačné predpoklady pre výkon činnosti týchto zamestnancov a vytvoril systém ich vzdelávania. Avšak na druhej strane, zavedený systém prakticky znemožnil prienik kvalitných ľudí bez pedagogického vzdelania do školstva (viac v Kapitole 3).

Hlavným deklarovaným cieľom reformy sa v roku 2008 stala redukcia učiva. Avšak v praxi bola reforma pripravená chaoticky, opatrenia prijaté neskoro, bez dostatočného času na prípravu. Reforma, ktorá mala za cieľ znížiť objem učiva na školách, ho v konečnom dôsledku ešte zvýšila. Učitelia mali mať možnosť učiť z nových učebníc, a to podľa katalógu. Problémom sa javilo to, že učebnice častokrát neboli ani napísané a neboli zavedené do praxe. Tento problém s nedostatkom „nových“ učebníc na Slovensku pretrváva prakticky dodnes.

3.5. Reformy v rokoch 2010 – 2020

Vývoj od roku 2010 bol ovplyvnený tromi rôznymi vládami a v systéme vzdelávania tromi rôznymi stranami, ktoré školstvo viedli. Od roku 2010 sa na poste ministra školstva vystriedalo šesť rôznych ministrov.

V roku 2010 nastúpila vláda I. Radičovej a vývoj v tomto období v oblasti školstva bol charakterizovaný skôr snahami o transparentnosť, ako o zásadné reformy v systéme vzdelávania. Zaviedlo sa napríklad zverejňovanie správ zo služobných ciest, či pracovných ponúk pre učiteľov. Väčšina portálov z tej doby však do súčasnosti nepretrvala. Za

najvýznamnejšiu zmenu z tohto obdobia sa dá považovať zavedenie povinnej angličtiny do škôl.

Nasledujúce obdobie po roku 2012 je charakterizované slabým tlakom na reformy. Najvýraznejšou snahou ministra Čaploviča sa stala snaha zaviesť prijímanie žiakov na gymnáziá len do priemeru známok 2,0. Charakteristikou tohto obdobia je tiež pomerne častá zmena ministrov školstva a prílev nových a nových priorít, no zároveň absencia hlbších vízií a komplexnejších reforiem pre školstvo. Najvýraznejšou reformou z tohto obdobia je aspoň spustenie systému duálneho vzdelávania, ktorého nábeh bol však len pomalý. Priorita vlády sa v oblasti regionálneho školstva presunula tiež smerom k zvyšovaniu platov učiteľov.

Obdobie po voľbách v roku 2016 sa vyznačuje najmä snahou o reformy, ktoré neboli dotiahnuté do konca. V roku 2016 prichádza iniciatíva „Učiace sa Slovensko“, ktoré zdefiniuje parametre reformy vzdelávania, no v praxi mu chýba hlbšia realizácia. Politika vlády je orientovaná najmä smerom k zvyšovaniu platov pedagógov a práve nízke platy pedagógov sú prezentované ako jeden z najväčších problémov školstva. V oblasti systémových zmien vzdelávania vláda významne upravuje systém duálneho vzdelávania, zavádza do neho nové motivácie a tak sa darí do tohto systému pritiahnúť nových študentov ako i zamestnávateľov. Na záver funkčného obdobia vlády bola prijatá zásadná zmena, ktorá zavádza povinnú predškolskú výchovu pre päťročné deti.

V roku 2018 došlo k významnej reforme zavedeného systému duálneho vzdelávania. Táto reforma sa dá označiť za koncepčnú, ako i komplexnú a reálne pomohla zvýšiť záujem škôl, študentov ako i zamestnávateľov o systém. Ide však o osamotený pokus vlády v oblasti vzdelávania a stále absentuje redukcia obsahov vzdelávania, tlak na redukcii odborov, zjednotenie financovania a pod.

Témou tohto obdobia v oblasti vysokoškolského vzdelávania je najmä komplexná akreditácia dokončená v roku 2015. Napriek tomu, že na konci tohto procesu nastal určitý tlak na odobratie titulu „univerzita“ niektorým vysokým školám a akreditácia pomenovala príčiny

nedostatočného výskumu na vysokých školách, v praktickej rovine sa premietla iba do zrušenia niekoľkých detašovaných pracovísk vysokých škôl a nemala zásadnejší význam pre chod vysokého školstva na Slovensku. Išlo o administratívne náročný proces, ktorý trval niekoľko rokov a krátko po jeho ukončení došlo k zrušeniu Akreditačnej komisie. Preto obdobie od roku 2010 v oblasti vysokého školstva môžeme hodnotiť obdobím stagnácie, rastov plátov pedagógov, poklesom študentov a slabými výsledkami slovenskej vedy v medzinárodnom kontexte.

3.6. Zmena prístupu po roku 2020?

Otázkou zostáva, ako sa zmení regulačné prostredie smerom do budúcnosti. Kým predchádzajúce roky sú charakterizované skôr slabým tlakom na reformy, ktoré častokrát ostávajú vo forme čiastkových zámerov, mnohokrát nedoriešené, práve nová vláda, ktorá vznikla po roku 2020, určila školstvo za jednu zo svojich priorít.

Vláda sa zaviazala prijať opatrenia na skvalitnenie podmienok vzdelávacieho procesu v základných a stredných školách, podporuje zvyšovanie plátov učiteľov. Požiadavky zamestnávateľov by sa mohli prejaviť v systéme vyhodnocovanie efektívnosti vynaložených prostriedkov na vzdelávanie (čo môže znamenať aj určitý tlak na prehodnocovanie odborov na stredných školách). Taktiež sa vláda zaviazala podporiť otvorenie trhu s učebnicami, čo by tiež mohlo pomôcť naplňať požiadavky zamestnávateľov na efektívnejšiu výučbu na stredných školách. Vláda sa tiež zaviazala podporovať systém duálneho vzdelávania.

Za povzbudivé považujeme formulácie z Programového vyhlásenia vlády SR (ďalej aj ako „PVV“) z apríla 2020, ktoré uvádza v časti k vysokoškolskému vzdelávaniu niekoľko zásadných východísk a cieľov. Interpretujeme ich tak, že vo vysokej miere zhody s pohľadom zamestnávateľských organizácií, ale aj rozličných odborných grémií a analýz dokumentujú:

- realistické vnímanie kľúčových výziev pre vysoké školstvo na úrovni exekutívy štátu,
- formulujú princípy, ktoré chce vláda aplikovať pre niektoré významné postupy a riešenia v tejto oblasti.

Citujeme vybrané časti PVV a zvyrazňujeme v ponímaní zamestnávateľov podstatné záväzky, (napriek stručnosti textu obsahovo veľmi bohaté), v nasledujúcom texte:

„Kvalitné, konkurencieschopné a efektívne fungujúce vysoké školstvo v európskom kontexte je jedným zo strategických cieľov vlády, nakoľko tvorí jeden z pilierov socioekonomického rozvoja krajiny, opierajúc sa o vedomostnú ekonomiku a inovačný potenciál. Vláda SR považuje za nevyhnutné podporiť kvalitné vysoké školy v oblasti vzdelávania a vedeckej práce, čím rozumie také vzdelávanie, ktoré je ponúkané v odboroch s výbornou perspektívou uplatnenia absolventov a s vysokou pridanou hodnotou pre kľúčové oblasti spoločenského a ekonomického rozvoja krajiny, vrátane špecifických potrieb regiónov.

Preto Vláda SR podporí prácu Slovenskej akreditačnej agentúry pre VŠ tak, aby došlo k zásadnému, všeobecnému a v rámci poslania vysokých škôl diverzifikovanému zvýšeniu kvality a zníženiu počtu študijných odborov a programov vyšších stupňov s cieľom eliminovať nekvalitné študijné odbory a vyprofilovať medzinárodné konkurencieschopné univerzity. Zasadí sa za lepšie prepojenie financovania vysokých škôl a ich kvality. Vláda SR podporí vytváranie mechanizmov pre vysoké školy, ktoré im umožnia získavanie prostriedkov z externých zdrojov.

Vláda SR bude presadzovať riešenia pre zmenu systému financovania vysokých škôl tak, aby financovanie odrážalo diverzifikáciu vysokých škôl podľa hodnotenia ich výkonnosti v oblastiach, na ktoré sa bude vysoká škola orientovať a zároveň aby takéto financovanie motivovalo vysoké školy zvyšovať kvalitu vedeckej práce a aplikovať výstupy svojej činnosti v súlade s potrebami spoločnosti, regiónov a ekonomiky. Špecifická pozornosť bude venovaná tvorbe podmienok pre skvalitňovanie pedagogickej a vedeckej činnosti v rámci učiteľských odborov na vysokých školách. Zároveň podporí podstatné zvýšenie počtu študentov využívajúcich profesijne orientované bakalárske študijné programy a vo všeobecnosti podporí uplatnenie absolventov bakalárskeho stupňa vzdelania.

Vláda SR sa zasadí za intenzívne zavádzanie moderných foriem výučby s dôslednou aktualizáciou obsahu a kontroly kvality vysokoškolského vzdelávania, podporí jeho otvorenie

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

sa externému prostrediu a internacionalizácii a v spolupráci s vysokými školami prehodnotí systém ich riadenia, presadí obsadzovanie funkčných miest docenta a profesora podľa pravidelných akademických výstupov, bez viazanosti na vedecko-pedagogické tituly.

Vláda SR podporí dofinancovanie rekonštrukcie študentského bývania a súvisiacej infraštruktúry na verejných vysokých školách s cieľom vybudovať konkurencieschopné vysokoškolské prostredie v európskom kontexte nielen v oblasti kvality výučby a vedy, ale aj dôstojného študentského života.¹⁹

Z pohľadu zamestnávateľov je prioritou zvýšiť konkurencieschopnosť Slovenska. Za kľúčovú prioritu je možné pokladať kapacitu tvoriť a implementovať „inovácie“. Slovenská konkurencieschopnosť môže rásť len cez úspechy na poli digitalizácie a nových technológií, priemyslu 4.0 a tvorbe mechanizmov a nástrojov rýchlej adaptácie na zmeny klímy a na ďalšie globálne trendy či „disruptívne“ udalosti. Edukačný systém sa musí vyrovnávať napríklad s diverzifikáciou spôsobov práce, informačných či edukačných zdrojov a spôsobov učenia, s rastúcimi rozdielmi v mentálnom a kompetenčnom profile medzi generáciami a pod. Reagovať na tieto trendy a ich akcelerujúci, dynamický vývoj umožní len zvládnutie inovačných cyklov. Čas pre tieto inovačné cykly sa zásadne skracuje. Z pohľadu konkurencieschopnosti krajiny sa preto vyžaduje kumuláciu zdrojov do oblastí s najvyššou pridanou hodnotou pre jej rozvoj, čo platí aj pre oblasť vysokého školstva. Ktoré inovácie teda potrebujeme?

Inovácia musí mať konkrétny cieľ – produkt. Drvivá väčšina inovácií je determinovaná dopytom (nie ponukou!). Inovácie sa nedajú realizovať izolovane vo vnútri inštitúcií, ale potrebujú prienik s externým prostredím, zákazníkom, partnermi a potrebujú vhodný ekosystém (reguláciu, stimuly...). Výnimkou nie je vysoké školstvo či terciárne vzdelávanie. Z jeho pohľadu vnímame produktov inovácie viaceró:

1. Výstupy špičkovej, medzinárodne akceptovanej vedy a výskumu.

¹⁹ Programové vyhlásenie vlády 2020

2. Výstupy aplikovanej vedy, výskumu a vývoja s praktickým uplatnením na relevantných trhoch.
3. Odborné riešenia reagujúce na aktuálne a perspektívne potreby špecifických spoločenských a ekonomických sektorov – vrátane regionálnych špecifik.
4. Absolventi excelentne a nadpriemerne uplatniteľní na trhu práce – t. j. saturujúci potreby a perspektívne trendy v potrebách trhu práce a v podnikaní.
5. Odzrkadlenie všetkých predchádzajúcich výstupov priamo vo vyučovacom procese – vrátane praktickej relevancie vzdelávania, jeho medzinárodného prepojenia, či regionálneho významu.
6. Komplexným produktom na úrovni štátu je potom vysoké školstvo s konkrétnou pridanou hodnotou pre spoločnosť a ekonomiku, prispievajúce ku konkurencieschopnosti štátu a subjektov v ňom pôsobiacich (s relevantným nadnárodným presahom).

Vyššie uvedené výstupy majú vysokú mieru zhody s cieľmi PVV 2020. Preto sa budeme venovať ich rozpracovaniu aj v kontexte korešpondencie s vládnyim záväzkom pre sektor vysokého školstva.

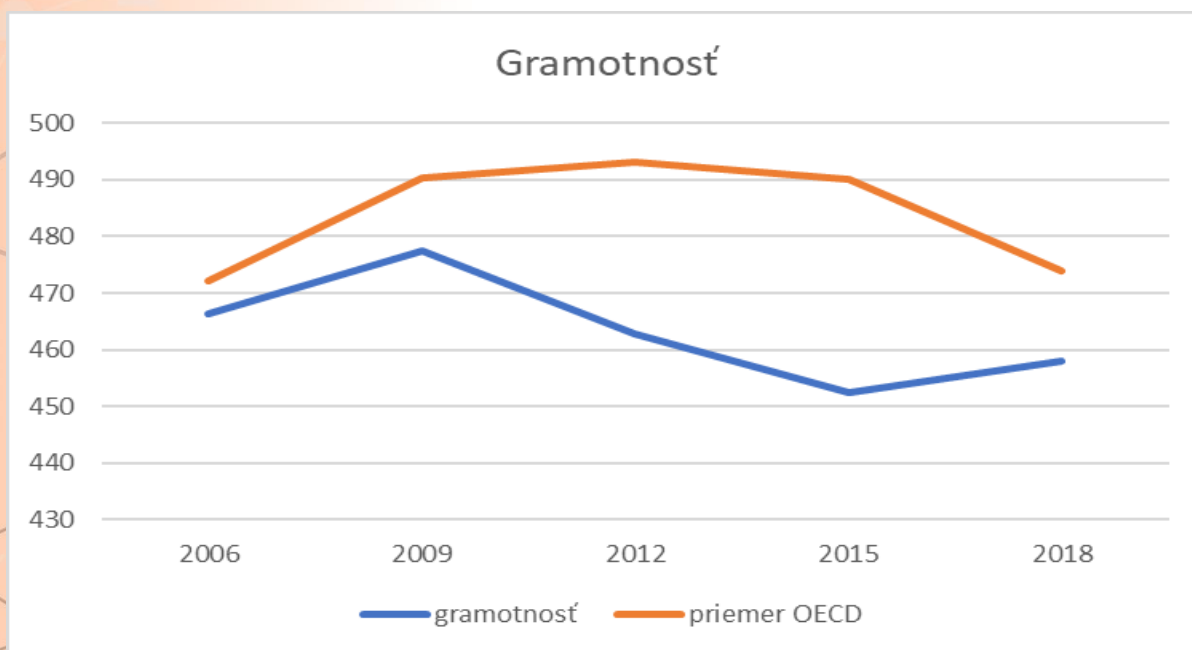
3.7. Problémy a prínosy deregulačných reforiem v SR v oblasti regionálneho školstva

Slovenský systém vzdelávania prešiel od roku 1990 viacerými zmenami a je zrejmé, že dnes poskytuje viac slobody ako v minulosti, tak pre žiakov, ako aj pre učiteľov. V porovnaní s inými postkomunistickými krajinami však naďalej systém zlyháva v niektorých oblastiach.

V prvej kapitole tejto analýzy sme hodnotili deregulačné reformy a školské systémy viacerých krajín najmä s ohľadom na výsledky žiakov a študentov v testoch OECD PISA. Práve toto testovanie, i keď je realizované v prípade žiakov základných škôl, umožňuje najširšie porovnanie vzdelávacích systémov vyspelých krajín sveta. Ako sme dokumentovali v predchádzajúcej časti tejto analýzy, slovenské školstvo tiež prešlo viacerými deregulačnými reformami, a to ako v oblasti financovania, tak i v oblasti realizácie vzdelávacieho procesu.

V hodnotení čitateľskej gramotnosti môžeme vidieť, že dlhodobo sa slovenskí študenti umiestňujú pod priemerom krajín OECD a od hodnotenia v roku 2006 môžeme v rámci čitateľskej gramotnosti vidieť určitý pokles vedomostí a schopností slovenských žiakov.

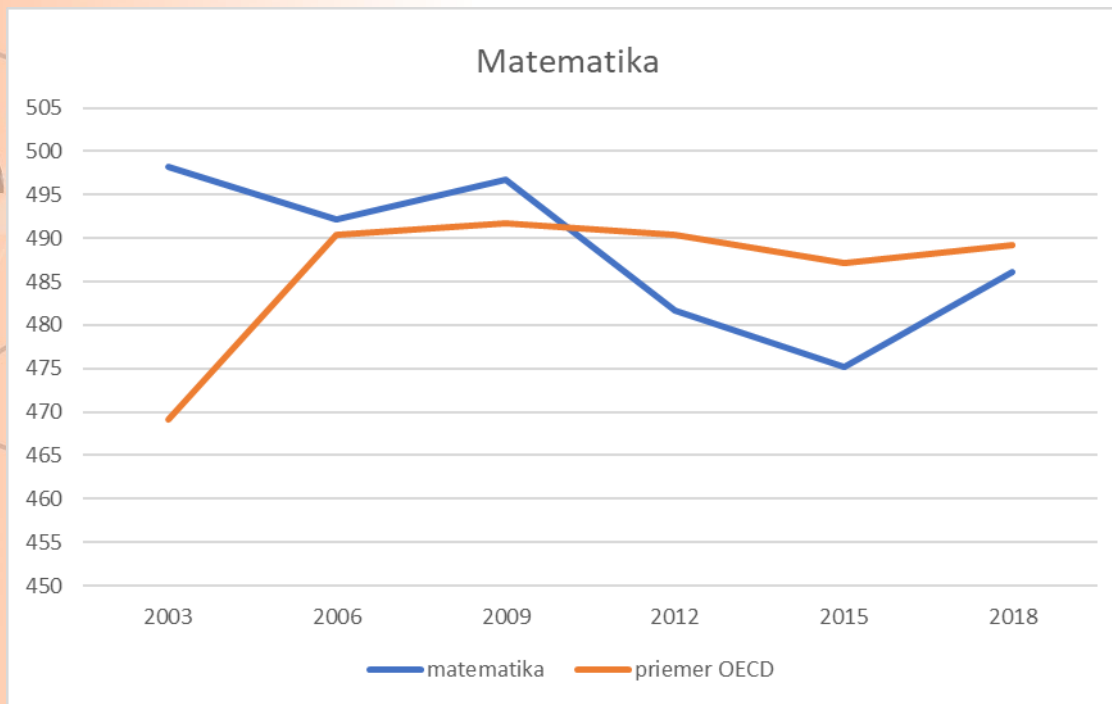
Graf 13: Výsledky v čitateľskej gramotnosti OECD PISA

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov OECD PISA

V prípade matematickej gramotnosti môžeme tiež vidieť postupný pokles v hodnotení OECD PISA od roku 2009. Mierny nárast vidíme až v hodnotení za rok 2018. Kým v minulosti sa v hodnotení OECD PISA v matematike umiestňovali slovenskí študenti nad priemerom krajín OECD, posledné tri hodnotenia skončili pod priemerom.

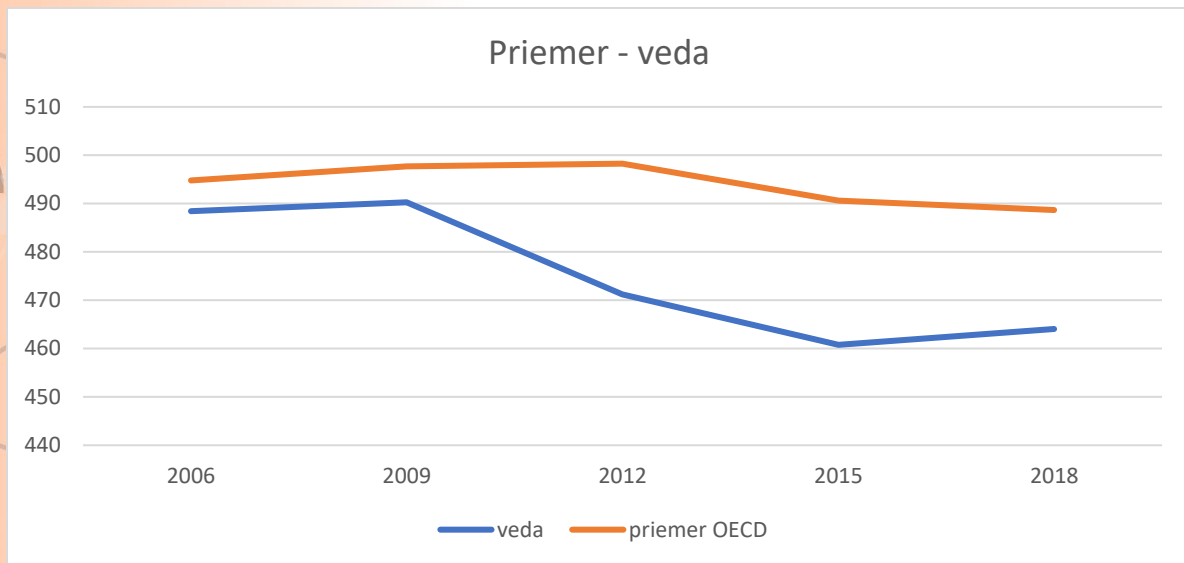
Graf 14: Výsledky hodnotenia OECD PISA v matematike v SR

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát OECD PISA

V prípade hodnotenia vedy môžeme vidieť, že slovenskí študenti zaostávajú za priemerom krajín OECD.

Graf 15: Výsledky vo vede v testoch OECD PISA v SR

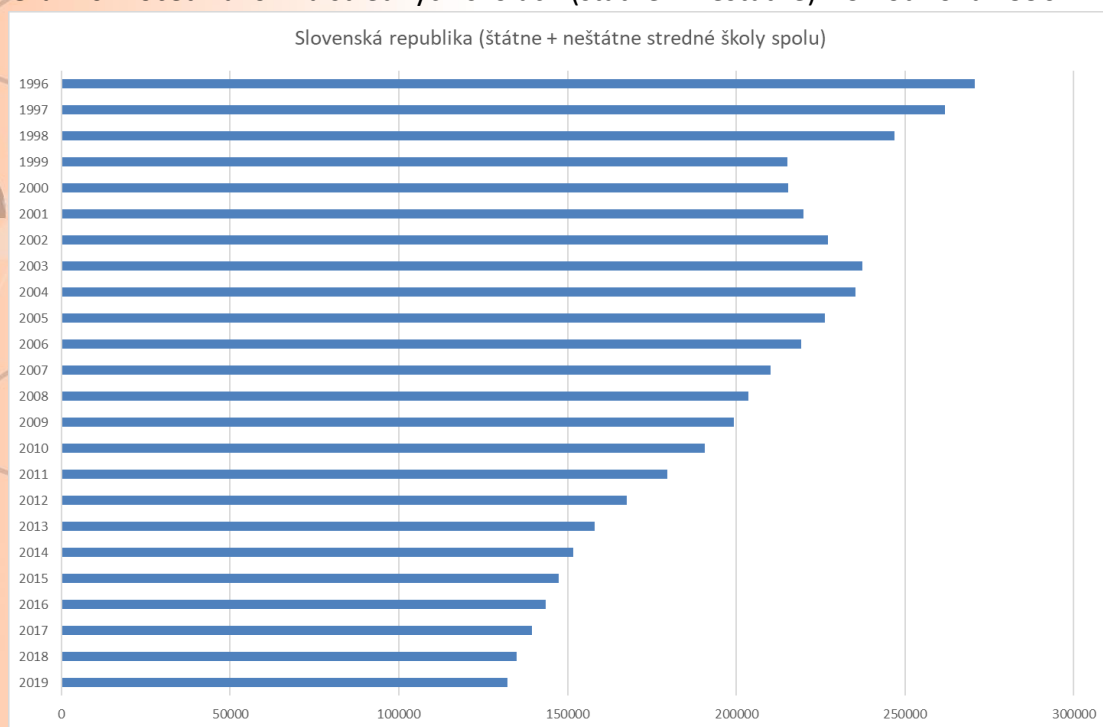

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát OECD PISA, 2020

Na základe týchto hodnotení môžeme konštatovať, že slovenské deregulačné reformy sa neprejavili v pozitívnom raste výkonnosti slovenských študentov.

Počet žiakov na stredných školách (štátne + neštátne spolu) kontinuálne klesá. Kým v roku 2003 stredné školy navštevovalo viac ako 230 000 študentov, v roku 2019 to bolo už len niečo viac ako 130 000 študentov.

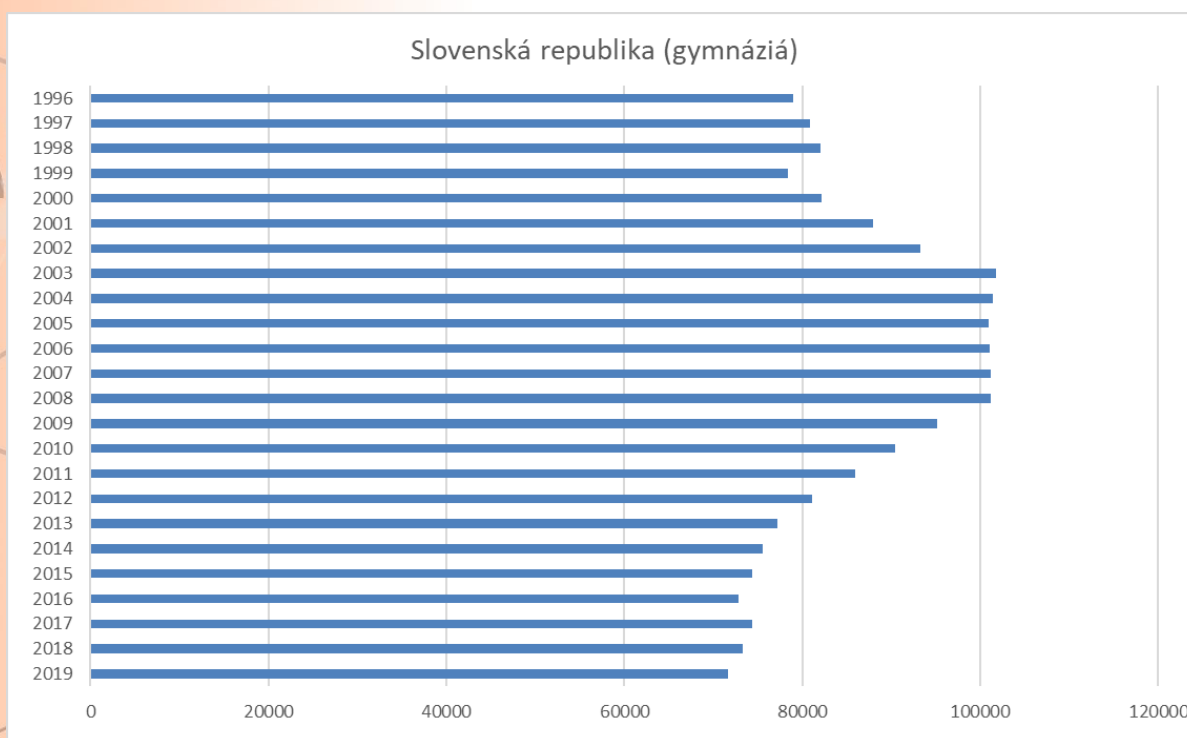
Graf 16: Počet žiakov na stredných školách (štátne + neštátne) v SR od roku 1996

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020

Mierne klesá aj počet študentov na gymnáziách. Kým v roku 2003 študovalo na gymnáziách viac ako 100 000 študentov, v roku 2019 to bolo už len niečo viac ako 70 000 študentov.

Graf 17: Počet študentov na gymnáziách v SR od roku 1996

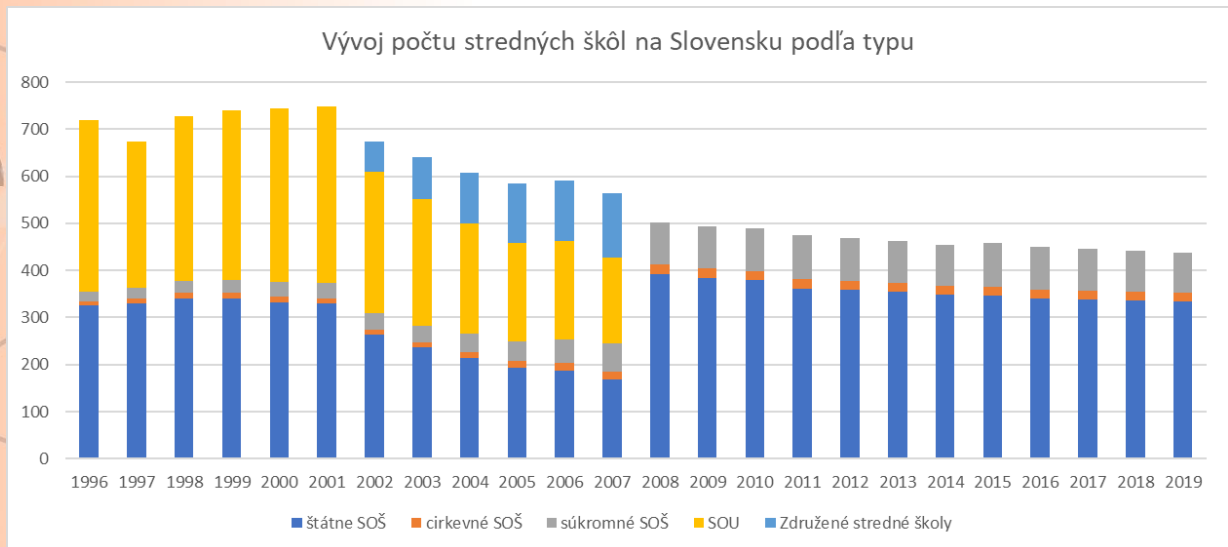

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020

Ak ale klesá počet študentov, mal by sa tomuto poklesu prispôbiť aj pokles počtu stredných škôl a počet učiteľov.

Počet stredných odborných škôl za sledované obdobie od roku 1996 čiastočne kopíroval pokles počtu študentov. V roku 2008 navyše došlo k zániku združených stredných škôl a stredných odborných učilíšť (poznáme už len kategóriu stredných odborných škôl). Zároveň môžeme od roku 1996 vidieť aj rozvoj súkromných stredných škôl (počet narástol z 21 až na viac ako 80), avšak dominantnú úlohu si v slovenskom strednom školstve stále zachováva štát (a preto aj výsledky slovenských študentov na trhu práce sú prioritne výsledkom štátnej politiky v oblasti vzdelávania).

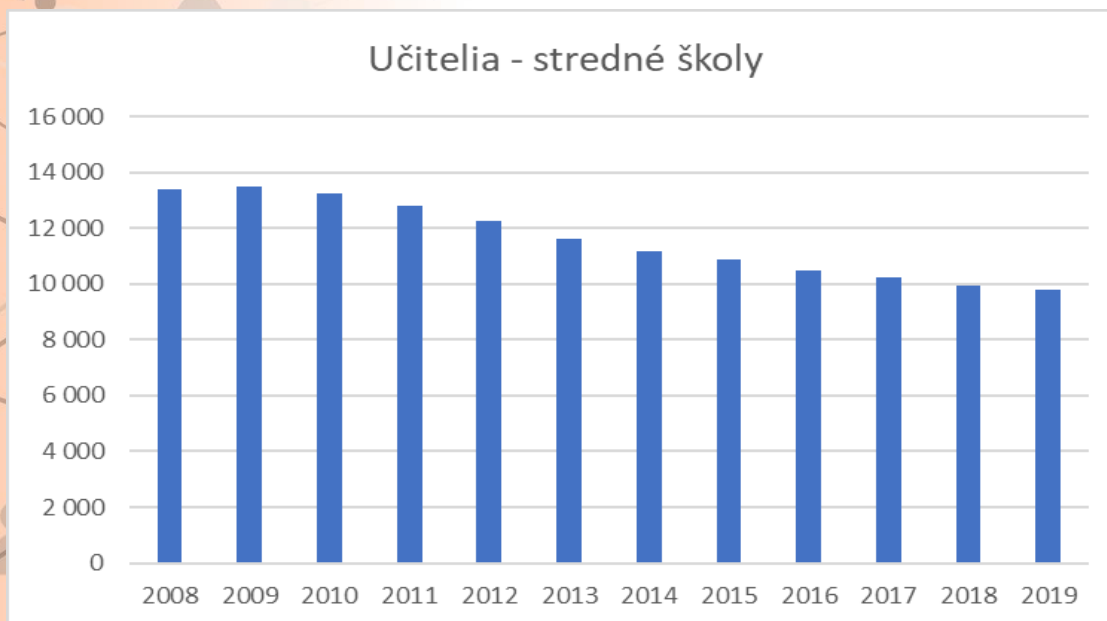
Graf 18: Počet stredných škôl na Slovensku od roku 1996

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020

V prípade počtu učiteľov na stredných školách tiež môžeme od roku 2008 pozorovať mierny pokles celkového počtu učiteľov.

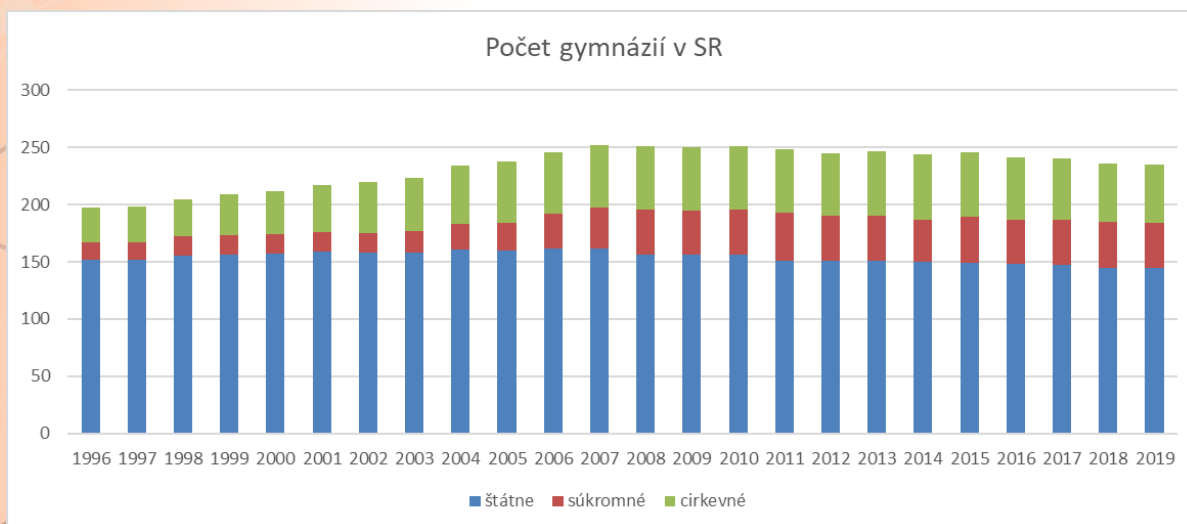
Graf 19: Počet učiteľov na stredných školách od roku 2008

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020

Ak sa pozrieme na počet gymnázií od roku 1996, môžeme vidieť pomerne malý pokles. Do roku 2007 dokonca počet kontinuálne rástol, a to najmä vplyvom rastu počtu cirkevných a súkromných gymnázií.

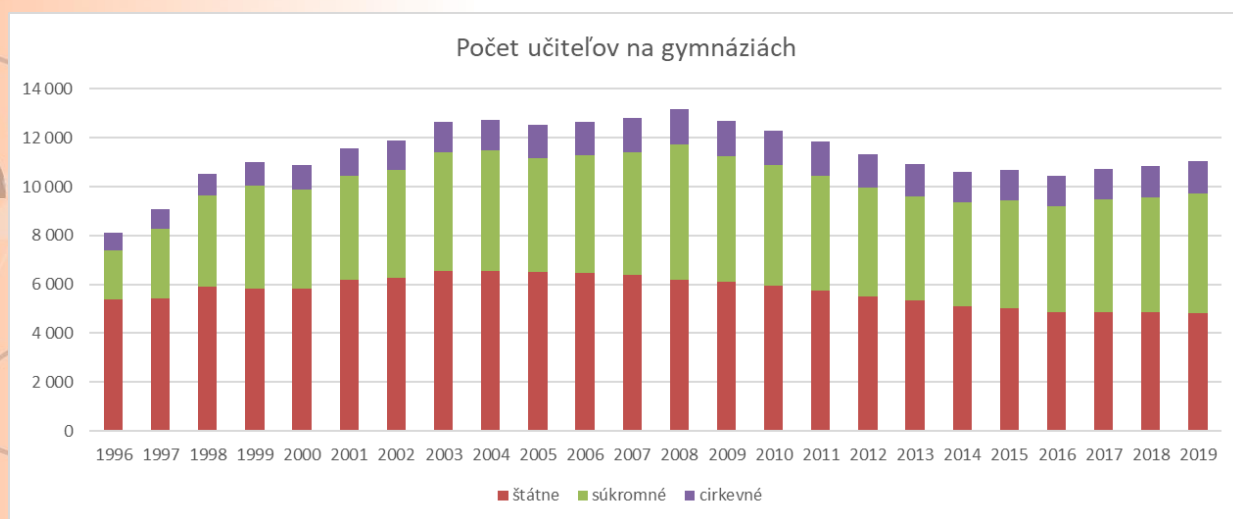
Graf 20: Počet gymnázií v SR od roku 1996

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020

Počet učiteľov na gymnáziách v sledovanom období klesol len mierne, a to aj v prípade štátnych škôl. Kým v roku 1996 pôsobilo na gymnáziách 5 300 učiteľov, v roku 2019 to bolo viac ako 4 800 učiteľov. Najviac učiteľov na štátnych gymnáziách pôsobilo v roku 2004, keď ich počet presiahol 6 500.

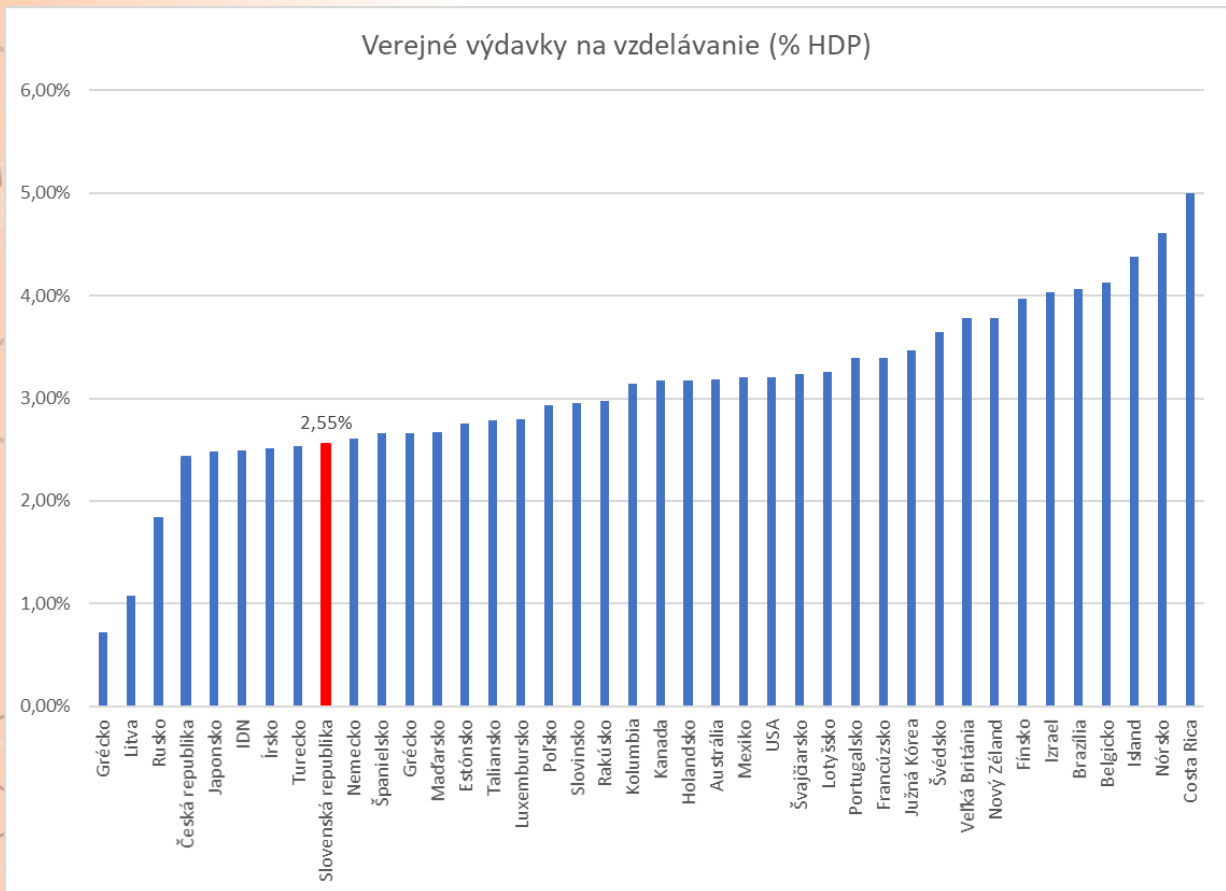
Graf 21: Počet učiteľov na gymnáziách v SR od roku 1996

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe Štatistického úradu SR, 2020

Kým však v roku 1996 pripadalo na jedného učiteľa gymnázia (štátne + neštátne) viac ako 9,7 žiaka, v roku 2019 to bolo už len necelých 6,5 žiaka. To znamená, že jeden učiteľ by mal mať na žiaka viac času – a mali by sa zlepšovať aj výsledkové ukazovatele slovenského školstva. Ako ale vyplýva z vyjadrení zamestnávateľov a vysokých škôl, kvalita absolventov má skôr klesajúcu tendenciu.

Graf 22: Verejné výdavky na vzdelávanie (% HDP) v krajinách OECD

Zdroj: OECD, Education at Glance, 2020

Keď sa pozrieme na financovanie vzdelávania, celkovo ide do vzdelávania na Slovensku približne 2,5 % HDP (posledný známy údaj podľa OECD za 2015). To je porovnateľné s Tureckom, ale na druhej strane i s Nemeckom. Javí sa, že existuje určitý priestor na zlepšenie ukazovateľov školstva aj pri súčasnom financovaní. Na druhej strane, najlepšie vzdelávacie systémy – Nórsko, Fínsko a pod., dávajú na vzdelávanie viac % HDP ako verejných výdavkov.

3.8. Výsledky deregulačných reforiem v kontexte vysokých škôl

Nasledujúca časť hodnotí vysokoškolské vzdelávanie v širšom kontexte. Obsahom nasledovnej časti materiálu je zdôvodnenie, prečo sú zmeny v slovenskom terciárnom vzdelávaní nielen potrebné, ale nevyhnutné. Našou ambíciou je popísať fakty a medzinárodné porovnania, ktoré stavajú slovenské vysokoškolské vzdelávanie do nepriaznivého postavenia, v ktorom

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

bezpochyby je. Sme súčasne vnímaví voči argumentom o pozitívnych posunoch v poslednom období. Sem patria isté regulačné úpravy (vyššie spomenuté legislatívne zmeny, vznik a aktivity Slovenskej akreditačnej agentúry pre vysoké školstvo, daňové incentívy pre podnikateľské subjekty zapájajúce sa do vedy a výskumu a niektoré ďalšie) a súčasne vybrané úspechy excelentných pracovísk akademickej vedy a výskumu, ktoré sa premietli (aj) do medzinárodných hodnotení našich univerzít, či do príspevku akademikov k riešeniu epidemiologickej pandémie a s ňou súvisiacich problémov v tomto roku. Vráťame vytvorenia šance pre pozitívnejšie prezentovanie hodnoty a prínosu vedy pre spoločnosť a s možným dopadom na záujem mladej generácie o ňu. Tieto signály pozitívnych posunov však zatiaľ neprinesli zásadnú akceleráciu vývoja celého sektora terciárneho vzdelávania tak, aby zvyšoval svoju pridanú hodnotu pre inovatívnu ekonomiku a spoločenské zmeny, ktoré Slovensko musí v medzinárodnej konkurencii zvládnuť. Preto považujeme reflexiu súčasného stavu a trendov (aj keď vyznieva nepriaznivo), za nevyhnutné východisko návrhov riešení, nie za „živenie negatívnych stereotypov“, ako sú analytické pohľady na realitu nášho vysokého školstva (paradoxne?), pomerne často práve z akademického prostredia, označované.

3.9. Kvalita a prestíž vysokoškolských inštitúcií

Inštitúcie vysokého školstva sa v medzinárodných porovnaníach, teda v najakceptovanejších svetových rebríčkoch, umiestňujú horšie ako obdobné inštitúcie z porovnateľných krajín. Zľahčovanie tohto poznania cez poukazovanie na neporovnateľné podmienky našich univerzít a svetovej špičky je snáď už prekonané, vyskytuje sa však často prezentovanie sa našich univerzít progresom v málo relevantných rebríčkoch – napr. v ruských rebríčkoch RUR či Moscow International University Ranking – čo skôr zahmlieva realitu a odvádza pozornosť od relevancie najprestížnejších a v akademickej svetovej komunite akceptovaných porovnaní. Je preto dôležité zdôrazňovať, že zaväži najmä komparácia s krajinami, kde sú podmienky či historické východiská podobné, a to v medzinárodne najakceptovanejších rebríčkoch – práve tieto porovnania sú pre nás tak alarmujúce.

Dokumentujeme to na hodnotení v rámci troch najprestížnejších a najuznávanejších svetových rebríčkov: jedná sa o Academic Ranking of World Universities (ARWU), QS World University Rankings (QS) a THE World University Rankings (THE). V rámci krajín V4 je pozícia slovenských inštitúcií najslabšia. To sa netýka len umiestnenia najlepších, ale aj ich počtu v svetovej elite, teda „na radare“ cca top 1 000 ustanovizní – čo je približne rámeč, ktorý sledujú nižšie uvedené svetové rankingy (viď Tabuľka 8). Pretrváva stav, keď nielen naša akademická špička je menej konkurencieschopná, ale je navyše príliš úzka a rozširuje sa pomaly.

Tabuľka 8: Počet VŠ vo svetových rebríčkoch – vybrané krajiny

	Počet vysokých škôl v rebríčku			
	ARWU 2019	QS 2021	THE 2020	
	<i>v top 1000</i>	<i>v top 1000</i>	<i>v top 1397</i>	<i>z toho</i>
Slovensko	1	4	4	0 do 1000
Česká republika	7	10	17	5 do 1000
Maďarsko	5	8	8	5 do 1000
Polsko	9	15	14	4 do 1000
Rakúsko	12	8	11	11 do 1000
Slovinsko	2	2	2	2 do 1000
Chorvátsko	2	2	2	1 do 1000

Zdroj: SVP, CEM

Do integrovanej podoby sa podarilo tieto rebríčky ARWU, QS a THE prepojiť v tzv. Cross rankingu (zdroj SVP a CEM). Ten umožňuje zachytiť aj prípady, keď sa vysoká škola vyskytne aspoň v jednom z troch svetových rebríčkov a mierne koriguje skreslenia, ktoré konkrétna metodika každého z rebríčkov v sebe nevyhnutne obsahuje. Ponúka porovnanie tak v poradí, zastúpení, cez počet inštitúcií, ako aj v celkovej hodnote sledovaných ukazovateľov. Rovnako je k dispozícii kalkulácia korigovaná na počet obyvateľov a sledovanie vývoja v čase – od roku 2012 (Tabuľka 9).

Tabuľka 9: Cross ranking - slovenské VŠ (2012 – 2019)

Slovensko	2012	2016	2017	2018	2019
Cross Ranking - celkovo					
Počet vysokých škôl celkom	0	2	3	3	5
Podiel zo všetkých škôl (v %)		0,00	0,00	0,00	0,00
Celkové dosiahnuté skóre	0	10,87	18,25	24,48	23,05
Podiel z celkového skóre (v %)		0,00	0,00	0,00	0,00
Poradie medzi krajinami celkom	75	66	62	59	62
Celkové skóre na milión obyvateľov		2,00	3,36	4,50	4,24
Poradie medzi krajinami celkom	75	48	42	39	41

Zdroj: SVP, CEM

Cross ranking zachytáva dnes už 1 721 škôl, celosvetovo 9,4 % a z EÚ–28 je to 20,4 %. Spolu 5 rôznych slovenských univerzít sa v súčasnosti umiestňuje v rámci Cross rankingu – Univerzita Komenského v Bratislave (845), Slovenská technická univerzita v Bratislave (1138), Technická univerzita Košice (1172) a Poľnohospodárska univerzita v Nitre (1405). Z Poľska sa do tohto výberu dostáva 20 rôznych inštitúcií, z Českej republiky 17, z Maďarska 8, z Rumunska 9, z Chorvátska a Slovinska po 2. Ak využijeme uhol pohľadu cez dosiahnuté skóre v rankingoch a prepočítame ho na počet obyvateľov (Tabuľka 10), je pozícia Slovenska výrazne slabšia oproti Českej republike a Slovinsku a rovnako je výsledok horší oproti Maďarsku a Chorvátsku. Avšak Slovensko je na tom lepšie ako Poľsko a najmä Rumunsko a Bulharsko.

Tabuľka 10: Cross ranking – skóre vybraných krajín prepočítané na milión obyvateľov

Skóre na milión obyvateľov	2012	2016	2017	2018	2019
Cross Ranking - celkovo					
Svet	2,3	2,7	3,1	3,1	3,2
Európa	8,6	10,8	11,7	12,3	12,7
Krajiny EÚ-28	11,5	14,1	15,3	16,1	16,6
Krajiny EÚ-15	14,2	16,9	18,4	18,9	19,4
Krajiny EÚ-13 (new)	1,5	3,5	4,1	5,2	5,8
Krajiny V4	1,7	3,5	4,3	5,4	6,0
Krajiny JVE	0,8	1,9	2,1	2,7	3,0
Česká republika	3,3	8,1	9,6	10,8	13,5
Poľsko	1,2	2,0	2,4	3,5	3,7
Slovensko	0,0	2,0	3,4	4,5	4,2
Maďarsko	2,7	5,6	6,1	7,9	7,9
Slovinsko	4,4	10,6	9,4	12,7	13,2
Chorvátsko	2,0	3,0	4,2	4,0	5,1
Rumunsko	0,4	1,1	1,4	2,0	2,1
Bulharsko		0,8	0,6	1,2	1,3

Zdroj: SVP, CEM,

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Dosiahnuté skóre všetkých vysokých škôl v troch sledovaných svetových rankingoch je použité pre porovnanie nielen kvantitatívneho rozsahu výkonu, ale aj kvalitatívnej intenzity úrovne celého systému vysokého školstva v jednotlivých krajinách.

Dôležitý ukazovateľ – *súhrnné skóre vysokých škôl každej krajiny vzťahujúci sa k jej veľkosti* – je konštruovaný ako súčet dosiahnutého skóre všetkých vysokých škôl danej krajiny (v rankingoch sa vyskytujúcich), pripadajúci na milión obyvateľov. Vzťah medzi ukazovateľom rozsahu a intenzity je teda obdobou vzťahu medzi celkovou úrovňou HDP (hrubého domáceho produktu) a HDP na obyvateľa (per capita GDP).

Kým kvantitatívny ukazovateľ celkového dosiahnutého skóre vyjadruje rozsah výkonu vysokého školstva reprezentovaného jeho najlepšimi inštitúciami a samozrejme úzko súvisí s veľkosťou krajiny, ukazovateľ intenzity (dosiahnuté skóre na obyvateľa) indikuje kvalitatívnu úroveň výkonu týchto najlepších inštitúcií a je na veľkosti krajiny nezávislý.

Celkovo Slovensko v posledných rokoch (2017 – 2019) osciluje cca okolo 60. pozície v poradí krajín celosvetovo, resp. okolo 40. pozície po korekcii vzhľadom na počet obyvateľov (v poslednom menovanom ukazovateli sme na tom podobne ako Poľsko, Maďarsko je okolo 35. priečky a Česká republika sa kontinuálne zlepšuje a je už na 24. mieste).

Nelichotivé pozície slovenského vysokého školstva prispievajú k negativistickému nastaveniu verejnej mienky voči kvalite slovenských vysokých škôl, k nedôvere uchádzačov o štúdium a nezájmu pedagógov a vedcov pracovať pre naše akademické inštitúcie. Jedným zo zásadných opatrení v legislatívnej rovine, ktoré malo ambíciu zvrátiť pretrvávajúce problémy s nekvalitou (ktoré sú veľmi často prisudzované aj príliš veľkému počtu vysokých škôl), bolo vytvorenie Slovenskej akreditačnej agentúry (zriadená zákonom č. 269/2018 Z. z.), ako subjektu nezávislého od štátnej exekutívy a samotných vysokých škôl. Poslaním agentúry je prispievať k zlepšovaniu kvality v súlade s Európskymi štandardmi pre zabezpečovanie kvality vysokoškolského vzdelávania (ESG 2015). Agentúra má poskytovať zrkadlo kvality vysokým školám a rozhodovať o udelení príslušných akreditácií v zmysle zákona. Nahrádza činnosť

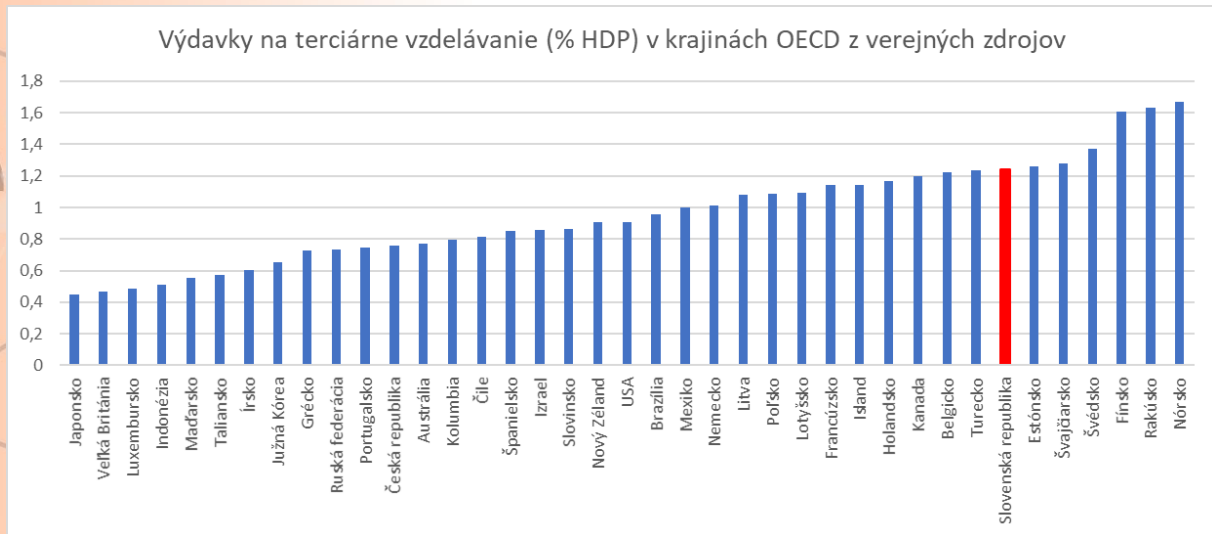
doterajšej Akreditačnej komisie, poradného orgánu vlády SR pri posudzovaní žiadostí vysokých škôl a tiež preberá rozhodovaciu právomoc ministra školstva, vedy, výskumu a športu SR. V druhom roku po legislatívnej úprave však agentúra stále nezačala s procesom implementácie svojich akreditačných konaní voči vysokým školám a zaradila sa do radu nedynamických impulzov voči vysokým školám, ktoré v aj v dôsledku uplynutého času od rozhodnutia k realizácii strácajú potenciál podnikat' zásadné zmenové procesy a prispievajú k udržiavaniu status quo, rovnajúcemu sa prehlbovaniu zaostávania za medzinárodnou konkurenciou.

Dodajme ešte, že od roku 2014 prestal byť publikovaný rebríček slovenských vysokých škôl (skôr fakúlt) nezávislou agentúrou ARRA. Ten sa zameriaval najmä na výsledky vedy a výskumu, menej na výsledky učenia a uplatniteľnosť. V posledných rokoch sa objavili naopak rebríčky kalkulované na základe údajov o záujme o absolventov na portáloch pre zamestnanie či ich platovom ohodnotení (podľa Profesia, 2020, ale aj podľa Trexima 2020). Prestíž inštitúcií aj v národnom meradle je samozrejme významná (v neposlednom rade z dôvodu ich atraktivity pre uchádzačov o štúdium), komplexný „akademický ranking“ však aktuálne na Slovensku absentuje.

3.10. Financovanie vysokého školstva

Podľa celkového objemu finančných prostriedkov z verejných zdrojov, ktoré plynú do vysokoškolského vzdelávania na Slovensku, môžeme konštatovať, že Slovenská republika nemá podfinancované školstvo.

Graf 23: Výdavky na terciárne vzdelávanie (% HDP) v krajinách OECD z verejných zdrojov

Zdroj: OECD Education at Glance, 2019

Najväčší konsenzus medzi aktérmi v našom spoločenskom priestore je potreba meniť financovanie vysokých škôl. Jednak z pohľadu výšky zdrojov (verejných aj súkromných), a jednak z pohľadu kľúčového nástroja pre ich reformu a potrebnú diferenciaciu či stratifikáciu.

Financovanie verejných vysokých škôl sa realizuje najmä cez dotácie zo štátneho rozpočtu. Na pokrytie výdavkov potrebných na svoju činnosť verejná vysoká škola využíva ale aj ďalšie zdroje:

- školné,
- poplatky spojené so štúdiom,
- výnosy z ďalšieho vzdelávania,
- výnosy z majetku verejnej vysokej školy,
- výnosy z duševného vlastníctva,
- výnosy z vlastných finančných fondov,
- iné výnosy z hlavnej činnosti verejnej vysokej školy.

Z prostriedkov štátneho rozpočtu sa dotácie poskytujú:

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

- verejným vysokým školám prostredníctvom kapitoly Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky,
- vojenským vysokým školám prostredníctvom kapitoly Ministerstva obrany Slovenskej republiky,
- policajným vysokým školám prostredníctvom kapitoly Ministerstva vnútra Slovenskej republiky,
- zdravotníckym vysokým školám prostredníctvom kapitoly Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky.

Ministerstvo poskytuje verejnej vysokej škole dotácie na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov, na výskumnú, vývojovú alebo umeleckú činnosť, na rozvoj vysokej školy a na sociálnu podporu študentov. Ministerstvo poskytuje **verejnej vysokej škole** dotácie na základe zmluvy. Rozpis dotácie pre vysoké školy ministerstvo aktualizuje každoročne, vrátane adaptácie parametrov. Vysoké školy preto typicky nemajú vopred plánované rozpočty na obdobie viacerých rokov. Pri určovaní dotácie na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov je rozhodujúci počet študentov, počet absolventov, ekonomická náročnosť uskutočňovaných študijných programov, začlenenie vysokej školy, kvalita, uplatnenie absolventov v praxi a ďalšie hľadiská súvisiace so zabezpečením výučby.

Príjmom verejnej vysokej školy môžu byť aj dotácie z rozpočtov obcí a vyšších územných celkov.

Ďalším z nástrojov financovania vedy a techniky na Slovensku je aj Agentúra na podporu výskumu a vývoja. Agentúra je rezortná organizácia Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR zriadená za účelom podpory výskumu a vývoja na Slovensku poskytovaním finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu na riešenie projektov.

Verejné vysoké školy môžu so súhlasom akademického senátu verejnej vysokej školy a správnej rady verejnej vysokej školy používať ako zdroj financovania aj úvery od bánk na výskumnú a vývojovú činnosť a na financovanie kapitálových výdavkov.

Verejná vysoká škola vykoná na konci kalendárneho roka vyúčtovanie svojho hospodárenia a zúčtovanie finančných vzťahov s rozpočtom ministerstva a predloží ich ministerstvu. Je zároveň povinná každoročne predkladať ministerstvu návrh svojho rozpočtu na príslušný rozpočtový rok. Kontrolu hospodárenia verejnej vysokej školy vykonáva ministerstvo. Štúdium na verejných a štátnych vysokých školách v dennej forme je bezplatné.

Študenti, ktorí prekročili štandardnú dĺžku štúdia ustanovenú pre študijný program, alebo študujú viacero študijných programov toho istého stupňa, platia školné. Výšku školného si určuje vysoká škola sama interným predpisom, nesmie však prekročiť maximálnu výšku školného stanovenú zákonom. Externá forma štúdia na verejných a štátnych vysokých školách je spoplatnená. Suma maximálneho ročného školného na akademický rok pre študijné programy v externej forme je stanovená Opatrením MŠVVaŠ. V akademickom roku 2019/20 je maximálna výška ročného školného stanovená sumou 2 380 € pre bakalárske študijné programy a sumou 3 570 € pre magisterské študijné programy.

Verejné vysoké školy sú zo zákona povinné zverejniť školné a poplatky spojené so štúdiom na nasledujúci akademický rok, najneskôr dva mesiace pred podávaním prihlášok na štúdium.

Ak študent študuje študijný program dlhšie ako je štandardná dĺžka štúdia bez vážneho dôvodu, je povinný uhradiť vysokej škole za každý ďalší rok štúdia ročné školné, určené vysokou školou.

Pre cudzincov určí školné a poplatky spojené so štúdiom vysoká škola. U študentov študujúcich v rámci medzinárodných zmlúv sa školné platí podľa ustanovení týchto zmlúv. Výšku poplatku určuje vnútorný predpis školy.

Verejná vysoká škola môže požadovať od uchádzačov o štúdium poplatky za materiálne zabezpečenie prijímacieho konania. Poplatky sú odvodené od skutočných nákladov vysokej školy spojených s týmto úkonom.

Verejná vysoká škola môže taktiež od študentov požadovať poplatky:

- za vydanie dokladov o štúdiu a ich kópií,
- za vydanie dokladov o absolvovaní štúdia, ak sú vyžadované v cudzom jazyku (okrem dodatku k diplomu, ktorý explicitne vydáva bezplatne),
- za vydanie kópií dokladov o absolvovaní štúdia,
- za uznávanie rovnocennosti dokladov o štúdiu.

Výšku poplatku určuje vnútorný predpis verejnej vysokej školy a je odvodený od skutočných nákladov vysokej školy spojených s týmito úkonmi. Rektor môže školné a poplatky spojené so štúdiom znížiť, odpustiť alebo odložiť termíny ich splatnosti s prihliadnutím na študijné výsledky, sociálnu a zdravotnú situáciu študenta, alebo na iné skutočnosti hodné osobitného zreteľa podľa zásad uvedených v štatúte vysokej školy. Školné a poplatky spojené so štúdiom na súkromnej vysokej škole si určí každá vysoká škola individuálne vo svojom vnútornom predpise. Študentom je poskytovaná finančná podpora priamo vo forme štipendií a pôžičiek a nepriamo dotáciami na sociálnu podporu študentov. Nepriamou formou sociálnej podpory sú najmä tieto služby:

- stravovanie a ubytovanie podľa možností vysokej školy s poskytnutím príspevku na náklady spojené so stravovaním a ubytovaním,
- finančná podpora a organizačná podpora športových činností, kultúrnych činností a univerzitných pastoračných centier,
- zvýhodnené cestovné lístky.

Vysoká škola poskytuje študentom motivačné štipendiá z prostriedkov poskytnutých na tento účel zo štátneho rozpočtu a/alebo z vlastných zdrojov prostredníctvom štipendijného fondu. Cieľom je oceniť najlepších študentov a motivovať aj ostatných k zlepšovaniu študijných výsledkov. Zo štátneho rozpočtu sa vysokým školám poskytnú dotácie tak, aby 10 % najlepších študentov denného štúdia bakalárskej a magisterskej formy každej verejnej vysokej školy mohlo získať motivačné štipendium. Presné kritériá si určuje každá vysoká škola, resp. fakulta. Nárok na takéto štipendium má študent automaticky, za predpokladu, že splní všetky kritériá, ktoré si stanovila vysoká škola.

Študentom vo vybraných odboroch môže vysoká škola priznať aj motivačné štipendium nad rámec základného motivačného štipendia. Zoznam študijných odborov, ktorých sa to týka, upravuje ministerstvo v metodike rozpisu dotácií zo štátneho rozpočtu na príslušný rok. Dotácia zo štátneho rozpočtu sa poskytne tak, aby 15 % študentom bolo možné v roku 2019 poskytnúť štipendium v priemernej výške 1 000 €. Použitie finančných prostriedkov je účelovo viazané na študentov vo vybraných študijných odboroch a vo vymedzených prípadoch s obmedzením len na bakalárske študijné programy.

Vysoká škola priznáva v rámci možností študentom a absolventom, u ktorých od riadneho skončenia štúdia neuplynulo viac ako 90 dní, mimoriadne štipendiá z vlastných zdrojov. Mimoriadne štipendiá sa udeľujú najmä za vynikajúce plnenie študijných povinností, dosiahnutie vynikajúceho výsledku v oblasti štúdia, výskumu, vývoja, umeleckej alebo športovej činnosti alebo ako jednorazovú, či pravidelnú sociálnu podporu. Podmienky na poskytovanie týchto mimoriadnych štipendií určuje štipendijný poriadok vysokej školy.

Sociálne štipendium je určené všetkým študentom vysokých škôl, ktorí študujú na škole so sídlom na Slovensku a majú trvalý pobyt v SR. Podmienky určuje ministerstvo školstva a sú rovnaké na všetkých vysokých školách. Výška sociálneho štipendia závisí od príjmu rodinných príslušníkov, ktorí sú spoločne so študentom posudzovaní. Poberateľmi sociálneho štipendia môžu byť len študenti prvého denného vysokoškolského štúdia. Mesačná výška sociálneho štipendia v akademickom roku 2019/20 je 10 – 295 €.

Doktorand v dennej forme štúdia s trvalým pobytom v členskom štáte EÚ má počas štandardnej doby trvania štúdia nárok na štipendium, ktoré začne poberať po zápise na štúdium. Štát platí študentovi zdravotné poistenie, pre účely sociálneho poistenia (dôchodkové, nemocenské a poistenie v nezamestnanosti) sa študent môže poistiť ako dobrovoľne poistená osoba.

Do systému sociálnej podpory patrí aj poskytovanie zvýhodnených pôžičiek študentom z Fondu na podporu vzdelávania.

Fond na podporu vzdelávania poskytuje pôžičky za zvýhodnených podmienok vybraným cieľovým skupinám:

- študentom vysokých škôl,
- pedagogickým zamestnancom škôl,
- odborným zamestnancom škôl,
- študentom doktorandského študijného programu,
- vysokoškolským pedagógom,
- výskumným pracovníkom vysokých škôl,
- umeleckým pracovníkom vysokých škôl do 35 rokov veku.

Súkromná vysoká škola si zabezpečuje finančné prostriedky na svoju vzdelávaciu, výskumnú, vývojovú alebo umeleckú a ďalšiu tvorivú činnosť. Ministerstvo školstva môže po vyjadrení orgánov reprezentujúcich vysoké školy a so súhlasom vlády poskytnúť súkromnej vysokej škole na základe jej žiadosti dotácie na uskutočňovanie akreditovaných študijných programov, na výskumnú, vývojovú alebo umeleckú činnosť a na rozvoj vysokej školy. Súkromná vysoká škola môže dostať účelové prostriedky na riešenie projektov výskumu a vývoja. Ministerstvo poskytuje súkromnej vysokej škole dotáciu na sociálnu podporu študentov. Školné a poplatky spojené so štúdiom na súkromnej vysokej škole určí súkromná vysoká škola vo svojom vnútornom predpise. Najneskôr dva mesiace pred posledným dňom určeným na podávanie prihlášok na štúdium zverejní výšku školného a poplatkov spojených so štúdiom na nasledujúci akademický rok.

Prehľad financovania vysokých škôl podľa výročných správ, vydávaných MŠVVaŠ v rokoch 2013 až 2018 poukazuje na nárast rozpočtovaných prostriedkov pre vysoké školy za 5 rokov o 11,7 % (napríklad rakúsky trojročný plán financovania 2019 – 2021 počíta so 17 % navýšením). Celkové náklady vysokých škôl stúpili u nás v období 2013 – 2018 o 10,6 %, pričom mzdové náklady (ako sme už uviedli na inom mieste) narástli o skoro 20 %. Napriek ekonomickej konjunktúre teda štát neinvestoval do rozpočtovej kapitoly vysokých škôl skokovo navyšované prostriedky (okrem navyšovania platovej zložky). Paralelne k dotáciám zo štátneho rozpočtu

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

v predmetnom období pretrvávala ambícia získať pre vysoké školy dodatočné zdroje z fondov Európskej únie, čo ale nakoniec znamenalo v rozvoji vysokých škôl po stránke ich finančného zabezpečenia len ďalšie viac menej „premrhané obdobie“.

Nasledujúca tabuľka uvádza vývoj medzi rokmi 2013 a 2018 a pre dlhodobejšiu perspektívu pripája aj dostupné údaje za rok 2009 (keď kulminoval počet študujúcich, ale štát musel tiež obnovovať rast po finančnej kríze). Celkové náklady aj rozpočtované prostriedky vzrástli v období 2009 až 2018 o približne 34 %, mzdové náklady o približne 37 %.

Tabuľka 11: Dotácie a rozpočty – vývoj za obdobie 2009, 2013 - 2018

Dotácie a rozpočty	2009	2013	2017	2018	2013 - 2018	2013 - 2018	2013 - 2018
					percento nárastu	percento nárastu	percento nárastu
vysoké školy	€467 969 000	€443 424 063	€475 776 678	€495 435 471	111,73%	1,12	11,73%
Vysokoškolské vzdelávanie a veda, sociálna podpora študentov vysokých škôl	V priebehu roka bol objem dotácií v programe 077 – Vysokoškolské vzdelávanie a veda, sociálna podpora študentov upravovaný viacerými rozpočtovými opatreniami						
Poskytovanie vysokoškolského vzdelávania a zabezpečenie prevádzky vysokých škôl	€354 086 927	€233 341 471	€260 926 413	€280 576 306	120,24%	1,20	20,24%
Vysokoškolská veda a technika	€39 737 295	€144 626 231	€157 605 365	€160 549 559	111,01%	1,11	11,01%
Prevádzka a rozvoj infraštruktúry pre výskum a vývoj	€26 740 463	€132 831 569	€144 205 365	€146 399 559	110,21%	1,10	10,21%
Úlohy základného výskumu na vysokých školách iniciované riešiteľmi (VEGA)	€10 300 322	€9 302 662	€10 400 000	€10 750 000	115,56%	1,16	15,56%
Aplikovaný výskum na vysokých školách pre potreby praxe	€0	€0	€0	€0			
Medzinárodná vedecká a vedecko-technická spolupráca vysokých škôl	€146 087	€0	€0	€0			
Úlohy výskumu a vývoja na vysokých školách pre rozvoj školstva v stanovených oblastiach iniciované riešiteľmi (KEGA)	€2 550 423	€2 492 000	€3 000 000	€3 400 000	136,44%	1,36	36,44%
Rozvoj vysokoškolského školstva	€950 038	€5 994 692	€5 500 000	€4 627 302	77,19%	0,77	-22,81%
Sociálna podpora študentov vysokých škôl	€53 887 386	€59 461 669	€51 744 900	€49 682 304	83,55%	0,84	-16,45%
SPOLU v programe 077	€488 398 941	€588 050 294	€633 382 043	€655 985 030	111,55%	1,12	11,55%
Dotácie v programe 077 oproti rozpočtu navýšené o	€20 429 941	€144 626 231	€157 605 365	€160 549 559	111,01%	1,11	11,01%
Iné zdroje po porovnaní s nákladmi VŠ	€79 813 059	€98 483 706	€106 787 957	€103 020 970	104,61%	1,05	4,61%
Celkové náklady verejných vysokých škôl	€568 212 000	€686 534 000	€740 170 000	€759 006 000	110,56%	1,11	10,56%
náklady hlavnej činnosti		€656 174 000	€712 464 000	€729 185 000	111,13%	1,11	11,13%
náklady podnikateľskej činnosti		€30 361 000	€27 706 000	€29 821 000	98,22%	0,98	-1,78%
Výsledok hospodárenia	€9 729 000	€12 501 000	€13 409 000	€11 333 000	90,66%	0,91	-9,34%
hlavnej činnosti	€7 316 000	€10 063 000	€9 982 000	€8 201 000	81,50%	0,81	-18,50%
podnikateľskej činnosti	€2 413 000	€2 438 000	€3 447 000	€3 132 000	128,47%	1,28	28,47%

Zdroj: MŠVVaŠ - Výročné správy o stave vysokoškolského školstva a vlastné spracovanie, 2020

Ako sme už spomenuli vyššie v texte, nedostatky v systéme financovania (nie vo výške), uvádza napríklad materiál Učiace sa Slovensko, spracovaný autormi z akademického prostredia. Poukazuje na to, že dotácia na vzdelávanie závisí od výkonových parametrov, akými je na vstupe počet prijímaných študentov a na výstupe počet absolventov, ďalej od statického koeficientu odboru, ako koeficientu ekonomickej náročnosti, od parametra personálnej kvality, ktorým je kvalifikačná štruktúra učiteľov, od koeficientu začlenenia vysokej školy v rámci kategorizácie vysokých škôl a od podielu vysokej školy na publikačnej činnosti. Problémom váhy parametra počtu študentov je motivácia prijímania čo najväčšieho počtu študentov a často aj ich udržiavania na vysokej škole bez ohľadu na ich kvalitu. Podľa autorov je tiež slabou stránkou systému fixovanie ekonomickej náročnosti študijných programov bez ohľadu na meniace sa podmienky. Veľký vplyv má publikačná činnosť školy a polemiky sa vedú o jej hodnotení, motivačných dopadoch a prisudzovaných váhach. Rovnako je rad výhrad formulovaný voči kritériám pre rozdelenie dotácie na základe

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

vedeckých výstupov (výsledky komplexnej akreditácie, úspešnosť v grantoch, počtoch doktorandov, atď.). Každoročne je mierne sa meniaca metodika rozpisu dotácií predmetom „pozičných bojov“ na rozhraní záujmov a možností vysokých škôl a MŠVVaŠ.

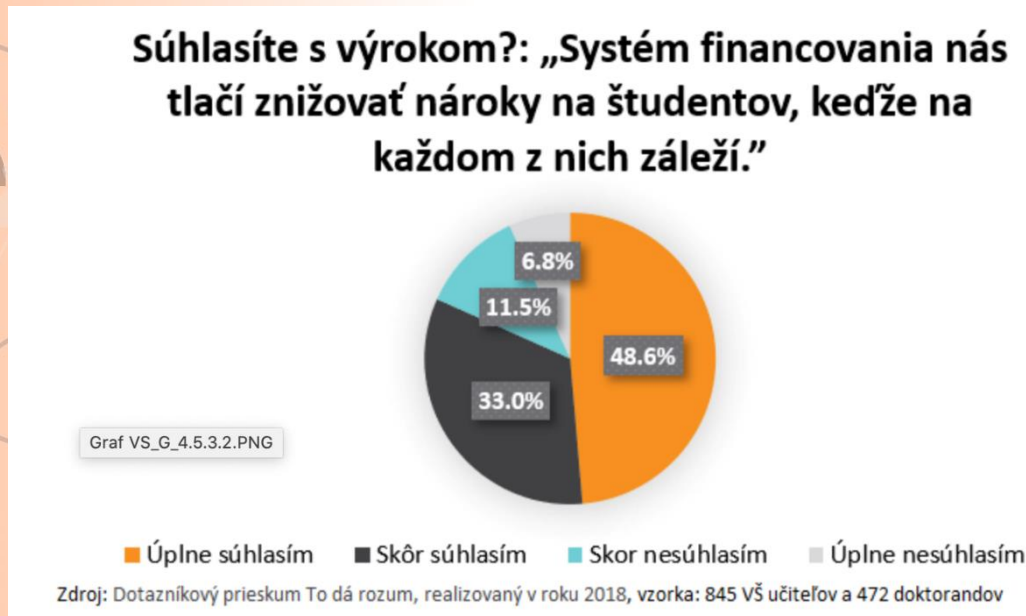
Dotácie, určené na rozvoj vysokej školy, ktoré by tento sektor potreboval, sú každoročne pomerne nízkou časťou rozpočtov. Naopak, sociálna podpora študentov tvorí oproti zahraničiu významnejšiu zložku.

Za kľúčové problémy sú označované (podľa materiálu Učiaci sa Slovensko):

- určovanie dotácie len na jeden rok, pričom komplikované vnútorné mechanizmy škôl spôsobia, že rozpočet je jasný niekedy až v polovici roka, pre ktorý je určený,
- dlhodobá absencia diferenciácie spôsobu alokácie dotácie, nakoľko všetky vysoké školy boli zaradené ako univerzitné,
- jednostranné využívanie výkonových parametrov (pričom autori upozorňujú, že Európska asociácia univerzít na základe osobitnej analýzy upozorňuje, že výkonové parametre treba používať v limitovanej miere a kombinovať ich s ďalšími opatreniami v oblasti kvality, resp. opatreniami na zníženie negatívnych motivácií, ktoré tieto parametre prinášajú).

Problematickosť aktuálne aplikovanej viazanosti dotácie pre vysoké školy na „hlavu študenta“ je asi najčastejšie spomínaným nedostatkom naprieč diskusiami k téme financovania. Závažnosť daného nedostatku dokumentujú aj výsledky prieskumu realizovaného v rámci projektu To dá rozum (Obrázok 3). Vyše 80 % respondentov spomedzi aktívnych akademikov vidí súvis tohto postupu so znižovaním nárokov na študentov a teda aj s dopadom na kvalitu výsledkov učenia a pripravenosť absolventov pre trh práce.

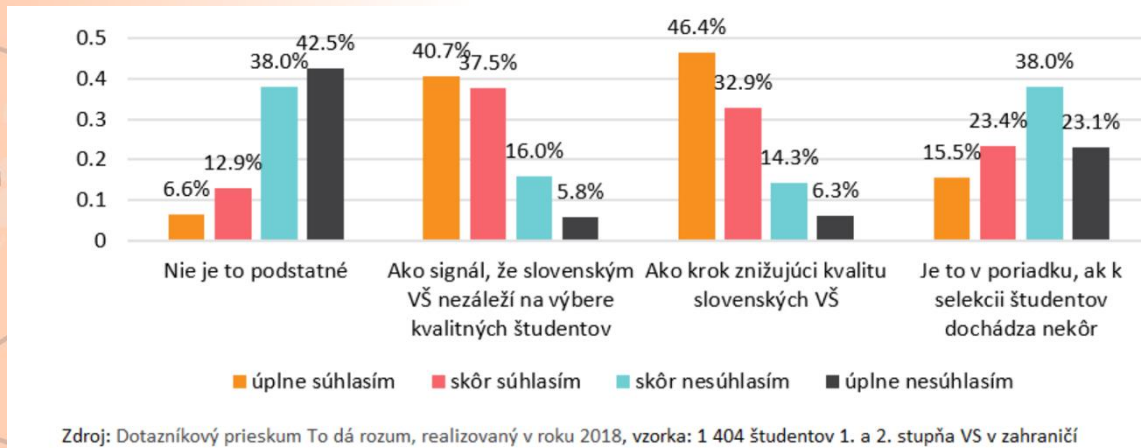
Obrázok 3: Súvis systému financovania VŠ a znižujúcich sa nárokov na študenta

Zdroj: To dá rozum, 2018

S vyššie uvedenou tendenciou škôl prijímať čo najviac záujemcov o štúdium súvisí aj absencia prijímacích skúšok na drvivej väčšine fakúlt (vrátane najprestížnejších škôl). Ako tento stav súvisí s posilňovaním ďalšieho faktora negatívne pôsobiaceho na kvalitu vysokých škôl – odchodom veľkej časti nadpriemerných uchádzačov za štúdiom do zahraničia – ukazuje nasledovný výsledok prieskumu medzi študentmi v zahraničí aktuálne študujúcimi (To dá rozum (Obrázok 3 a Obrázok 4).

Obrázok 4: Vnímanie zrušenia prijímacích skúšok na väčšine slovenských VŠ

Zdroj: To dá rozum, 2018

Podfinancovanosť plátov pedagógov na vysokých školách, absentujúce rozvojové prostriedky pre vysoké školy, pre špičkovú (medzinárodne konkurencieschopnú), ale aj aplikovanú vedu a výskum (s potenciálom valorizácie jej výstupov v súkromnom sektore) majú teda zásadný dopad na kvalitu výstupov vysokých škôl a dopyt ich okolia po týchto výstupoch.

3.11. Počty a štruktúra absolventov nezodpovedajú potrebám hospodárstva a spoločenského vývoja a nezodpovedajú ani medzinárodným trendom

Terciárne vzdelanie má v Slovenskej republike absolvované 37 % mladých dospelých (vo veku 25 – 34 rokov), zatiaľ čo priemer krajín OECD predstavuje 44 %. V Českej republike je to 33 %. V roku 2008 však podiel vysokoškolákov bol len na úrovni 18 % (pre obe krajiny). Nárast v rovnakom období v priemere krajín OECD bol pomalší ako u nás – z 35 % na 44 %. Upozorníme ešte na fakt, že na Slovensku sa v danom čase počet absolventov s vysokoškolským diplomom zvýšil nerovnomerne u mužov (zo 16 % na 30 %) a u žien (z 21 % na 45 %).

Celkový počet študujúcich na slovenských vysokých školách klesol od školského roku 2010/2011 z 217 039 na 133 152 v školskom roku 2018/2019.

Tabuľka 12: Počet študujúcich na VŠ

Typ vysokej školy	šk. 2010/2011	rok	šk. 2016/2017	rok	šk. 2017/2018	rok	šk. 2018/2019	rok
Verejné	179 658		128 593		119 709		116 398	
Súkromné	37 381		19 087		16 975		16 754	
Spolu SR	217 039		147 680		136 684		133 152	

Zdroj: CVTI SR, 2018

Stále však na vysoké školy nastupuje viac ako polovica populačného ročníka, aj keď pred desaťročím počty rástli nad 65 % zapísaných. Pokles ľudí v populačnom ročníku (o 29 %) je však nižší ako pokles záujemcov o štúdium na našich VŠ (41,9 %) – pozri aj predchádzajúcu kapitolu.

Tabuľka 13: Štatistika prijímacieho konania na vysoké školy SR

Typ vysokej školy	2009	2018	Pokles 2009/2018
Populácia 19 ročných	78911	55900	29,1 %
Počet zapísaných na VŠ štúdium	53350	30990	41,9 %
Percento populačného ročníka zapísaných na VŠ štúdium	67,6 %	55,4 %	

Zdroj: CVTI SR, 2018

Fáza demografického poklesu v populácii 19-ročných trvá už dve desaťročia a podľa prognózy začne krivka stúpať v roku 2022. V roku 2030 by sme mali mať na Slovensku o 10 % viac mladých ľudí v tomto veku, ich počet stúpne o cca 5,5 tisíc. Zásadnejšiu zmenu však nepocítia všetky regióny Slovenska. Doslova dramatický nárast tejto vekovej populácie sa bude týkať Bratislavského kraja, kde očakávame v roku 2030 oproti súčasnosti takmer raz toľko 19-ročných mladých ľudí. Ich populácia tu vzrastie medzi rokmi 2018 a 2030 až o 93 %²⁰.

²⁰Podľa štatistík VDC, dostupné online na:http://www.infostat.sk/vdc/sk/index.php?option=com_content&view=article&id=16&Itemid=16

Napriek demografickému rastu, vysoké školy teda nemôžu počítať s návratom počtu vysokoškolákov zo slovenského prostredia spred desiatich rokov a mali by sa na tento scenár adaptovať.

Masifikované vysoké školstvo v Slovenskej republike, ako ho môžeme pri absorpcii viac ako polovice populačného ročníka označovať, súčasne naďalej produkuje v porovnaní s inými krajinami vysoko nadštandardný počet absolventov druhého, tzv. magisterského stupňa. Historicky je táto charakteristika spoločná pre stredoeurópske postkomunistické krajiny, u nás však nadobúda extrémne podoby. V pomere absolventov druhého a prvého stupňa štúdia je Slovensko globálnym lídrom (nasledované Poľskom – vid' tab.).

Tabuľka 14: Percento absolventov v rôznych stupňoch terciárneho vzdelávania (v % populácie 25 – 34 ročných)

	Tretí stupeň PhD. alebo ekvivalent	Druhý stupeň Magister. alebo ekvivalent	Prvý stupeň Bakalár. alebo ekvivalent	Krátky cyklus nižšie ako Bakalár
Poľsko	0,28	30,79	12,46	0,00
EU22 priemer	0,78	17,03	19,14	4,77
Rakúsko	0,77	14,00	9,76	15,79
Slovenská republika	0,87	28,07	5,96	0,00
Česká republika	0,50	20,59	12,61	0,12
Maďarsko	0,43	12,40	14,65	2,68
OECD priemer	0,74	13,96	22,36	6,99

Zdroj: CVTI SR, 2018

Percento vysokoškolsky vzdelaných mladých ľudí s magisterským či inžinierskym titulom vo veku 25 – 34 rokov je u nás viac ako dvojnásobné oproti priemeru OECD a bakalárov na trhu práce je oproti priemeru OECD len asi štvrtina. Miera kvalifikovanosti vysokoškolsky vzdelaných mladých ľudí, spolu s nadpriemerným počtom absolventov tretieho stupňa (s titulom PhD.) by mala byť východiskom nadštandardne kvalifikovanej pracovnej sily, čo sa však v priemete ich uplatnenia na trhu práce ani v inovačnom potenciáli ekonomiky

nepreukazuje. Súčasne je ekonomicky aktívnych mladých absolventov vysokých škôl u nás menej ako v porovnateľných krajinách, či v priemere v krajinách EÚ a OECD.

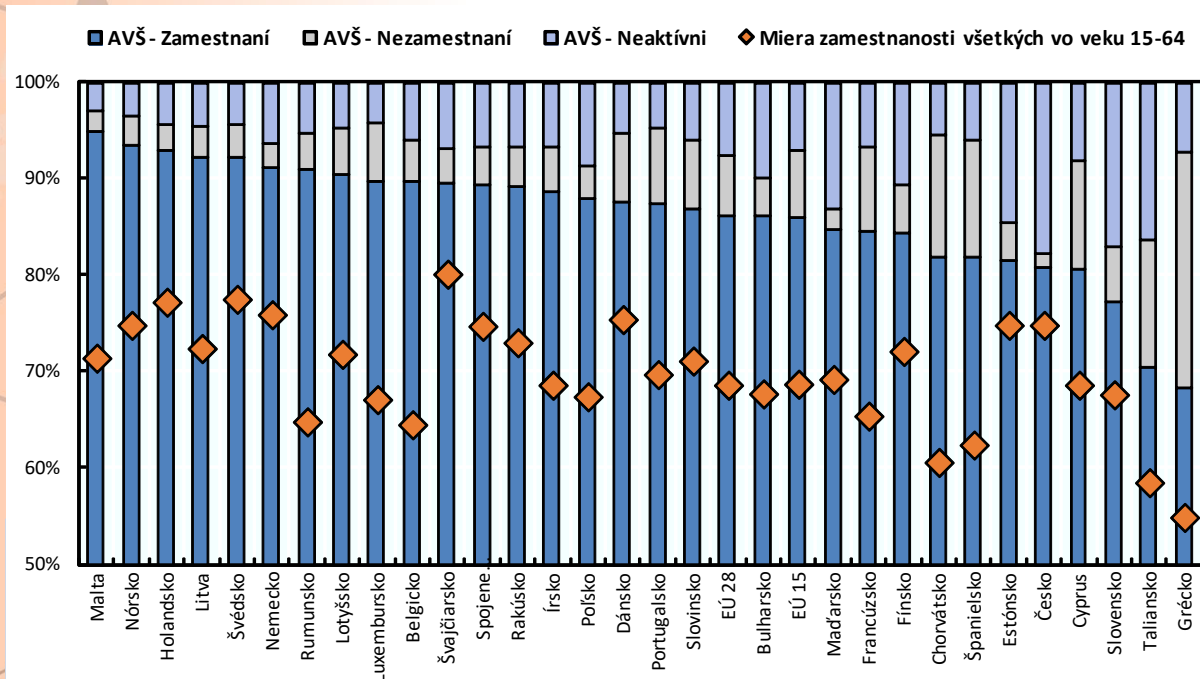
Tabuľka 15: Zamestnanosť v skupine 25 – 34 ročných absolventov terciárneho vzdelávania

Vybrané krajiny	zamestnaní	nezamestnaní	ekonomicky neaktívni
Rakúsko	87	3,7	10
Česká republika	80	1,6	19
Maďarsko	82	2,4	16
Poľsko	88	3,2	9
Slovenská republika	77	5,5	19
OECD priemer	84	5,8	11
EU22 priemer	83	6,4	11

Zdroj: CVTI SR, 2018

Podľa analýzy CEM, z ktorej vychádza nasledovná časť textu, detailné porovnanie krajín v roku 2018 nás v tomto smere radilo v rámci Európy dokonca na tretie miesto od konca (horšie na tom boli len Taliansko a Grécko).

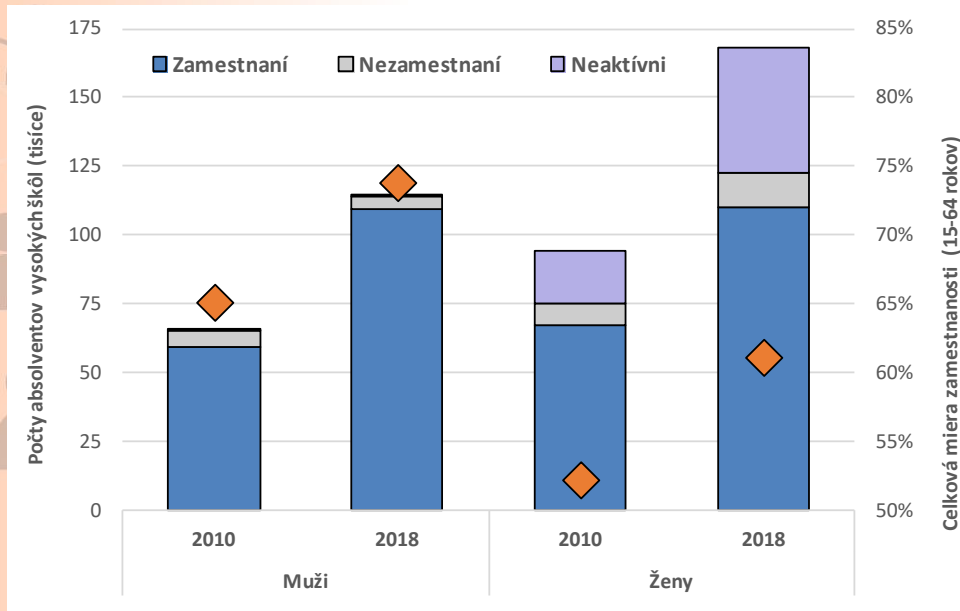
Graf 24: Absolventi VŠ v Európe v roku 2018, podiel neštudujúcich vysokoškolákov, 20 – 34 rokov, podľa postavenia na pracovnom trhu

Zdroj: CEM

Ak nenachádzame vysvetlenie pre nízku zamestnanosť a vysokú neaktivitu mladých absolventov vysokých škôl na Slovensku v makroekonomických dôvodoch, je potrebné zvažovať ďalšie vplyvy. Za významné zistenie v tomto smere pokladáme identifikovanú „rodovú nerovnosť“. Je zrejma z údajov o podiele žien-absolventiek medzi mladými vysokoškolákmi, na čo sme už raz v tomto texte upozornili. Nasledujúci graf ukazuje vývoj absolútneho počtu absolventov vysokých škôl – zvlášť pre mužov a ženy (absolventi, ktorí už nepokračujú v štúdiu vo veku 20-34 rokov) a ich postavenie na pracovnom trhu v rokoch 2010 – 2018. Na vedľajšej osi graf znázorňuje celkovú mieru zamestnanosti dospeléj populácie (vo veku 15 – 64 rokov).

Graf 25: Absolventi VŠ na Slovensku 2010 – 2018, neštudujúci vysokoškooláci vo veku 20 – 34 rokov

Zdroj: CEM, 2018

Počet absolventov-mužov (20 – 34 rokov) sa v uvedenom období zvýšil o necelých 50-tisíc (zo 66 tisíc na necelých 115 tisíc) a veľká väčšina z nich tiež nastúpila do práce. Miera ich zamestnanosti totiž stúpla z dobrých 90,1 % v roku 2010 dokonca na 95,7 % v roku 2018. To je dobrá úroveň aj v celoeurópskom porovnaní (priemer EÚ-28 dosahuje 90,9 %) a korešponduje to s priaznivým vývojom slovenskej ekonomiky a pracovného trhu (miera zamestnanosti celej mužskej populácie sa na Slovensku zvýšila zo 65,2 % na 73,9 %). Zodpovedá tomu aj nízky počet nezamestnaných absolventov-mužov na konci porovnávaného obdobia. Miera ich nezamestnanosti sa znížila z 9,0 % v roku 2010 na 4,0 % v roku 2018 a už od roku 2017 sa dostala pod úroveň priemeru EÚ-28. Neaktívnych absolventov vysokých škôl na Slovensku sú rádovo len stovky a netvorí ani 1 % zo všetkých absolventov-mužov.

Obdobne vytvorený profil absolventiek-žien má však podstatne rozdielne charakteristiky. Ich celkový počet sa v rokoch 2010 – 2018 zvýšil oveľa razantnejšie, takmer o 75 tisíc (z 95 tisíc na necelých 170 tisíc). Miera ich zamestnanosti sa však znížila zo 72,2 % na 66,9 %. A to napriek tomu, že sa celková miera zamestnanosti dospeljej ženskej populácie na Slovensku výrazne

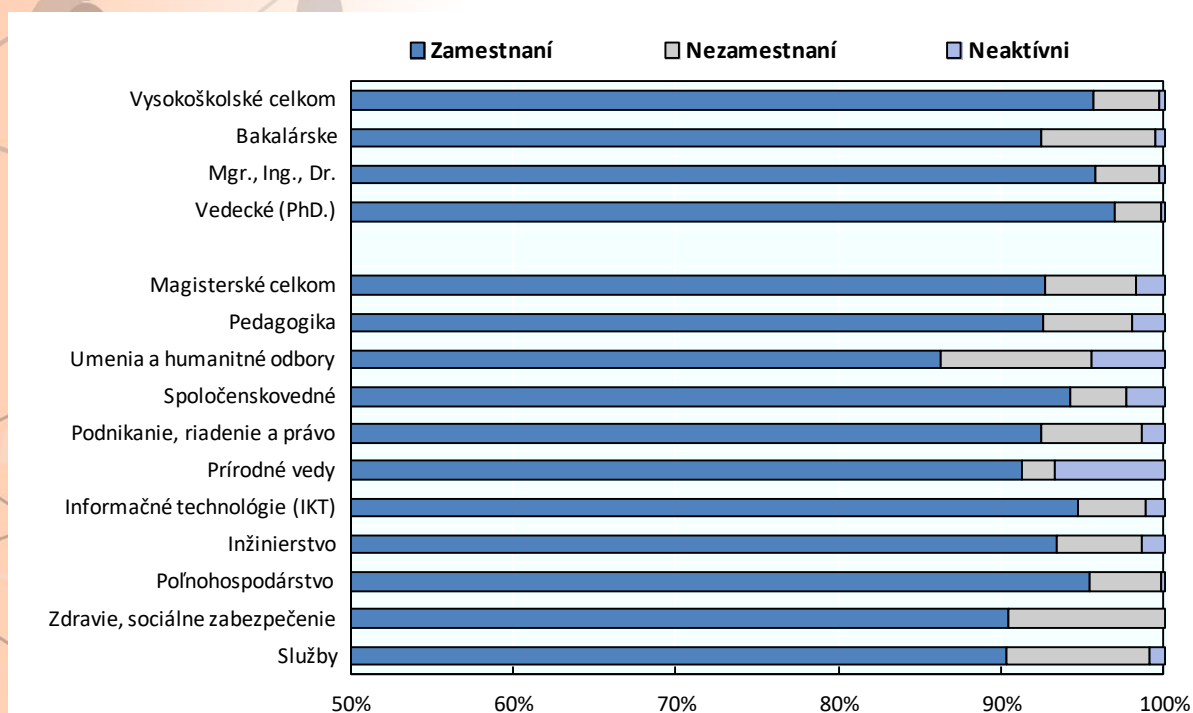
zvýšila z 52,3 % na 61,2 %. Je potrebné zdôrazniť, že v žiadnej európskej krajine sa neobjavili dve tak protichodné tendencie. Navyše, nižšiu ako slovenskú hodnotu miery zamestnanosti absolventiek-žien mali iba v Grécku (63,5 %). Zatiaľ čo počet nezamestnaných absolventov-mužov sa v rokoch 2010 – 2018 na Slovensku znížil, počet nezamestnaných absolventiek sa naopak zvýšil z 8,0 na 12,2 tisíc a miera ich nezamestnanosti tvorila 7,4 %. Bola teda takmer dvakrát vyššia, než u absolventov-mužov (4,0 %).

Skutočne problematický je však predovšetkým vývoj počtu neaktívnych absolventiek. Počas iba ôsmich rokov (medzi rokmi 2010 a 2018) a navyše v období priaznivého rastu slovenského hospodárstva sa ich počet zvýšil z necelých 20 tisíc až na 45,8 tisíc, teda na 235 %. Proporcia neaktívnych v danej vekovej skupine dosahovala až 27,8 %, čo je v Európe vôbec najviac (priemerná miera neaktivity absolventiek v celej EÚ-28 je 10,9 %). Iným vyjadrením tohto stavu by bolo, že na Slovensku medzi rokmi 2010 až 2018 viac ako tretina (35 %) z celého prírastku nových absolventiek vysokých škôl vôbec neparticipuje na pracovnom trhu.

Je samozrejme dôležité zdôrazniť, že vplyv materstva (materských dovolení) na celkovo nižšiu ekonomickú aktivitu absolventiek vysokých škôl je iba obmedzený, pretože predstavuje pomerne nízky podiel zo všetkých dôvodov ich neaktivity (ako ukazujú napríklad výsledky rozsiahleho celoštátneho prieskumu absolventov vysokých škôl (CVTI SR). Svedčí o tom tiež fakt, že ešte zhruba pred 15 rokmi bola na Slovensku neaktivita absolventiek vysokých škôl (vo veku 20 – 34 rokov) oproti súčasnosti len zhruba polovičná, hoci sa pomer novonarodených a malých detí voči ženám vo veku matiek príliš nemenil. Takisto medzinárodné porovnanie potvrdzuje, že podiel absolventiek, ktoré sú ekonomicky neaktívne a nevstupujú na pracovný trh, je vo všetkých európskych krajinách prirodzene o niečo vyšší ako podiel neaktívnych absolventov-mužov. V priemere krajín EÚ-28 však tento rozdiel v neaktivite absolventiek a absolventov vysokých škôl predstavuje iba 7,5 %. Je zrejmé, že pre tak rozdielne vzorce ekonomického správania medzi absolventmi a absolventkami existujú ešte iné dôvody. Doterajšie indície nedávajú uspokojivé vysvetlenie. Výrazné rozdiely nenachádzame medzi absolventmi a absolventkami rôznych odborov (aj keď niektoré záchytné body sú zrejme –

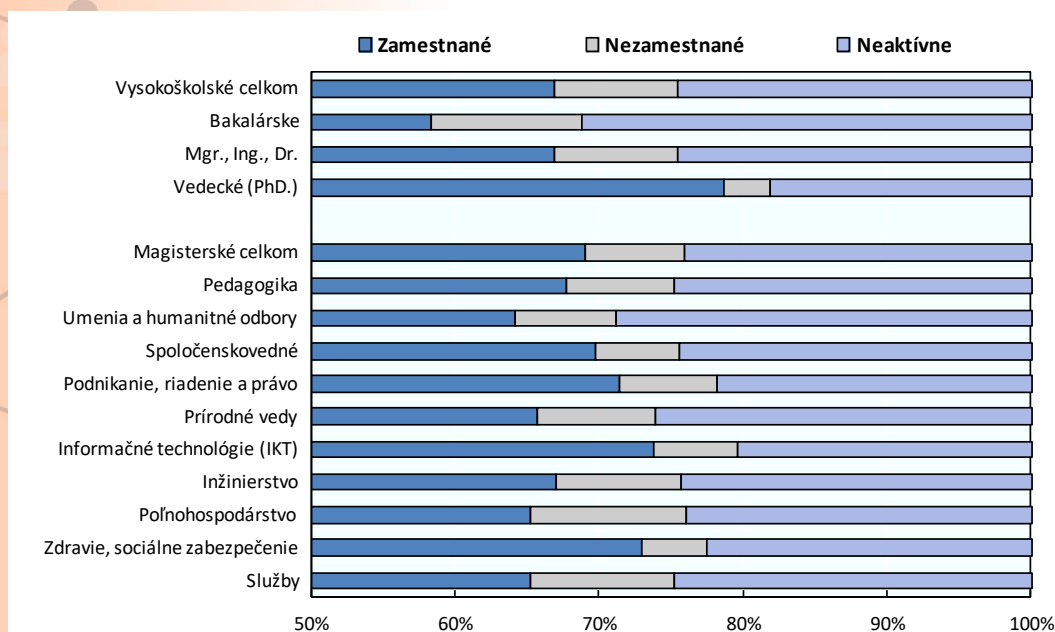
napr. vyššia miera neaktivity absolventov odborov umeleckých a humanitných). O niečo viac sa dajú rozdiely zdôvodniť úrovňou kvalifikácie – uplatniteľnosť bakalárov, ale najmä bakalárok je oproti vyšším stupňom vysokoškolskej kvalifikácie nižšia a trh práce nie je pre ich absorpciu pripravený.

Graf 26: Absolventi VŠ na Slovensku v roku 2018 – muži vysokoškoláci (20 – 34 r.) podľa stupňa a odboru vzdelania a postavenia na pracovnom trhu

Zdroj: CVTI SR, 2020

Graf 27: Absolventky VŠ na Slovensku v roku 2018 – ženy vysokoškoláčky (20 – 34 r.) podľa stupňa a odboru vzdelania a postavenia na pracovnom trhu

Zdroj: CVTI SR, 2020

Skutočnosti, ktoré sme uviedli, dokumentujú problém kvalifikačného a odborového nesúladu štruktúry absolventov vysokoškolského štúdia a ich uplatniteľnosti na trhu práce. Na danú problematiku môžeme uplatniť ešte jeden, komplexnejší pohľad. Zásadnou otázkou je, kde pracujú a akú prácu majú tí absolventi, ktorí sú ekonomicky aktívni. Do akej miery využívajú vzdelanie, ktoré získali na vysokej škole.

Kľúčové ukazovatele sú definované a vymedzené nasledovne:

- Vertikálny kvalifikačný nesúlad – miera prekvalifikovanosti (Vertical skills mismatch: over-qualification rate)
- Cieľom tohto ukazovateľa je zistiť, koľko a aký podiel absolventov vysokých škôl (s ukončeným vysokoškolským vzdelaním podľa medzinárodnej klasifikácie ISCED) pracuje v povolaniach, ktoré vysokoškolské vzdelanie nevyžadujú (podľa 3. úrovne medzinárodnej klasifikácie povolání ISCO). Uvedený ukazovateľ je ďalej členený

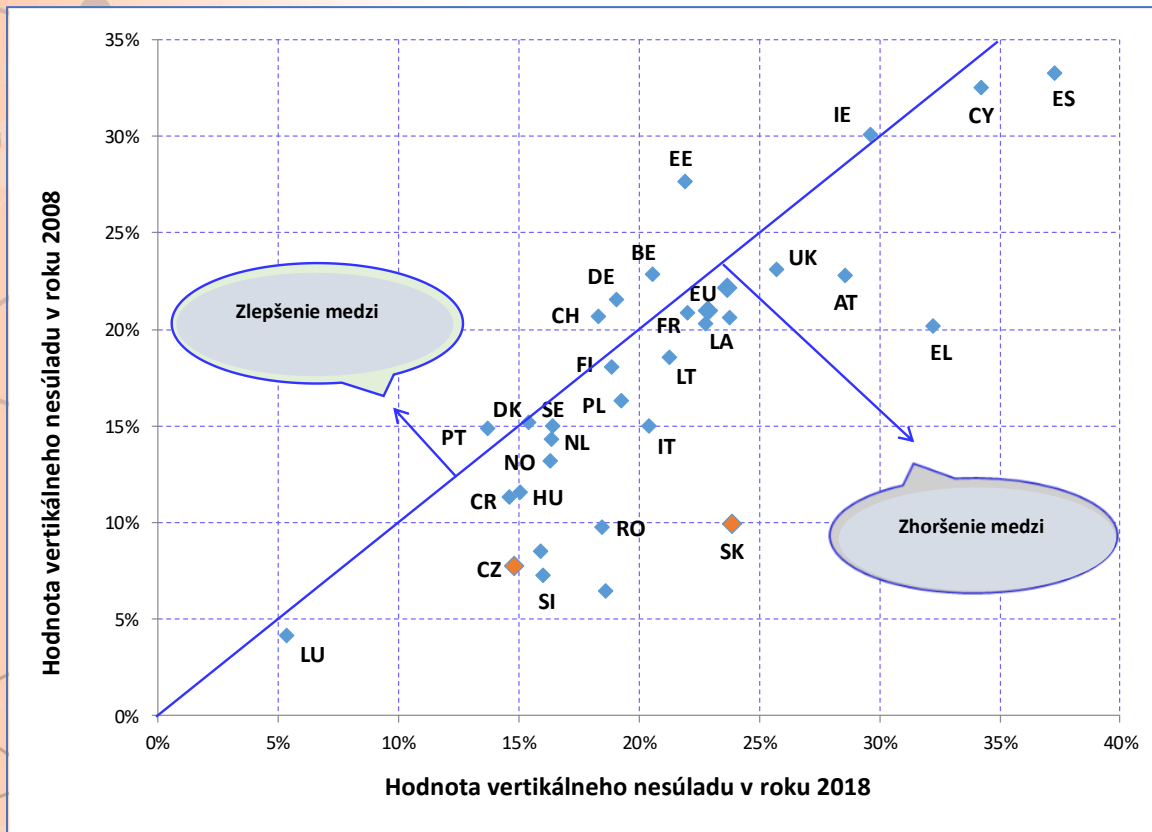
podľa jednotlivých ekonomických odvetví (medzinárodnej klasifikácie odvetví NACE).

- Horizontálny kvalifikačný nesúlad podľa oblastí vzdelania (Horizontal skills mismatch by field of education)
 - Cieľom tohto ukazovateľa je zistiť, koľko a aký podiel absolventov vysokých škôl (s ukončeným vysokoškolským vzdelaním podľa medzinárodnej klasifikácie ISCED) pracuje v povolaniach (podľa 3. úrovne medzinárodnej klasifikácie povolání ISCO), ktoré nezodpovedajú absolvovanej oblasti vzdelania (širokej skupine odborov vzdelania podľa medzinárodnej klasifikácie odborov vzdelania ISCED-F). Ukazovateľ je ďalej členený podľa jednotlivých oblastí vzdelania.

Úroveň vertikálneho i horizontálneho kvalifikačného nesúladu ovplyvňujú rôzne faktory. Napríklad skutočnosť, na základe akých kritérií sú v rôznych krajinách obsadzované kvalifikované pracovné miesta a akú váhu pritom má dosiahnutá úroveň a odbor vzdelania. Jedným z najvýznamnejších faktorov je však nepochybne to, aká je v danej krajine štruktúra pracovnej sily z hľadiska stupňa a odboru vzdelania a súčasne to, koľko pracovných miest s požadovanou kvalifikáciou na stupeň a odbor vzdelania je na pracovnom trhu k dispozícii. Miera vzájomného nesúladu týchto dvoch štruktúr – štruktúry vzdelania pracovnej sily a štruktúry kvalifikačných požiadaviek pracovných miest – predstavuje štruktúrny kvalifikačný nesúlad. Ak je ale na pracovnom trhu voľná pracovná sila s požadovaným stupňom a odborom vzdelania, avšak pracovné miesta sú obsadené pracovníkmi s inou (nezodpovedajúcou) kvalifikáciou, ide o pozitívny kvalifikačný nesúlad.

Výsledky rozboru vertikálneho kvalifikačného nesúladu medzi úrovňou vzdelania absolventov vysokých škôl a kvalifikačnou náročnosťou ich povolania (pracovného miesta) pre 31 európskych krajín v roku 2008 a v roku 2018 sú znázornené v nasledujúcom grafe (Obrázok 5).

Obrázok 5: Absolventi vysokých škôl – Vertikálny kvalifikačný nesúlad, európske krajiny – vývoj v rokoch 2008 – 2018

Zdroj: CEM, 2020

Z grafu je možné vyčítať tri základné závery:

- V roku 2018 v priemere krajín EÚ-28 pracovalo 22,9 % absolventov vysokých škôl, ktorí mali zamestnanie v povolaniach (na pracovných miestach), ktoré vôbec nevyžadujú vysokoškolské vzdelanie. Najviac, nad 30 %, ich bolo v troch krajinách južnej Európy, konkrétne v Španielsku (37,3 %), na Cypre (34,2 %) a v Grécku (32,2 %). Naopak, zďaleka najmenej vysokoškolákov pracovalo na kvalifikačne menej náročných pracovných miestach v Luxembursku (5,4 %). Žiadna iná európska krajina sa už pod 10 % nedostala.
- V roku 2018 je vo väčšine krajín podiel absolventov vysokých škôl, ktorí pracujú na pracovných miestach nevyžadujúcich vysokoškolskú kvalifikáciu (teda vertikálny kvalifikačný nesúlad), o niečo vyšší, než bol v roku 2008. V priemere krajín EÚ-28

(podobne ako v priemere krajín EÚ- 15) ide konkrétne o zvýšenie z 20,9 % na 22,9 %. Viditeľné zlepšenie (o viac ako 2 percentuálne body) dosiahli Estónsko, Belgicko, Nemecko a Švajčiarsko. Naopak, najväčšie zhoršenie (presahujúce 10 percentuálnych bodov) zaznamenalo Slovensko, Malta a Grécko.

- Identifikujeme tu teda výrazný problém trendov na Slovensku. Absolútna hodnota vertikálneho nesúladu pre Slovensko je síce vysoká (23,8 %), ale nie je najvyššia, pretože Slovensko je 7. najhoršie v poradí 31 krajín. Je to dané predovšetkým tým, že na slovenskom trhu práce je – v porovnaní s väčšinou ostatných európskych krajín – stále ešte pomerne málo vysokoškolákov, takže vplyv štrukturálneho nesúladu na ich prekvalifikovanosť je o niečo nižší. Podiel vysokoškolákov sa však na Slovensku dlhodobo zvyšuje podstatne rýchlejšie ako počet zodpovedajúcich pracovných miest, takže štrukturálny nesúlad tiež postupne narastá. Za desať rokov sa tak z pôvodne „premiantského“ postavenia – vertikálny nesúlad predstavoval v roku 2008 iba 10,0 % a Slovensko bolo na 25. pozícii medzi porovnávanými krajinami – dostalo v roku 2018 medzi krajiny s najvyšším vertikálnym nesúladom. Navyše, nastolený trend dynamiky vývoja povedie k tomu, že pozícia Slovenska sa bude v medzinárodnom porovnaní naďalej zhoršovať (ešte v roku 2015 bolo Slovensko jedenáste).

Miera horizontálneho kvalifikačného nesúladu je tiež ovplyvnená viacerými faktormi, ako je napríklad výška miezd a platov (rad vyštudovaných učiteľov napríklad pracuje mimo svoj odbor práve zo mzdových dôvodov). Aj v tomto prípade však má popri pozičnom nesúlade (vysokoškoláci nepracujú vo svojom odbore, hoci pracovné miesta sú k dispozícii) veľmi silný vplyv štrukturálny nesúlad. Ten vyjadruje, že na pracovnom trhu je z hľadiska štruktúry pracovných miest a povolání príliš veľa, alebo naopak príliš málo zodpovedajúcim spôsobom kvalifikovaných absolventov (čo môže byť spôsobené napríklad aj s javmi, ako sú odchody lekárov za prácou do zahraničia a pod.).

Uvedieme ešte jedno staršie, ale alarmujúce zistenie zo štúdie Centra edukačného manažmentu FM UK z roku 2017. Analýza štruktúry povolání, ktoré vysokoškoláci vykonávajú,

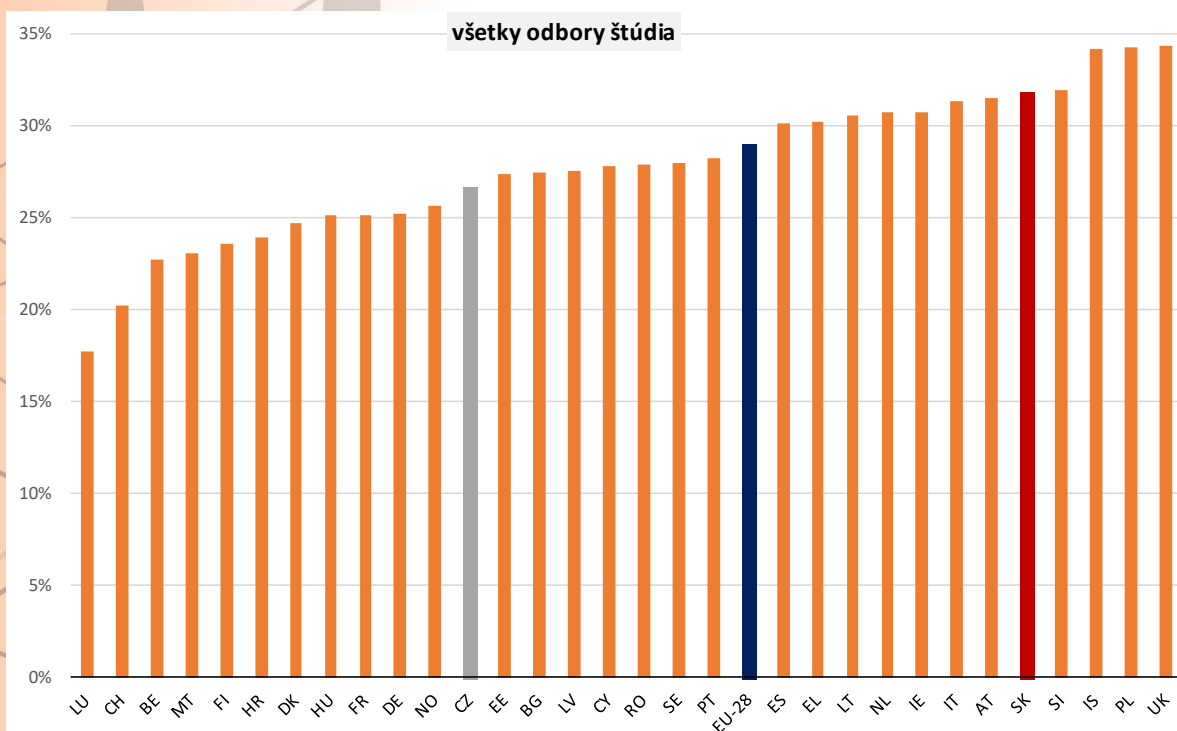
ukázala, že v tomto ohľade dochádzalo na Slovensku v prvej polovici druhej dekády tohto storočia (v čase prílevu veľkého množstva absolventov vysokých škôl a súčasne nastupujúceho makroekonomického rastu) k značným zmenám. Podiel pracujúcich vysokoškolákov v zamestnaniach, patriacich do skupín ISCO 1, 2 a 3 v rámci prvej úrovne medzinárodnej klasifikácie zamestnaní (ISCO 08), teda v zamestnaniach, ktoré sú klasicky vnímané ako vysokoškolské, sa len medzi rokmi 2011 a 2015 znížil o 7 percentuálnych bodov, pričom u mladých vysokoškolákov to bolo dokonca o 12 percentuálnych bodov. V oboch prípadoch išlo o jedno z najväčších znížení medzi krajinami EÚ. Špecifické na situácii Slovenska bolo to, že podiel pracujúcich v zamestnaniach, patriacich do skupín ISCO 1 až 3, tu pomerne výrazne klesal v celej ekonomike, čo sa javilo v rámci EÚ ako úplne unikátne. Smeruje to k téze, že vysokoškooláci pracujú častejšie na pracovných pozíciách tradične neurčených pre absolventov vysokých škôl nielen kvôli ich stále rastúcemu podielu, ale tiež kvôli klesajúcej ponuke zodpovedajúcich povolání. Nadviazanie na túto analýzu v období po pandémie roku 2020 by bolo veľmi potrebné.

Údaje o miere **horizontálneho kvalifikačného nesúladu** nie je možné rekonštruovať v časovom slede, a to predovšetkým s ohľadom na neustále pretrvávajúce problémy s jednotnou interpretáciou a naplňovaním medzinárodnej klasifikácie odborov štúdia. Preto tiež prvé údaje, ktoré dovoľujú porovnanie všetkých európskych krajín, zapojených do projektu (aspoň na prvej úrovni klasifikácie ISCED), pochádzajú až z roku 2014. Preto je vhodnejšie použiť pre analýzu iba päťročný priemer (2014 – 2018).

Nasledujúci graf je vytvorený za všetky skupiny odborov spolu a ukazuje teda podiel absolventov vo veku 25 – 34 rokov (nech už vyštudovali akýkoľvek odbor), ktorí sú zamestnaní na pracovnom mieste (v povolání), ktoré nie je v súlade s ich vyštudovaným odborom (miera horizontálneho kvalifikačného nesúladu). Európske krajiny sa dajú podľa úrovne ich horizontálneho kvalifikačného nesúladu rozdeliť do niekoľkých skupín. V grafe úplne vľavo sú umiestnené dve solitérne krajiny – Luxembursko a Švajčiarsko – pri ktorých je odborový nesúlad jasne najnižší a je pod či blízko úrovne 20 %. Nad nimi sa ukazuje ďalšia skupina

deviatich krajín (začínajúca Belgickom a končiaca Nórskom), u ktorých sa odborový nesúlad pohybuje v úzkom priestore medzi 22,5 % a 25,5 %. Česká republika (26,7 %) patrí už do tretej skupiny, ktorá naopak končí blízko európskeho priemeru, označeného ako EÚ-28 (29,0 %). Vo štvrtnej skupine už podiel absolventov, ktorí nepracujú vo vyštudovanom odbore, mierne prevyšuje 30 %. Začína Španielskom a končí Slovinskom a patrí do nej aj Slovensko (31,8 %). Úplne na pravom okraji grafu sú ďalšie extrémny – Island, Poľsko a Spojené kráľovstvo – pri ktorých odborový nesúlad postihuje tretinu absolventov a zo všetkých analyzovaných európskych krajín je s odstupom najvyšší.

Graf 28: Absolventi vysokých škôl – Horizontálny kvalifikačný nesúlad, európske krajiny: priemerné hodnoty za roky 2014 – 2018

Zdroj: CEM, 2020

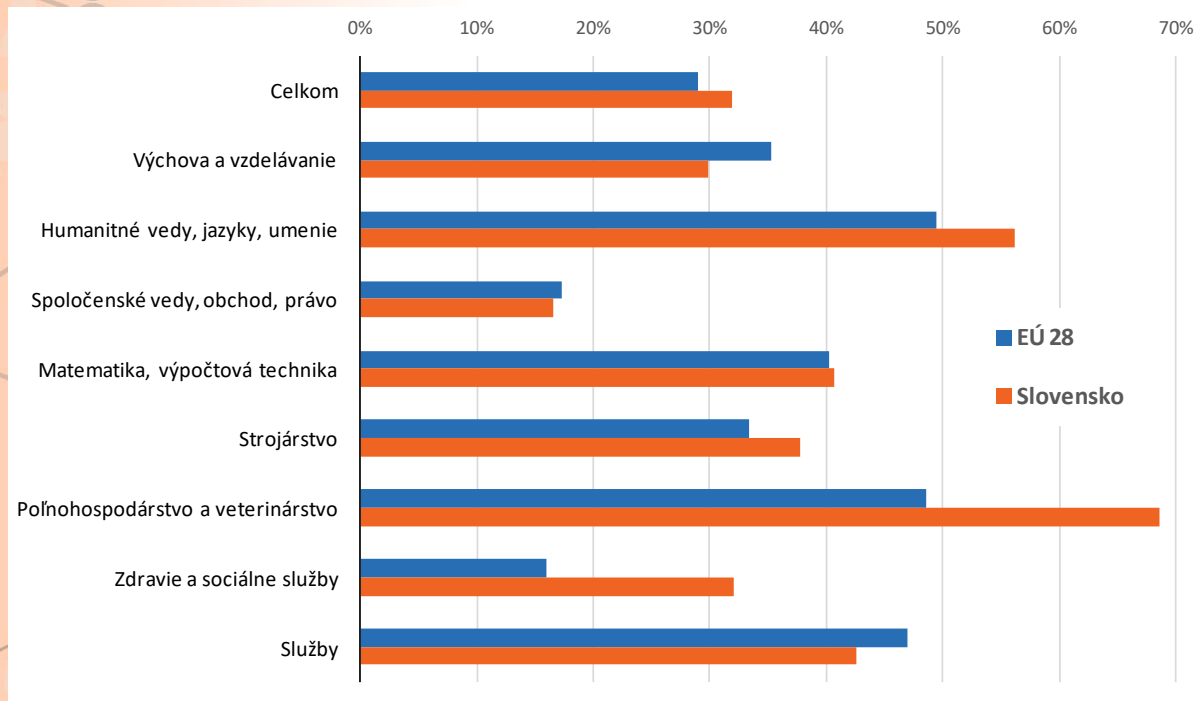
Prieskumy spoločnosti Trexima (2020) uvádzajú ešte oveľa vyššiu mieru horizontálneho nesúladu. Vyplýva z nich, že viac ako polovica vysokoškolákov nepracuje v odbore, ktorý

vyštudovali, pričom až 89 % študujúcich vysokoškolákov vyjadruje záujem nájsť si pracovné miesto v študovanom odbore.

V jednotlivých skupinách odborov sú samozrejme miery horizontálneho nesúladu v európskom priemere aj v jednotlivých krajinách dosť variabilné. Podľa Eurostatu zďaleka najvyššie hodnoty nesúladu v Európe zaznamenávajú absolventi v skupinách odborov poľnohospodárstvo, lesníctvo, rybnárstvo a veterinárstvo; umenie a humanitné odbory; služby, pri ktorých odborový kvalifikačný nesúlad zasahuje takmer polovicu absolventov.

Situácia na Slovensku je síce v niektorých charakteristikách podobná, avšak zďaleka nie rovnaká. Za upozornenie určite stojí predovšetkým situácia v dvoch skupinách odborov, v ktorých je odborový nesúlad podstatne vyšší. Ide o skupinu odborov zdravie a sociálne zabezpečenie, v ktorej je európsky priemer skutočne nízky, zatiaľ čo na Slovensku dosahuje 32 %, teda vlastne celkový slovenský priemer. Predovšetkým však „vyčnieva“ skupina odborov poľnohospodárstvo, lesníctvo, rybnárstvo a veterinárstvo, v ktorej je síce nesúlad vysoký aj v európskych krajinách, kde dosahuje v priemere 48,6 %, ale na Slovensku je úplne extrémny, pretože sa týka dokonca viac ako dvoch tretín (68,6 %) absolventov, ktorí na slovenskom pracovnom trhu nepracujú v povolaniach, ktorá by zodpovedali ich vyštudovanému odboru. Celkovú európsku aj slovenskú situáciu zobrazuje nasledujúci Graf 29.

Graf 29: Absolventi vysokých škôl – Horizontálny kvalifikačný nesúlad, EÚ-28 a Slovensko: priemerné hodnoty za roky 2014 – 2018 podľa skupín odborov

Zdroj: CEM

Rebríčku fakúlt na portáli www.istp.sk, zostaveného podľa miery práce vo vyštudovanom odbore, dominujú absolventi lekárskejších a zdravotníckych fakúlt, ktorých viac ako 90 % pracuje v odbore. Vysokú mieru práce vo vyštudovanom odbore majú tiež absolventi technických fakúlt, predovšetkým Slovenskej technickej univerzity, Žilinskej univerzity, Technickej univerzity v Košiciach, ale aj právnických fakúlt Trnavskej univerzity a Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Samozrejme, nízke či vysoké uplatnenie absolventov fakulty sa ešte nemusí vzťahovať na všetky odbory vzdelania na nej ponúkané.

Smutným príkladom až systémového zlyhávania v nesúlade študovaného odboru a následného uplatnenia, ovplyvneného platovou situáciou, sú učiteľské smery. Ich absolventi zarábajú v priemere o 30 až 40 % viac, ak nepracujú v školstve.

Tabuľka 16: Rebríček najlepších fakúlt z hľadiska uplatnenia absolventov (2019)

Rebríček najlepších fakúlt z hľadiska uplatnenia absolventov (na základe údajov za rok 2019)

Vysvetlivky: Hodnoty sú v rozsahu 1 - 100 a vyjadrujú percento vysokoškolských absolventov, od ktorých majú absolventi danej fakulty lepšie uplatnenie. Napríklad hodnota 98 vyjadruje, že absolventi danej fakulty sa uplatňujú lepšie ako 98 % absolventov vysokých škôl, respektíve patria medzi 2 % najlepšie uplatnených vysokoškolských absolventov. Spoločnosť TREXIMA Bratislava vytvorila rebríček fakúlt a odborov vzdelania na základe viac než 20 rôznych ukazovateľov uplatnenia absolventov.

Názov fakulty	Hodnotenie uplatnenia	Mzdy	Zamestnanie sa	Práca v odbore	Perspektíva v budúcnosti
1. Fakulta informatiky a informačných technológií (Slovenská technická univerzita v Bratislave)	100	99	99	93	99
2. Lekárska fakulta (Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave)	99	92	97	96	73
3. Lekárska fakulta (Univerzita Komenského v Bratislave)	98	96	92	100	70
4. Fakulta elektrotechniky a informatiky (Slovenská technická univerzita v Bratislave)	97	98	88	78	71
5. Jesseniova lekárska fakulta v Martine (Univerzita Komenského v Bratislave)	95	93	85	93	65
6. Fakulta matematiky, fyziky a informatiky (Univerzita Komenského v Bratislave)	94	90	82	82	63
7. Lekárska fakulta (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach)	91	84	86	95	60
8. Fakulta managementu (Univerzita Komenského v Bratislave)	84	92	71	68	93
9. Fakulta riadenia a informatiky (Žilinská univerzita v Žiline)	82	61	83	87	98
10. Fakulta hospodárskej informatiky (Ekonomická univerzita v Bratislave)	81	85	98	62	78

Rebríček odborov vzdelania s najlepším uplatnením absolventov (na základe údajov za rok 2019)

Vysvetlivky: Hodnoty sú v rozsahu 1 - 100 a vyjadrujú percento vysokoškolských absolventov, od ktorých majú absolventi danej fakulty lepšie uplatnenie. Napríklad hodnota 98 vyjadruje, že absolventi danej fakulty sa uplatňujú lepšie ako 98 % absolventov vysokých škôl, respektíve patria medzi 2 % najlepšie uplatnených vysokoškolských absolventov. Spoločnosť TREXIMA Bratislava vytvorila rebríček fakúlt a odborov vzdelania na základe viac než 20 rôznych ukazovateľov uplatnenia absolventov.

Názov fakulty	Hodnotenie uplatnenia	Mzdy	Zamestnanie sa	Práca v odbore	Perspektíva v budúcnosti
1. Softvérové inžinierstvo	100	100	96	95	100
2. Informačné systémy	100	99	85	92	97
3. Počítačové inžinierstvo	99	78	93	94	96
4. Inžinierske konštrukcie a dopravné stavby	99	92	83	88	84
5. Informatika	99	93	47	89	96
6. Aplikovaná informatika	98	91	57	90	94
7. Automatizácia a informatizácia strojov a procesov	97	93	66	75	93
8. Chemické inžinierstvo	96	100	81	71	65
9. Financie, bankovníctvo a investovanie – daňovníctvo a daňové poradenstvo	96	90	92	79	48
10. Financie, bankovníctvo a investovanie – financie	95	77	93	76	66

Zdroj: www.istp.sk, 2020

Ako sme už spomenuli, platové podmienky môžu mať silný vplyv na uplatnenie sa vo vyštudovanom odbore. Podľa údajov spoločnosti Trexima (2020) najlepšie platenými sú predovšetkým absolventi vysokoškolských technických a lekárskech fakúlt.

Mzdový rebríček vysokoškolákov (tiež podľa dát portálu www.istp.sk) suverénne a s výrazným predstihom vedú absolventi Fakulty informatiky a informačných technológií Slovenskej technickej univerzity v Bratislave s priemernou hrubou mesačnou mzdou 1 900 eur, nasledovaní absolventmi Fakulty elektrotechniky a informatiky Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, za nimi sú ďalej tri lekárske fakulty: LF Univerzity Komenského v Bratislave, LF Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave a Jesseniova LF v Martine Univerzity Komenského. Na dolnej strane rebríčka sa nachádzajú predovšetkým filozofické, teologické a umelecké fakulty, ktorých absolventi často nedosahujú ani priemerné mzdy stredoškolských absolventov.

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Vzhľadom k platovému ohodnoteniu sa štúdium na vysokej škole celkovo zjavne oplatí. Podľa webu Platy.sk (2020) je priemerný základný plat pracovníka s maturitou tesne po nástupe na trh práce, s praxou do jedného roka, 887 eur v hrubom. Absolvent druhého stupňa vysokej školy má priemerný základný plat 1 162 eur. Rozdiel v nástupnom plate je tak bezmála 300 eur. Stredoškólák sa pritom dostane na východiskový plat vysokoškóláka až po približne piatich rokoch praxe.

Podľa analýzy Tatra banky (2019) je hrubý priemerný plat vysokoškólákov na Slovensku v priemere 1 504 eur a stredoškólákov 986 eur. Priemerný mesačný plat na Slovensku bol podľa štatistického úradu v roku 2019 na úrovni 1 092 eur. Novšie údaje uvádza portál www.trendyprace.sk, podľa ktorého bola v roku 2019 priemerná mzda pracovníka s vysokoškolským vzdelaním 1 740 eur.

V kontexte zárobkov je zaujímavý aj pohľad na náklady na štúdium. Vysokoškólák (opäť podľa prieskumu Tatra banky) má náklady za päť rokov štúdia približne 14 000 eur (priemerne 230 eur mesačne). Investícia do štúdia sa teda priemernému absolventovi vráti za menej ako 4 roky, ak by sme vzali do úvahy rozdiel 300 eur v nástupnom plate oproti stredoškólákovi.

Náklady na vysokoškolské štúdium sú u nás súčasne výrazne nižšie oproti iným krajinám. V Nemecku by za 5-ročné štúdium študent zaplatil približne 60 000 eur, v Dánsku 45 000 eur, v Českej republike 20 000 eur a vo Veľkej Británii 128 000. Samozrejme, čiastky sú rozdielne pri rôznych typoch štúdia.

3.12. Odchody za štúdiom do zahraničia v kontexte celkového počtu študujúcich

Finančná situácia a kvalita vysokého školstva, rovnako ako ľahká dostupnosť štúdia v zahraničí, znásobená špecifikom jazykovej a kultúrnej blízkosti Českej republiky, vedú k fenoménu často označovanému ako „únik mozgov“. Vysoké percento (najmä nadpriemerne nadaných maturantov, ako ukazujú napr. štúdie SCIO a ďalších) odchádza za štúdiom do zahraničia. Ak sa v roku 2015 jednalo o alarmujúcich 14,5 %, v roku 2017 už stúpol počet študujúcich Slovákov v zahraničí na 18,3 %.

Absolútne počty študujúcich vysokoškolákov na slovenských vysokých školách kulminovali pred viac ako desiatimi rokmi a v roku 2013 prekonal čistá miera graduácie priemernú úroveň krajín EÚ-23 (ukazovateľ je počítaný iba pre tie krajiny EÚ, ktoré sú súčasne členskými štátmi OECD). Hoci sú do čistej miery graduácie započítaní iba slovenskí absolventi na slovenských vysokých školách (teda je potrebné mať na pamäti aj vyššie uvedený výrazne nadpriemerný podiel Slovákov, končiaci svoje štúdium v zahraničí, čo mieru graduácie Slovákov zvyšuje), už v roku 2013 dosiahol tento ukazovateľ hodnotu 42,5 %, zatiaľ čo priemer EÚ-23 predstavoval iba 40,9 %. Po predchádzajúcom raste však po roku 2013 čistá miera graduácie u nás opäť klesala, vzhľadom na postupný úbytok počtu absolventov na slovenských vysokých školách (medzi rokmi 2010 a 2018 sa počet všetkých domácich absolventov vysokých škôl na Slovensku znížil zo 73 na 41 tisíc, teda takmer na niečo viac ako polovicu). Ukazovateľ čistej miery graduácie v roku 2018 poklesol už na 37,0 %. Nožnice medzi vývojom v SR a v EÚ sa tak v poslednom období v tomto smere začali opäť otvárať.

K vyššie uvedenému je však potrebné pridať ďalšiu podstatnú informáciu. Dramatický pokles absolútneho počtu absolventov slovenských vysokých škôl je len čiastočne vysvetliteľný demografickými príčinami (zatiaľ čo príslušná veková kohorta sa v rokoch 2010 až 2018 zmenšila o necelých 15 p. b., počet absolventov sa znížil o 45 p. b.). V rovnakom období sa napríklad absolútny počet Slovákov, ktorí absolvovali vysokú školu v Českej republike, zmenil len veľmi málo, klesol len o 3 p. b. z 5 119 na 4 976. Súčasne platí, že podiel Slovákov, ktorí študujú vysokú školu v Českej republike, zo všetkých Slovákov študujúcich v zahraničí, pozvoľna klesá a z pôvodných troch štvrtín sa blíži k dvom tretinám.

Rastie teda kríza nedostatku záujemcov o štúdium na Slovensku z domácej populácie, demografia a dostupnosť českých vysokých škôl však nie sú jedinými faktormi daný trend prehlbujúcimi, narastá váha ďalších premenných, ktoré je potrebné hlbšie skúmať a nepochybne sa časť týchto faktorov dá vzťahovať aj k parametrom kvality, ktoré slovenské vysoké školy v medzinárodnom porovnaní objektívne a v povedomí mladých ľudí u nás subjektívne dosahujú.

Ekonomicky hrozivým dopadom súvisiacim s „únikom mozgov“ je skutočnosť, že menej ako polovica absolventov zahraničných škôl sa vracia na Slovensko. Programy zamerané na „repatriáciu“ sú doteraz veľmi málo úspešné. Súčasne na naše vysoké školy prichádza v pomere k odchodom zásadne menej zahraničných študentov – približne na úrovni priemeru krajín OECD. Kombinácia oboch javov tvorí jeden z elementov celkovej uzavretosti a poddimenzovanosti medzinárodných väzieb nášho vysokého školstva.

V nasledujúcej tabuľke uvádzame porovnanie Slovenska s vybranými krajinami a priemerom krajín OECD a tzv. priemerom krajín EU-22 čo sa týka odchádzajúcich a prichádzajúcich študujúcich.

Tabuľka 17: Odchádzajúci a prichádzajúci vysokoškooláci – porovnanie krajín

Vybrané krajiny	Odchádzajúci vysokoškooláci				Prichádzajúci vysokoškooláci			
	Podiel študentov v zahraničí zo všetkých študentov danej krajiny				Podiel zahraničných študentov zo všetkých študentov v danej krajine			
	2000	2010	2015	2017	2000	2010	2015	2017
Rakúsko		5,2%	4,6%	5,1%		21,9%	18,0%	19,7%
Česká republika	1,2%	3,3%	3,5%	4,1%	1,0%	8,4%	11,4%	13,8%
Dánsko		3,2%	1,8%	1,9%		11,4%	11,3%	11,8%
Maďarsko		2,7%	3,6%	4,6%		4,7%	7,3%	10,6%
Poľsko		2,2%	1,5%	1,7%		0,8%	2,7%	4,2%
Slovenská republika	2,9%	12,8%	14,5%	18,3%	0,3%	3,3%	5,4%	6,1%
Slovinsko		2,6%	3,2%	4,0%		1,9%	2,7%	3,9%
OECD priemer		6,4%	5,9%	6,1%		9,3%	8,7%	6,0%
EU22 priemer		7,9%	7,5%	7,9%		9,7%	9,2%	9,6%

Zdroj: Kvalita a zodpovednosť, CVTI SR, 2015

Potenciál, aby odchody vysokoškoolákov za štúdiom ešte percentuálne rástli, indikujú niektoré zistenia v prieskume medzi študentmi, ktorý v roku 2018 realizovali v spolupráci Centrum edukačného manažmentu pri Fakulte managementu UK a spoločnosť Profesia na vzorke 5330 respondentov. Až 50 % z respondentov, v tom čase študujúcich, zvažovalo pri výbere školy štúdium mimo Slovenska, aj keď sa preň napokon nerozhodli. Po skúsenostiach so svojim štúdiom, ak by študenti mali možnosť opakovanej voľby, by si ale až 40,9 % respondentov vybralo štúdium v zahraničí. Rovnako alarmujúco vyznievajú výsledky prieskumu medzi

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

stredoškólákmi v projekte To dá rozum, kde skoro polovica zvažuje štúdium v zahraničí a 27 % už v tomto veku zvažuje v budúcnosti zamestnanie v zahraničí.

Tabuľka 18: Plány žiakov stredných škôl po skončení štúdia (výber všetkých relevantných odpovedí)

Začať študovať na vysokej škole na Slovensku	56.0%
Začať študovať na vysokej škole v zahraničí	47.8%
Zamestnať sa v zahraničí	27.4%
Zamestnať sa na Slovensku v mojom alebo v príbuznom odbore	18.0%
Pokračovať v práci, ktorú som mal/a počas štúdia/praxe	12.4%
Zamestnať sa na Slovensku v inom odbore, aký študujem	7.8%
Zatiaľ som nad tým neuvažoval/a	6.4%
Iné	2.3%
neviem	0.1%

Zdroj: Dotazníkový prieskum To dá rozum, realizovaný v roku 2018, vzorka: 2 827 žiakov SŠ

Zdroj: To dá rozum, 2018

3.13. Hodnotenie deregulácie vzdelávania v kontexte zahraničných študentov na slovenských vysokých školách

Ďalším dôležitým prvkom v slovenskom systéme vzdelávania sú zahraniční študenti. Kým pred rokom 1990 bolo štúdium pre zahraničných študentov až na výnimky uzatvorené, dnes zahraniční študenti tvoria významné percento z počtu študentov na slovenských školách. Podľa údajov Centra vedecko-technických informácií SR (CVTI), Slovenská republika v akademickom roku 2019/2020 evidovala **9 791 zahraničných študentov**, prihlásených na verejné vysoké školy v dennej forme štúdia (CVTI, 2020). V posledných rokoch sa počet zahraničných študentov na slovenských vysokých školách kontinuálne zvyšuje. V porovnaní s minulým akademickým rokom 2018/2019, v aktuálnom akademickom roku (2019/2020) sa počet zahraničných študentov na verejných vysokých školách v dennej forme zvýšil o 15 % (CVTI, 2020). Zároveň sa zvyšuje pomer zahraničných študentov vo vzťahu k slovenským študentom. Kým v minulom akademickom roku 2018/2019 zahraniční študenti tvorili 8,8 % z celkového počtu študentov verejných vysokých škôl dennej formy štúdia, tento akademický rok dosiahol ich podiel 9,7 % (CVTI, 2020).

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Slovenské verejné, štátne a súkromné vysoké školy v akademickom roku 2019/2020 hostujú študentov zo 106 krajín sveta s celkovým počtom **11 524 zahraničných študentov** v dennej aj externej forme štúdia (CVTI, 2020). V akademickom roku 2019/2020 prišlo najviac študentov z kontinentálnej Európy. V absolútnych číslach najviac zahraničných študentov na slovenských verejných, súkromných a štátnych školách prišlo z Ukrajiny (3 812), Nemecka (588), Srbska (502) a Nórska (497) (CVTI, 2020).

Ako možno vidieť, najvýznamnejšiu skupinu tvoria študenti z Ukrajiny, ktorí v akademickom roku 2019/2020 tvoria 39 % z celkového počtu všetkých zahraničných študentov na slovenských vysokých školách. Osobitú pozornosť sme preto v rámci výskumu venovali práve študentom ukrajinskej štátnej príslušnosti, u ktorých sme za posledné 4 roky zaznamenali skoro 10-násobný nárast celkového počtu (384 študentov v akademickom roku 2014/2015 a 3 812 v roku 2019/2020, CVTI, 2020).

3.14. Výskumná metodológia, vzorka a metódy zberu dát

Hlavným cieľom analýzy bolo identifikovať nástroje na posilnenie záujmu zahraničných študentov o štúdium na slovenských vysokých školách a preskúmať možnosti na podporu ich zotrvania a uplatnenia na slovenskom trhu práce. Vychádzajúc z aktuálneho stavu trhu práce, na ktorom chýbajú kvalifikovaní (najmä technickí) pracovníci, sa výskum zaoberá motiváciami zahraničných študentov študovať na slovenských vysokých školách, ich integráciou v akademickom prostredí a možnými plánmi, ktoré zahraniční študenti majú po skončení štúdia. Analýza sa zameriava predovšetkým na študentov z Ukrajiny a ďalších jazykovo blízkych krajín, ktorí tvoria významný podiel všetkých zahraničných študentov na Slovensku.

Metódy zberu dát vychádzajú z pozitivistického paradigmy v sociálnych vedách, ktorá sa zakladá na empirickom výskume, teda zbere merateľných dát formou kvalitatívnych či kvantitatívnych výskumných metód výskumu. Predložené zovšeobecnenia sa teda opierajú o kvantifikovateľné dáta, zbierané s cieľom overenia teoretických hypotéz.

Hlavným cieľom tejto fázy výskumu bolo skúmať motivácie zahraničných študentov pre štúdium na slovenských vysokých školách, ich súčasné podmienky štúdia a ich budúce kariérne zámery. Uskutočnili sme 6 pilotných rozhovorov so zahraničnými študentmi, aby sme podporili obsahovú spoľahlivosť kvantitatívneho dotazníka, keďže skúsenosti zahraničných študentov na Slovensku doposiaľ neboli predmetom skúmania. Respondenti pilotných rozhovorov boli oslovení online komunikáciou a metódou snehovej gule, štyria z nich boli študenti a dvaja absolventi verejných vysokých škôl. Až na jedného boli respondenti ukrajinskej štátnej príslušnosti a navštevovali verejné vysoké školy v Bratislave. Kvantitatívny dotazník bol tak tvorený nielen na základe súčasných teórií medzinárodnej študentskej mobility vo svete, ale aj na základe hĺbkových pilotných rozhovorov so zahraničnými študentmi.

Dotazník bol rozdelený na tematické oblasti, reflektujúcie ciele výskumu: motivácie študovať na Slovensku, miera integrácie na Slovensku a motivácie začlenenia na slovenský pracovný trh. Dotazník mal formu anonymného štandardizovaného opytovania a obsahoval spolu 50 uzavretých otázok. Bol dostupný v troch jazykových mutáciách (anglická, ruská a slovenská verzia) a šírený pomocou propagačnej kampane cez sociálne siete.

Zber dát prebiehal online na základe elektronických verzií dotazníka, vytvorených na portáli *1ka.si*. V prvom kroku sa šírenie dotazníkov uskutočnilo pomocou kontaktovania fakúlt, ktoré boli oslovené v rámci prvej fázy nášho výskumu. Druhou a hlavnou metódou zberu dát bolo šírenie dotazníka pomocou sociálnych sietí (Facebook). Kampaň diseminácie dotazníka bola na cieľovú skupinu zahraničných študentov zacielená prostredníctvom kritérií jazyka a kritéria špecifickej lokality – miest s vyššou koncentráciou zahraničných študentov, ako Bratislava, Košice, Banská Bystrica, Prešov, Ružomberok, Žilina a Trnava. Spolu sa vyzbieralo **222 dotazníkov**, z toho 111 v ruskej, 103 v anglickej a 8 v slovenskej jazykovej mutácii.

Pri stanovení reprezentatívnosti našej vzorky vychádzame z celkovej populácie zahraničných študentov na verejných vysokých školách dennej a externej formy štúdia (10 656) a počte

respondentov 222. Pri úrovni spoľahlivosti 95 % a štatistickej odchýlke 7 (intervale spoľahlivosti), tak možno povedať, že naša výskumná vzorka je reprezentatívna.

Hlavnou metódou pri analýze dát kvantitatívnych dotazníkov pre fakulty alebo pre zahraničných študentov bolo štatistické spracovanie dát deskriptívnych a inferenčných metód (metódy vzťahu alebo kauzality). Pri spracovaní dát sme využili rozdelenie dotazníkov na základe jazykovej kategorizácie na anglicky (N = 111) alebo rusky (N = 103) hovoriacich zahraničných študentov. Dôvodom bolo pilotné testovanie rozptylu priemerov dát a hypotéza o využívaní bezplatného štúdia zahraničnými študentmi z rusky hovoriacich krajín Európy a Strednej Ázie. Vzorka slovenskej verzie dotazníkov bola štatisticky nevýznamná vzhľadom na percento využiteľnosti týchto dát (N = 8). Analýza dát na základe jazykových mutácií zachytáva teda štatistické rozdiely naprieč demografickými údajmi, skúsenosťami so štúdiom na Slovensku, motiváciami štúdia a kariérnymi plánmi. Interpretácia výsledkov preto odráža túto kategorizáciu.

3.15. Základné údaje o demografii a štúdiu výskumnej vzorky

Celková vzorka predstavovala 222 respondentov (N = 222), z toho 68 % žien (N = 151) a 32 % mužov (N = 71), zahraničných študentov študujúcich na slovenských vysokých školách. Priemerný vek respondentov bol 22 a pol roka; najmladší respondent mal 16 rokov a najstarší 35 rokov. Najviac zahraničných študentov bolo vo veku 18 až 26 rokov (N = 185). Väčšina respondentov (N = 217) pochádzala z mestského prostredia (80 %), zvyšný počet z vidieckeho. Vychádzajúc z hypotézy, že vyššie dosiahnuté vzdelanie rodičov pozitívne koreluje s medzinárodnou študentskou mobilitou detí (Beine et al., 2014) sme skúmali sociálno-ekonomické zázemie zahraničných študentov, ktorí prišli študovať na Slovensko. Až 70 % respondentov uviedlo, že najvyššie dosiahnuté vzdelanie ich rodičov je vysokoškolské, 23 % uviedlo, že vzdelanie ich rodičov je stredné, a 2,3 % má rodičov so základným vzdelaním, čiže uvedený predpoklad sa potvrdil.

Dotazníky boli dostupné v ruskej, anglickej a slovenskej jazykovej verzii. Rusky hovoriaci zahraniční študenti (N = 111) boli reprezentovaní najmä ukrajinskou štátnou príslušnosťou (65 %), ruskou štátnou príslušnosťou (13,5 %), štátnou príslušnosťou Kazachstanu (10 %) a ďalšími. Študenti, ktorí odpovedali na dotazník v anglickom jazyku (N = 103), pochádzali najmä z Nórska (15,5 %), Veľkej Británie (11,6 %), Írska (6,7 %), Grécka (5,8 %) a ďalších krajín. V analýze sa ukázalo, že medzi týmito dvomi skupinami sú významné rozdiely z hľadiska motivácií pre štúdium na Slovensku, skúseností so štúdiom, ako aj budúcich kariérnych plánov. Všade tam, kde významné rozdiely boli, ich v nasledujúcom texte uvádzame. Pokiaľ však ide o základné demografické údaje (pohlavie, vek, prostredie či sociálno-ekonomické zázemie, z ktorého študenti na Slovensko prišli), medzi jazykovými mutáciami dotazníkov neboli štatisticky významné rozdiely.

Až 85 % zahraničných študentov nášho prieskumu študuje v dennej forme štúdia (N = 188). Necelé tri percentá (N = 6) respondentov študujú v externej forme štúdia a viac ako 10 % respondentov formu štúdia neuviedlo. Skoro polovica zahraničných študentov uviedla, že študuje v slovenskom jazyku (45 %, N = 100). Zo zahraničných študentov, ktorí študujú v slovenskom jazyku, 84 % (N = 84) tvoria tí respondenti, ktorí odpovedali na dotazník v ruskej jazykovej mutácii. Pokiaľ ide o stupeň štúdia, polovica respondentov študuje bakalársky stupeň štúdia (N = 106), 24 % študentov je zapísaných na magisterskom stupni štúdia (N = 54) a 15 % študuje na treťom stupni štúdia (N = 32).

V našom výskume boli zastúpené univerzity zo všetkých regiónov Slovenskej republiky (NUTS 2). Väčšina respondentov nášho výskumu však študovala na univerzitách v regióne Východné Slovensko (N = 79), až za tým nasledovali respondenti z regiónu Bratislavský kraj (N = 53), ktorý má na svojom území najviac vysokých škôl. Najviac respondentov odpovedalo z Univerzity veterinárneho lekárstva v Košiciach (N = 34) (nemá fakulty, pôsobí ako jedna univerzita), Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (N = 27), kde väčšina respondentov vyplnila ruskú verziu dotazníka (N = 18), a z Lekárskej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (N = 9).

Pokiaľ ide o študijné odbory, jednotlivé fakulty sme v našom prieskume (N = 55) rozdelili na spoločenskovedné, prírodovedné a lekárske a technické a technicko-informačné. Celkovo naša vzorka zahraničných študentov obsahovala 52 % študentov spoločenských a humanitných vied (N = 88), 36 % prírodovedných a lekárskejších vied (N = 61) a 12 % technických a technicko-informačných vied (N = 20) (Tabuľka 19).

Tabuľka 19: Rozdelenie študijných odborov podľa jazykovej kategorizácie

		Ruský jazyk	Anglický jazyk	Spolu
Spoločenské a humanitné vedy	% z odborov	70,1%	32,9%	52,1%
Prírodovedné a lekárske vedy	% z odborov	13,8%	59,8%	36,1%
Technické a technicko-informačné vedy	% z odborov	16,1%	7,3%	11,8%
Spolu	% z odborov	51,5%	100,0%	100,0%

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát z výskumu

Tabuľka 19 ilustruje, ktoré odbory študenti študujú, podľa toho, na ktorú jazykovú verziu dotazníka reagovali. Ako možno vidieť, 70 % rusky hovoriacich zahraničných študentov študuje spoločenské a humanitné odbory na slovenských vysokých školách, 16 % navštevuje technické a technicko-informačné a 13,8 % prírodovedné a lekárske študijné odbory. Na druhej strane 60 % študentov, ktorí odpovedali na anglickú jazykovú verziu, navštevuje prírodné a lekárske odbory, 33 % spoločenské a humanitné a iba 7 % technické a technicko-informačné odbory.

V slovenskom jazyku študuje 53 % a v anglickom jazyku 47 % všetkých zahraničných študentov našej vzorky (N = 188). OECD a Európska komisia (2014, s. 18) uvádzajú, že zahraniční študenti majú dobrý predpoklad integrovať sa na trh práce v cieľovej krajine, keďže získali kvalifikáciu uznávanú miestnymi zamestnávateľmi, (aspoň čiastočne) ovládajú miestny jazyk a počas štúdia pravdepodobne získali základné znalosti o miestnom trhu práce. Organizácie upozorňujú, že integráciu zahraničných študentov na lokálny trh práce možno cielene podporovať prijímaním zahraničných študentov do študijných programov v národnom jazyku prípadne kombináciou študijných programov v cudzom a národnom jazyku s kompenzáciou v podobe nižšieho poplatku za štúdium. Predpokladali sme preto, že študenti, ktorí študujú v slovenskom jazyku, budú vo vyššej miere chcieť zostať na Slovensku aj po skončení štúdia. Táto hypotéza sa potvrdila: asociácia medzi štúdiom v slovenskom jazyku a plánmi zostať pracovať na Slovensku, je štatisticky významná ($\Phi = .530$, $p = .000$) a veľká časť študentov, študujúcich v slovenskom jazyku aj plánuje zostať na Slovensku (44 %). Na druhej strane, významná časť tých, ktorí študujú v slovenskom jazyku, plánuje svoj život mimo svojej domovskej krajiny aj Slovenska, a teda chce za prácou ďalej migrovať do inej krajiny (20 %). Zvyšných 26 % ešte nie je rozhodnutých. Pri študentoch, ktorí študujú v anglickom jazyku, je situácia odlišná: väčšina (56 %), sa chce vrátiť naspäť domov, 9 % plánuje zostať na Slovensku, 18 % chce odísť do inej krajiny a iba 17 % študujúcich v anglickom jazyku nie je rozhodnutých o svojich plánoch po štúdiu.

3.16. Motivácie pre príchod

Vytvorenie účinných politík na podporu migrácie zahraničných študentov do krajiny a na ich udržanie v krajine je podmienené správnou identifikáciou determinantov, resp. motivujúcich faktorov medzinárodnej študentskej mobility. Lineárnou regresnou analýzou sme preto testovali model determinantov štúdia v zahraničí na základe pohlavia, prítomnosti príbuzných na Slovensku a sociálno-ekonomického zázemia, ktoré sa v medzinárodnej literatúre pomenúvajú ako základné motivačné faktory študentskej migrácie (napr. Sánchez-Barrioluengo, M., & Flisi, S., 2017). Tento prediktívny model bol v slovenských podmienkach

síce štatisticky významný, no predikujúci iba 5,5 % premennej štúdia v zahraničí ($R^2 = .055$, $p = .016$) so slabými koeficientmi. Možno tak povedať, že pohlavie, prítomnosť príbuzných, či priateľov na Slovensku a vzdelanie rodičov nezohráva významnú úlohu pri motivácii študovať v zahraničí (napriek tomu, že väčšina respondentov uviedla, že vzdelanie rodičov je vysokoškolské).

Teórie, vysvetľujúce medzinárodnú mobilitu študentov najmä ekonomickými faktormi, zdôrazňujú rozdiel v očakávaných budúcich príjmoch vyplývajúcich z investície do vzdelania (Rosenzweig et al., 2006). Ďalšie empirické výskumy tieto ekonomické faktory dopĺňajú sériou geografických, politických či kultúrnych faktorov, ako je jazyková príbuznosť, zemepisná vzdialenosť, sociálne siete, koloniálne väzby a tiež faktorov na individuálnej úrovni študenta, ako sú rodinné stratégie, získanie skúseností, životný štýl a podobne (napr. Beine et al., 2014). Vychádzajúc z týchto teoretických modelov (Rosenzweig et al., 2006, Beine et al., Sánchez-Barrioluengo, M., & Flisi, S., 2017) sme sa v našom výskume zamerali na zistenie hlavných determinantov medzinárodnej študentskej mobility v prostredí Slovenskej republiky (Tabuľka 20), a to aj v komparatívnej perspektíve podľa jazykovej mutácie dotazníkov.

Faktorovou analýzou latentnej premennej štúdia na Slovensku sme testovali, ktoré motivácie vysvetľujú toto rozhodnutie pre zahraničných študentov nášho výskumu. Štatisticky najvýznamnejšími motiváciami štúdia na Slovensku pre rusky hovoriacich študentov sa stali faktory ($KMO = .893$, $p = .000$):

- chcel/a som skúsenosť so životom v zahraničí,
- možnosť študovať zadarmo, respektíve s nižšími finančnými nákladmi na štúdium,
- nábor zo strany agentúry, ktorá sprostredkovala štúdium,
- kvalita vzdelania na Slovensku v porovnaní s inými krajinami,
- ľahšie prijímacie konanie ako na iných európskych univerzitách.

Pre študentov anglickej verzie dotazníkov boli štatisticky významné faktory štúdia na Slovensku ($KMO = .793$, $p = .000$) tieto:

- chcel/a som študovať v zahraničí,
- lepšia perspektíva zamestnania sa po absolvovaní štúdia v mojej domovskej krajine,
- chcel/a som skúsenosť so životom v zahraničí,
- nevyhovujúce sociálne a ekonomické podmienky v mojej krajine,
- a politická a bezpečnostná situácia v mojej krajine.

Tabuľka 20: Motivácie študovať na Slovensku

	Priemer (M)	Std. d.
Chcel/a som študovať v zahraničí	2,88	1,4
Kvalita vzdelania na Slovensku v porovnaní s inými krajinami	2,26	1,13
Nábor zo strany agentúry, ktorá mi sprostredkovala štúdium	1,58	1,29
Propagačná kampaň konkrétnej slovenskej fakulty/univerzity v mojej krajine	1,44	1,12
Ľahšie prijímacie konanie ako na iných európskych univerzitách	2,56	1,36
Možnosť študovať zadarmo, respektíve s nižšími finančnými nákladmi na štúdium	2,65	1,47
Lepšia perspektíva zamestnania sa v mojej domovskej krajine po absolvovaní štúdia	1,83	1,31
Lepšia perspektíva zamestnania sa po absolvovaní štúdia v EÚ	2,45	1,36
Chcel/a som sa naučiť/zlepšiť cudzí jazyk	2,80	1,37
Chcel/a som skúsenosť so životom v zahraničí	2,90	1,37
Nižšie životné náklady na Slovensku ako v iných krajinách	2,63	1,31

Priatelia, rodina alebo známi, ktorí bývali alebo študovali na Slovensku	1,60	1,26
Nevyhovujúce sociálne a ekonomické podmienky v mojej krajine	1,90	1,38
Odporúčenie od rodiny, priateľov alebo známych	1,91	1,29
Politická a bezpečnostná situácia v mojej krajine	1,66	1,32
Jazyková príbuznosť s mojím materinským jazykom	1,57	1,26
Blížkosť Slovenska a univerzity k môjmu domovu (mojej krajine)	1,48	1,15

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát z výskumu

3.17. Výsledky integrácie zahraničných študentov na Slovensku

Študijné výsledky študentov (Morrison et al., 2005), ako aj ich osobná spokojnosť a kariérne plány do budúcnosti (Rienties et al., 2011) sú do značnej miery ovplyvnené úspešnou sociálnou (začlenenie do sociálnych sietí a do spoločnosti) a akademickou integráciou (začlenenie do procesu výučby). V našom výskume sme mieru integrácie skúmali prostredníctvom subjektívneho pocitu akceptácie zo strany slovenskej spoločnosti a subjektívneho hodnotenia miery kontaktov s majoritnou spoločnosťou. Začlenenie do spoločnosti a študijného procesu sme merali aj na základe úrovne znalosti jazyka, ktorý je základným predpokladom úspešnej integrácie. Okrem toho mali študenti identifikovať integračné opatrenia a služby, ktoré im vysoké školy poskytujú (porovnaj hodnotenie poskytovaných služieb zo strany samotných vysokých škôl v podkapitole 2.2.3).

3.18. Pocit akceptácie a začlenenia v spoločnosti

Zahraniční študenti, ktorí sa zúčastnili na našom výskume, sa vo všeobecnosti cítia akceptovaní v spoločnosti na Slovensku (priemer 2,76; std. d. = .775). Testom rozptylov medzi jazykovou kategorizáciou dotazníkov ($t_{211p} = 2,34$; $p = .020$) sme však zistili, že u rusky hovoriacich

zahraničných študentov je pocit akceptácie vyšší (priemer 2,71) ako u anglicky hovoriacich študentov (priemer 2,30).

V kontexte začlenenia sa do spoločnosti sme sa zahraničných študentov pýtali na mieru kontaktov so Slovákami v porovnaní so svojimi krajanmi a ľuďmi z iných krajín v ich súkromnom živote. Podľa dát (Tabuľka 20) sa zahraniční študenti skôr pohybujú v medzinárodnom prostredí, keďže v súkromnom živote sa so Slovákami vôbec nestretáva až 30 % respondentov nášho výskumu. Väčšina zahraničných študentov sa vo svojom súkromnom živote (občas alebo veľmi často) stretáva skôr s ľuďmi z rovnakej krajiny alebo z iných krajín (Tabuľka 21).

Tabuľka 21: Ako často sa stretávate vo svojom súkromnom živote s/so:

	Vôbec nie	Občas	Veľmi často
Slovákmi	28 %	40 %	32 %
Ľuďmi z rovnakej krajiny ako vy	10 %	36 %	54 %
Ľuďmi z iných krajín	6 %	51 %	43 %

N = 205

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe výsledkov výskumu, 2020

V analýze sme zároveň testovali, do akej miery stretávanie sa so Slovákami vysvetľuje pocit akceptácie v spoločnosti. Z testovania vyplýva, že časté stretávanie sa so Slovákami v súkromnom živote predpovedá lepší pocit akceptácie, ak $R^2 = .600$ ($R = .775$, $F = 330$, $p = .000$).

3.19. Znalosť jazyka

Pokiaľ ide o znalosť jazyka pred príchodom na štúdium na Slovensko, 7 % zahraničných študentov rozprávalo plynule po slovensky (tu ide pravdepodobne o študentov so štatútom zahraničného Slováka), 60 % zahraničných študentov vôbec neovládalo slovenský jazyk a čiastočne ho ovládalo 33 % zahraničných študentov (N = 181).

Zahraniční študenti sa pred príchodom na Slovensko väčšinou pripravovali samoštúdiom (27 %) alebo na súkromných kurzoch v rodnej krajine (13 %) (N = 222). V prieskume sme sa zahraničných študentov pýtali na to, či im bol poskytnutý na začiatku štúdia alebo v jeho priebehu bezplatný jazykový kurz slovenského jazyka. Na túto otázku 49 % (N = 109) zahraničných študentov odpovedalo, že im takýto kurz bol poskytnutý, 30 % kurz poskytnutý nebol a 21 % na otázku neodpovedalo (N = 222). Bezplatný kurz alebo seminár slovenského jazyka na začiatku štúdia alebo v jeho priebehu bol poskytnutý 47 % rusky hovoriacim študentom (N = 43) z celkového počtu (N = 92). Z toho vyplýva, že z celkovej vzorky tých, ktorým bolo jazykové vzdelávanie poskytnuté (N = 109), tvorili iba necelých 40 %. Rusky hovoriacim študentom školy sa tieto bezplatné kurzy teda skôr neposkytujú, čo potvrdili aj kvalitatívne rozhovory s ukrajinskými študentmi, v ktorých uvádzali, že o bezplatných kurzoch poskytovaných školou nevedeli, prípadne sa naň nedostali.

Zahraniční študenti, ktorí študujú v slovenskom jazyku, si na druhej strane uvedomujú vplyv dobrej znalosti jazyka na úspech pri štúdiu. Na otázku, aký vplyv má podľa nich ich úroveň slovenského jazyka na ich študijné výsledky, odpovedalo 52 % zahraničných študentov (N = 91), že tento vplyv je podstatný a skôr podstatný (z celkového počtu N = 173). Testom rozdielov priemerov sme zistili štatisticky významné rozdiely medzi jazykovými mutáciami dotazníka ($t_{176} = 10,28$; $p = .000$). Kým rusky hovoriaci študenti vidia vplyv slovenského jazyka na ich študijné výsledky ako podstatný (priemer 3,23), anglicky hovoriaci jeho ovládanie nepovažujú za podstatné (priemer 1,58).

3.20. Integrované mechanizmy vysokých škôl

Začlenenie zahraničných študentov je do veľkej miery v kompetencii samotných vysokých škôl a jednotlivých fakúlt, keďže interakcie študentov s okolím sa odohrávajú najmä v akademickom prostredí, a tiež preto, že zahraničným študentom v prípade nižšej integrácie hrozia horšie študijné výsledky (Morrison et al., 2005). Na účel podpory zahraničných študentov by hostujúce vysoké školy mali budovať mechanizmy a nástroje, ako týchto študentov integrovať do vyučovacieho procesu a akademického života. V našom prieskume

sme sa zahraničných študentov pýtali na identifikáciu a hodnotenie niektorých nástrojov, o ktorých sme na základe teoretickej literatúry a dotazníkového prieskumu medzi vysokými školami predpokladali, že ich slovenské vysoké školy používajú. V Tabuľke 22 sa tieto nástroje sumarizujú v komparatívnej perspektíve dvoch jazykových mutácií dotazníkov.

Tabuľka 22: Poskytovanie jednotlivých integračných mechanizmov fakultou podľa jazykovej kategorizácie dotazníkov

	Ruský jazyk (N = 45)	Anglický jazyk (N = 63)	Spolu (N = 108)
Informačné materiály pre zahraničných študentov	51 %	70 %	62 %
Študijný koordinátor pre zahraničných študentov	31 %	59 %	47 %
Administratívna pracovníčka pre zahraničných študentov	18 %	44 %	33 %
Tzv. buddies (študenti špeciálne určení pre zahraničných študentov)	20 %	35 %	29 %
Neformálne stretnutia	33 %	33 %	33 %
Orientačné dni pre zahraničných študentov	18 %	54 %	39 %
Sprievod pri vybavovaní administratívnych záležitostí	24 %	25 %	25 %

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát z výskumu, 2020

Z dát v rámci oboch jazykových verzií dotazníka vyplýva, že študenti boli fakultami podporovaní prostredníctvom osobitných informačných materiálov pre zahraničných študentov, študijného koordinátora pre zahraničných študentov, alebo orientačných dní. Pre anglicky hovoriacich študentov je ďalším najčastejším podporným nástrojom, s ktorým sa stretli, administratívne pracovníčky pre zahraničných študentov. Zahraniční študenti, ktorí vyplnili ruskú jazykovú verziu dotazníka, označili ako ďalšie nástroje neformálne stretnutia a sprievod pri vybavovaní administratívnych záležitostí. Z pilotných rozhovorov s ukrajinskými študentmi zároveň vyplynulo, že študentom sa pri prihlásení, príchode do krajiny či pobyte, dostávala pomoc najmä na základe osobnej iniciatívy pedagógov.

3.21. Práca popri štúdiu

Viac ako 46 % (N = 90) zahraničných študentov na slovenských vysokých školách vo vzorke popri štúdiu pracuje (N = 195). Medzi jazykovými verziami dotazníka sa však ukázali štatisticky výrazné rozdiely medzi anglicky a rusky hovoriacimi respondentmi ($\Phi = .492$, $p = .000$): viac ako 70 % študentov odpovedajúcich v ruskom jazyku pracuje popri štúdiu oproti 18 % tých, ktorí dotazník vyplnili v anglickom jazyku.

Test asociácií medzi odbormi, ktoré zahraniční študenti študujú a prácou popri štúdiu, sa ukázal ako štatisticky významný (Tabuľka 23). Kým počet pracujúcich a nepracujúcich zahraničných študentov v spoločenských a humanitných odboroch je skoro vyrovnaný, iba 21 % študentov prírodovedných a lekárskeho štúdiu pracuje popri štúdiu. Zo študentov technických a technicko-informačných fakúlt pracuje viac ako 65 % zahraničných študentov.

Tabuľka 23: Práca popri štúdiu podľa odborov*

		Pracujete popri štúdiu?		Spolu
		áno	nie	
Spoločenské a humanitné vedy	% z odborov	58,1 %	41,9 %	100,0 %

Prírodovedné a lekárske vedy	% z odborov	21,0 %	79,0 %	100,0 %
Technické a technicko-informačné vedy	% z odborov	65,2 %	34,8 %	100,0 %
Spolu		46,1 %	53,9 %	100,0 %

* Cramer's V = .371, p = .000

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát výskumu, 2020

Pokiaľ ide o druh vykonávanej práce, iba 22 % (N = 25) zahraničných študentov pracuje v odbore, ktorý študuje a 15 % si myslí (N = 17), že vykonávaná práca sa ich študijného odboru dotýka len čiastočne. Väčšina zahraničných študentov teda pracuje mimo svojho študijného odboru (63 %, N = 70) (celkový počet respondentov N = 112) a väčšina si nevie predstaviť, že by v tejto práci pokračovala aj po skončení štúdia (58 %, N = 62).

Rozdiely v jazykovej mutácii dotazníka sa ukázali štatisticky významné aj v otázke o tom, ako často študenti pracujú (p = .000). Rusky hovoriaci študenti pracujú častejšie ako anglicky hovoriaci študenti: kým 70 % rusky hovoriacich študentov pracuje každý deň, medzi anglicky hovoriacimi je to len 30 %. Až 91 % rusky hovoriacich zahraničných študentov pracuje niekoľkokrát do týždňa, na rozdiel od 9 % anglicky hovoriacich študentov.

Zahranční študenti mali hodnotiť aj dôvody, prečo pracujú popri štúdiu, ktoré zahŕňali finančné otázky, nadobudnutie skúseností alebo povinnú prax. Najdôležitejším faktorom sa ukázali byť finančné a ekonomické dôvody, teda zárobok (priemer 3,6). Podobne dôležitý bol však aj dôvod nadobudnutia skúseností (priemer 3,00), najmenej významným dôvodom bola povinná prax (priemer 1,4). Z dát teda možno vyvodiť, že rusky hovoriaci študenti popri štúdiu pracujú najmä preto, že potrebujú pokryť svoje náklady na život a na štúdium.

3.22. Vyhliadky po štúdiu

Štatisticky významné rozdiely v jazykovej kategorizácii dotazníkov sa ukázali aj pri otázke, či študentov ich súčasné štúdium dostatočne pripravuje na uplatnenie sa na slovenskom pracovnom trhu ($t_{149} = 3,30$; $p = .001$). Kým rusky hovoriaci študenti si myslia, že ich súčasné štúdium pripravuje dostatočne (2,63), študenti anglickej verzie dotazníka si nemyslia (1,93), že ich štúdium je nedostačujúce, pokiaľ ide o uplatnenie sa na slovenskom pracovnom trhu ($N = 140$).

Spomedzi najbližších plánov po ukončení štúdia významne dominovala možnosť nájsť si zamestnanie (71 %) ($N = 149$). Nasledovala možnosť cestovať (35 %, $N = 52$) a ďalšie štúdium (28 %, $N = 42$). Iba 16 respondentov (11 %) uviedlo, že nevie, aké sú ich plány po štúdiu.

Dôležitou otázkou v našom prieskume bola otázka na plány študentov o tom, kde chcú po skončení štúdia žiť. Ako približuje Tabuľka 24, kým skoro polovica študentov, ktorí odpovedali na ruskú jazykovú verziu dotazníkov, chce zostať na Slovensku ($N = 37$), iba 6 % z anglicky hovoriacich študentov si vybralo túto možnosť ($N = 4$). Až 65 % študentov odpovedajúcich na anglickú verziu dotazníka sa chce vrátiť domov ($N = 45$), kým nad touto možnosťou uvažuje iba 1 študent, odpovedajúci na ruskú verziu dotazníka. Tretina zahraničných študentov, ktorá odpovedala na ruský dotazník, vidí svoje kariérne plány mimo Slovenska, v inej európskej krajine.

Tabuľka 24: Plánovaný život v podľa jazykovej kategorizácie dotazníkov

	Ruský jazyk (N = 80)	Anglický jazyk (N = 69)	Spolu (N = 149)
Vo svojej krajine (vrátiť sa domov)	1 %	65 %	31 %
Na Slovensku	46 %	6 %	28 %

V zahraničí (inej krajine ako Slovensko)	26 %	14 %	21 %
Neviem	26 %	14 %	21 %

N = 149

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát výskumu, 2020

Prieskum sa zamerával aj na dôvody, ktoré ovplyvňujú rozhodnutie vrátiť sa domov, zostať na Slovensku, alebo odísť do zahraničia (Tabuľka 24). Medzi tieto dôvody sme zaradili možnosť nájsť si lepšie platenú prácu; možnosť pracovať v odbore, ktorý zahraničný študent momentálne študuje; lepšie kariérne vyhliadky; nižšie životné náklady; prostredie a krajina z hľadiska príbuznosti kultúry; multikulturalizmus; sociálny a ekonomický systém; politická stabilita a bezpečnosť alebo rodina, priatelia a známi. Frekvenčná tabuľka ukazuje, že rozhodnutie študentov ovplyvňujú najmä lepšie kariérne vyhliadky (N = 79), lepšie platená práca (N = 79), práca v odbore (N = 70) a rodina, priatelia a známi (N = 71). Štatisticky významný rozdiel medzi jazykovými verziami dotazníkov sa ukázal iba v dvoch faktoroch: príbuzné kultúrne prostredie a krajina ($p = .005$) a rodina a známi ($p = .000$). Oba tieto dôvody sú pre anglicky hovoriacich zahraničných študentov významnejšie ako pre rusky hovoriacich.

Tabuľka 25: Dôvody pre plánovaný život

	Frekvencie	Percentá %
Predpokladám, že si nájdem lepšie platenú prácu	79	55
Predpokladám, že si nájdem prácu v odbore	70	48
Lepšie kariérne vyhliadky	79	55
Nižšie životné náklady	17	12
Prostredie a krajina z hľadiska príbuznej kultúry	53	36

Multikulturalizmus	31	21
Sociálny a ekonomický systém	47	32
Politická stabilita a bezpečnosť	46	32
Rodina/priatelia/známi	71	49

N = 145

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát výskumu, 2020

Testom asociácie medzi plánmi po štúdiu a dôvodmi tohto rozhodnutia sme zistili, že štatisticky významný vzťah existuje iba pri dvoch dôvodoch ($p < .05$). Najvýznamnejšia asociácia existuje medzi miestom plánovaného života (domovská krajina, Slovensko, zahraničie) a faktorom rodiny, priateľov a známych ($\chi^2 = 36,02$; $p = .000$; Cramer`s V = .500) a významný vzťah existuje aj medzi plánovaným životom a kultúrne príbuzným prostredím ($\chi^2 = 12,19$; $p = .007$; Cramer`s V = .290). Teda to, kde plánujú zahraniční študenti žiť po skončení štúdia na Slovensku, je ovplyvnené príbuznosťou kultúry krajiny a faktorom rodiny, priateľov a známych.

Tabuľka 26: Dôvody na zmenu rozhodnutia pri plánovanom odchode zo SR

	N	Priemer (M)	Std. d.
Pracovná ponuka s vyšším finančným alebo kariérom ohodnotením	139	3.11	1.00
Ponuka práce v odbore	138	2.78	1.17
Jednoduchšie možnosti získania pracovného povolenia	135	2.47	1.19
Lepší sociálny a ekonomický systém na Slovensku	137	2.74	1.11
Lepšia politická situácia	137	2.49	1.14
Väčší počet krajanov	133	1.86	1.02
Podpora pri hľadaní práce	135	2.50	1.13
Vytvorenie sociálnych väzieb (rodina)	136	2.60	1.12

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát výskumu, 2020

V súvislosti s rozhodnutím, či zotrvať na Slovensku a začleniť sa po štúdiu na pracovný trh, nás zaujímalo, aké dôvody by to mohli zmeniť v prípade, že sa zahraniční študenti rozhodli inak. Faktorovou analýzou sme zistili ($KMO = .835$, $p = .000$), že pre našu vzorku zahraničných študentov sú štatisticky významné iba štyri faktory (vysvetľujúce 58,5 % latentnej premennej zmeny rozhodnutia), spomedzi ktorých najvýznamnejší je lepší sociálny a ekonomický systém na Slovensku, ponuka práce v odbore, jednoduchšie možnosti získania pracovného povolenia a pracovná ponuka s vyšším finančným alebo kariérom ohodnotením.

Analýzou variácie priemerov (t test) zmien rozhodnutia, či zotrvať po štúdiu na Slovensku, sme zistili štatistické rozdiely medzi zahraničnými študentmi, ktorí vyplnili ruskú a anglickú verziu

dotazníka. Výsledky testu naznačujú, že dôvody, ako pracovná ponuka s vyšším finančným/kariérnym ohodnotením, práca v odbore a možnosti získania ľahšieho pracovného povolenia, sú pre rusky hovoriacich študentov viac dôležité ako pre anglicky hovoriacich zahraničných študentov. Významným rozdielom medzi jazykovými verziami je aj počet krajanov. Výsledky testu možno interpretovať tak, že pre anglicky hovoriacich študentov je faktor prítomnosti krajanov na Slovensku štatisticky viac významný ako pre rusky hovoriacich zahraničných študentov.

Deregulačnými reformami od roku 1990 sa podarilo zvýšiť podiel zahraničných študentov na slovenských vysokých školách a získavať pre slovenské školy a následne aj pre ekonomiku zahraničnú pracovnú silu. Ide o pozitívny jav medzi viacerými nevydarenými reformami, ktoré sme opísali v predchádzajúcej časti.

4. REGULAČNÉ ZAŤAŽENIE V SEKTORE VZDELÁVANIA

Systém vzdelávania v Slovenskej republike môžeme rozdeliť do troch veľkých skupín, do ktorých je možné včleniť každú z rôznych foriem vzdelávania. Ide o:

- Systém regionálneho školstva, ktoré zahŕňa základné ale i stredné školstvo.
- Systém univerzitného vzdelávania, zahŕňajúci univerzitné vzdelávanie.
- Systém celoživotného vzdelávania, ktorý zahŕňa ostatné formálne, ako i neformálne formy vzdelávania.

Pre potreby zamestnávateľov je dôležité správne fungovanie všetkých troch úrovní.

4.1. Regulačné zaťaženie v systéme základného školstva

Učebnice, ktoré môžu školy používať na výučbu, sú tiež regulované. Ako sme už ukázali v prvej kapitole, viaceré krajiny úspešné vo vzdelávaní, sú úspešné práve preto, že školám ponechávajú dostatočnú mieru slobody pri výbere učebníc. Školy poskytujú učebnice žiakom do užívania a zoznam schválených učebníc každoročne zverejňuje Ministerstvo školstva. Problém s učebnicami je na Slovensku už dlhodobý. Vytvorenie zoznamov učebníc vyvoláva problém tzv. „rent seekingu“ a preto sa každý autor chce do zoznamu dostať. To pre neho znamená štátom nútenú objednávku niekoľko tisíc kusov učebnice ročne. Situácia s učebnicami je problematická od samotného spustenia reformy v roku 2008. Učitelia kritizujú napríklad učebnice dejepisu, matematiky a pod²¹. Problém je tiež s nedostatkom učebníc, kedy bolo Ministerstvo v roku 2019 schopné zabezpečiť potrebu na len asi 75 %. V minulosti vyvolala spor učebnica vlastivedy, kedy sa proti sebe ocitli zástupcovia slovenskej nacionálnej a maďarskej národnostnej strany.

²¹ <https://domov.sme.sk/c/22200366/ucitelia-sa-stazuju-na-ucebnice-stat-ide-tlacit-stare-vydania.html>

4.2. Regulačné zaťaženie stredného odborného školstva

Problémy v regulácii stredného odborného školstva sú viaceré. Do značnej miery je problémom napríklad dizajn sústavy odborov, ktorý je nastavený nedostatočne a chaoticky. Môžeme hovoriť o sústave odborov nastavenej nasledovne (spracované podľa RÚZ, 2018):

- učebné odbory, absolvovaním ktorých žiak získa nižšie stredné odborné vzdelanie („F“ odbory bez výučného listu)
- učebné odbory a zamerania učebných odborov, absolvovaním ktorých žiak získa stredné odborné vzdelanie („H“ odbory s výučným listom)
- študijné odbory a zamerania študijných odborov, absolvovaním ktorých žiak získa úplné stredné odborné vzdelanie s praktickým vyučovaním formou odbornej praxe alebo umeleckej praxe („M“ odbory s maturitou)
- študijné odbory a zamerania študijných odborov, absolvovaním ktorých žiak získa úplné stredné odborné vzdelanie s praktickým vyučovaním formou odborného výcviku („K“ odbory s maturitou a výučným listom)
- študijné odbory a zamerania študijných odborov, absolvovaním ktorých žiak získa úplné stredné odborné vzdelanie pre absolventov učebných odborov („L“ odbory nadstavba s maturitou)
- študijné odbory a zamerania študijných odborov, absolvovaním ktorých žiak získa vyššie odborné vzdelanie („Q“ odbory s absolventským diplomom)

V sústave je viac ako 760 učebných a študijných odborov, zaradených do 31 skupín. Je zrejmé, že počet odborov je vysoký. Takto nadefinovaná štruktúra je neprehľadná nielen pre žiakov, ale i pre rodičov, pričom niektoré odbory v zásade poskytujú rovnaké vzdelávanie, ale pod rozličnými názvami. Problémom je tiež, že chýbajú jednoduché pravidlá vyradovania neproduktívnych odborov.

Nastavenie stredného odborného školstva súčasne vedie k tomu, že rodičia stredoškolákov, ale i samotní žiaci, majú tendenciu uprednostňovať najmä maturitné odbory a to bez ohľadu na uplatniteľnosť absolventov, či podľa odboru, na ktorý má žiak najlepšie predpoklady.

Podobne, ako v prípade základného školstva, sú aj v prípade stredného odborného školstva regulované učebnice, ktoré škola smie používať na výučbu. Zodpovednosť je na učiteľov prenesená iba sčasti. Školy sú nútené učiť podľa štátom schválených učebníc bez širšej možnosti vybrať si učebnicu zo zoznamu a učiť podľa nej.

Kritéria na počet žiakov, resp. študentov v prvých ročníkoch stredných škôl, má v rukách zriaďovateľ – najčastejšie je ním Vyšší územný celok. Jedná tak na základe Vyhlášky 292/2019 Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, ktorou sa ustanovujú kritériá na určovanie najvyššieho počtu žiakov prvého ročníka stredných škôl.²² Tie musia brať do úvahy analýzy a prognózy vývoja trhu práce, násobok predpokladaného počtu žiakov posledného ročníka základných škôl na príslušný rok, prognózu novoprijatých žiakov stredných škôl na príslušný školský rok a dodatočnú potrebu trhu práce. Pri gymnáziách berú do úvahy pomer miery zamestnanosti absolventov k miere zamestnanosti v príslušnom okrese, podiel absolventov pokračujúcich v štúdiu na vysokej škole, či naplnenosť tried.

I keď pôvodne bola myšlienka za týmto opatrením vedená snahou prispôbiť potreby vzdelávania a trhu práce, v praxi častokrát vedie k viacerým problémom. Jedným z nich je napríklad v roku 2018 deklarované zvýhodňovanie štátnych – VÚC škôl na úkor súkromných škôl. Tiež sa javia ako problematické určité osobné spory a spory z pomsty medzi zriaďovateľom – školou, kedy sa zriaďovateľ môže cielene snažiť utlmiť činnosť školy.

Ďalej je regulovaný aj počet žiakov v triedach. Ten je v prípade stredných škôl stanovený na maximálny počet 31, pričom pri špecifických podmienkach je možné tento počet zvýšiť o troch. Zároveň tento zákon stanovuje aj minimálny počet žiakov v triede na 17 pri dennej

²² <https://www.epi.sk/zz/2019-292>

forme štúdia a 8 pri externej forme štúdia. V osobitných prípadoch môže o minimálnom počte rozhodnúť zriaďovateľ.

Vyhlaškou je regulovaný aj začiatok a koniec vyučovania. To začína najskôr o 7.00 hodine. Vyučovanie odborného výcviku, odbornej praxe alebo umeleckej praxe plnoletých žiakov sa začína najskôr o 6.00 hodine. Vyučovanie sa skončí najneskôr o 20.00 hodine. Vyučovanie odborného výcviku, odbornej praxe alebo umeleckej praxe plnoletých žiakov sa skončí najneskôr o 22.00 hodine. Obmedzená je tiež dĺžka vyučovania, pričom vyučovanie odborného výcviku a praxe žiaka prvého ročníka v jednom dni trvá najviac šesť vyučovacích hodín, žiaka druhého ročníka až piateho ročníka v jednom vyučovacom dni trvá najviac sedem vyučovacích hodín; žiaka druhého a tretieho ročníka nadväzujúcej formy odborného vzdelávania a prípravy, ktorý sa pripravuje v systéme duálneho vzdelávania, najviac osem vyučovacích hodín. Napriek tomu, že príslušná vyhláška ponecháva pomerne veľkú voľnosť začiatku a konca vyučovania, či trvania vyučovania, v iných krajinách s úspešnými vzdelávacími systémami upravujú tieto normy samotné školy alebo municipality.²³ Na Slovensku sú tiež centrálné stanovované prázdniny, čo v prípade viacerých krajín je tiež kompetencia municipálnych autorít s cieľom prispôbiť aj dĺžku a termíny prázdnin podmienkam.

Ďalšou povinnosťou škôl, ktorá je stanovená v zákone, je normatív materiálno-technologického vybavenia. Ten sa líši vzhľadom na rôzne druhy škôl, avšak podrobne špecifikuje napríklad aj počet basketbalových lôpt v telocvični, či počet USB kľúčov na učiteľa.²⁴

Regulačnými nariadeniami je upravené aj stravovanie žiakov v školách. Podľa zákona 596/2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve je povinnosťou zriaďovateľa zabezpečiť podmienky na stravovanie detí a žiakov vo všetkých školách a školských zariadeniach, ktorých je zriaďovateľom. Školská jedáleň pripravuje a poskytuje jedlá a nápoje

²³ <https://www.epi.sk/zz/2015-65>

²⁴ https://www.statpedu.sk/files/sk/svp/normativ-mtap-zabezpecenia/nmtpz_vvp_usov.pdf

pre stravníkov podľa odporúčaných výživových dávok, materiálno-spotrebných noriem a receptúr pre školské stravovanie podľa vekových skupín stravníkov, vydaných ministerstvom školstva a s možnosťou využitia receptúr charakteristických pre príslušnú územnú oblasť, zásad pre zostavovanie jedálnych lístkov a finančných podmienok na nákup potravín, ktoré uhrádza zákonný zástupca dieťaťa alebo žiaka. Materiálno-spotrebné normy zverejňuje MŠVVaŠ, pričom tieto normy upravujú okrem iného napríklad aj postup varenia čierneho čaju. Je na mieste otázka, či nie je takáto podrobná regulácia príčinou zvyšovania nákladovosti v systéme školského stravovania.

Ďalšie regulačné podmienky ovplyvňujúce stredné školy – a to či už gymnázia alebo stredné odborné školy, sú požiadavky na učiteľov. Tie upravuje Zákon o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Pri učiteľovi strednej školy je požadované minimálne vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa. Ak ale uchádzač nespĺňa požiadavky podľa zákona (nemá vzdelanie v príslušnom odbore vzdelania, či nemá príslušné odborné vzdelanie), hoci má vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa, musí prejsť dodatočným vzdelávaním. Prísne sú tiež kritéria na obsadenie „majstra odbornej výchovy“. Taktiež človek s vyštudovaným tretím stupňom vzdelávania (PhD.) nemôže vyučovať predmety na strednej školy bez toho, aby absolvoval dodatočné kvalifikačné vzdelávanie (tzv. pedagogické minimum), napriek tomu, že častokrát disponuje pedagogickou praxou z vysokej školy. Prínos pedagogického minima ostáva sporný. Rovnako tak na riaditeľa strednej školy môže byť vybraný len učiteľ. Všetky tieto regulačné požiadavky vedú k tomu, že na školách síce vyučujú učitelia s príslušnou kvalifikáciou, no na druhej strane je len minimálny záujem o zapojenie sa do pedagogického procesu zo strany špičkových manažérov, či ľudí z iných odborov so skúsenosťami z praxe, ktorí by mali záujem pracovať v inom čase svojej kariéry v školstve. Navyše absolvovanie pedagogického minima je spoplatňované, čo môže tiež predstavovať neprekonateľný problém pre viacero kvalitných ľudí, ktorí by mali záujem vyučovať na stredných školách. Stredným školám tak absolútne chýbajú odborníci so skúsenosťami z praxe a na školách vyučujú častokrát učitelia bez akýchkoľvek praktických

skúseností. Na manažérskych pozíciách v školách pôsobia učitelia, ktorí častokrát majú nedostatočný prehľad o financovaní a fungovaní školského systému. V pozíciách majstrov odbornej výchovy musia pôsobiť relatívne vysoko kvalifikovaní ľudia, pritom napríklad hlavný inštruktor z pozície duálneho vzdelávania nemusí spĺňať takto vysoko nastavené kritériá. Školy už v súčasnosti majú problém nachádzať kvalifikovaných majstrov odbornej výchovy a je takmer nemožné získať odborníkov z praxe, ktorí by možno aj chceli zmeniť kariéru a učiť na škole, no nespĺňajú kvalifikačné kritériá.

Z hľadiska financovania existuje opäť niekoľko nekonceptných opatrení, ktoré nesprávnu reguláciou systému školstva spôsobujú značné problémy. Jednou z takýchto otázok je napríklad otázka zriaďovateľa. Väčšinu stredných škôl (vrátane napríklad základných umeleckých škôl, jazykových škôl, školských internátov, škôl v prírode) zriaďujú vyššie územné celky (ide o dôsledok decentralizácie školstva z roku 2003). Časť škôl je zriaďovaná súkromným sektorom, vrátane cirkví. Avšak štát si tiež ponechal kompetencie v prípade zriaďovania škôl a to vrátane stredných škôl, či odborných učilíšť. V praxi ide najmä o bilingválne gymnáziá.

Takto postavený systém so sebou nesie množstvo nevýhod, najmä v oblasti financovania vzdelávania. Stredné školstvo je financované z dvoch rôznych kapitol rozpočtu. Z kapitoly Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu sú financované školy v zriaďovateľskej pôsobnosti VÚC, v ktorých sa vzdelávanie považuje za sústavnú prípravu na povolanie. Z kapitoly Ministerstva vnútra sú financované školy v zriaďovateľskej pôsobnosti obce, cirkevné, či súkromné školy, či školy a školské zariadenia so zriaďovateľom okresného úradu v sídle kraja. Taktiež sú z tejto kapitoly financované materské školy. Z podielových daní obcí a VÚC sú financované materské školy, základné umelecké školy, jazykové školy a školské zariadenia v zriaďovateľskej pôsobnosti obcí a VÚC. Financovanie škôl upravuje celkovo 5 rôznych právnych noriem:

- Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov.

- Nariadenie vlády SR č. 630/2008 Z. z., ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samosprávy v znení neskorších predpisov – spôsob rozdeľovania a poukazovania výnosu dane do rozpočtu obcí a VÚC.
- Nariadenie vlády č. 668/2004 Z. z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samosprávy v znení neskorších predpisov – kritéria rozdeľovania výnosu dane do rozpočtu obcí a VÚC.
- Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov – spôsob poskytovania finančných prostriedkov obcou (§6 ods. 12) a VÚC (§9 ods.12).²⁵

Systém financovania školstva je tak rozbitý a o pridelení finančných prostriedkov pre školy nerozhodujú v zásade dvaja ministri (minister školstva, minister financií), ale stretávajú sa záujmy až troch rôznych ministrov.

4.3. Regulačné zaťaženie v oblasti legislatívy

Samostatnou kapitolou je regulačné zaťaženie vzdelávania v oblasti vzdelávania. Vo viacerých oblastiach na Slovensku je však témou častá zmena pravidiel, ktorej však nepredchádza dostatočná diskusia zo strany dotknutých subjektov. Častokrát sa obchádza tzv. pripomienkové konanie, zákony sa novelizujú formou tzv. „prílepkov“ k iným, častokrát nesúvisiacim normám, či sa do zákonov dostávajú poslanecké návrhy bez dostatočného pripomienkovania. V oblasti školstva je navyše problémom presadzovanie rôznych preferencií viacerých strán, napríklad v oblastiach národnostného školstva, či v oblastiach súvisiacich s univerzitným vzdelávaním.

²⁵ <https://www.minedu.sk/financovanie/>

Od schválenia Školského zákona v roku 2008 prebehlo viac ako 30 novelizácií (priamych + nepriamych). Za 12 rokov sa tak kľúčový zákon pre vzdelávanie novelizuje priemerným tempom takmer tri novely ročne. Kým však prvá verzia Zákona mala bez príloh asi 195 strán (tzv. normostrán), najnovšia verzia pozostáva z 224 strán.

„Rekordérom“ v raste počtu strán je Zákon o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení. Prvá verzia tohto zákona z roku 2004 sa zmestila na 16 tzv. normostrán, súčasná podoba má viac ako 50 normostrán. Od vzniku zákona vošlo v účinnosť 25 rôznych verzií zákona, čo znamená viac ako tri rôzne verzie zákona každé dva roky. Veľkosť regulačného zaťaženia školstva vzhľadom na jednotlivé kľúčové právne normy sumarizujeme v Tabuľke 27.

Tabuľka 27: Analýza regulačného zaťaženia stredných škôl

Analýza zákonov	Počet novelizácií od stanovenia a zákona po aktuálne znenie	Prvá verzia zákona (rok)	Priemerný počet verzií zákona za rok	Počet normostrán zákona pri vzniku (zaokrúhlené)	Súčasný počet normostrán zákona (zaokrúhlené)	rast/pokles (v % oproti prvej verzii)
Zákon č. 245/2008 Z. z. Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon)	33	2008	2,75	195	225	15%
Zákon č. 596/2003 Z. z. Zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve	32	2004	2,00	61	81	33%

Zákon č. 61/2015 Z. z. Zákon o odbornom vzdelávaní a príprave	5	2015	1,00	84	82	-2%
Zákon č. 597/2003 Z. z. Zákon o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení	25	2004	1,56	16	52	225%
Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia	16	2009	1,45	34	36	6%
Zákon č. 138/2019 Z. z. Zákon o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch	3	2019	3,00	81	82	1%

Vyhláška č. 330/2009 Z. z. Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky o zariadení školského stravovania	0	2009	0,00	12	12	0%
Vyhláška o školskej inšpekcii	0	2005	0,00	4	4	0%
Vyhláška o školskom internáte	0	2009	0,00	3	3	0%

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe výskumu, 2020

4.4. Regulačné zaťaženie univerzitného vzdelávania

Oblasťou, ktorá nevyhnutne ovplyvňuje regulačné zaťaženie v sektore školstva je tzv. riadenie, z angl. „governance“, nakoľko sa nám jedná viac o koncept pravidiel, regulácií a súvisiacich politík, než o manažérske procesy. Aj keď oba pohľady sa nedajú úplne separovať.

V našich podmienkach skôr ojedinelým analytickým materiálom, zameraným na riadenie vysokých škôl, je štúdia IVP „Tajomstvo zlatého rezu“ (Inštitút vzdelávacej politiky, 2017). Využijeme konštatovania tejto štúdie, ale tiež ďalšie zdroje (napríklad Výročnú správu Centra edukačného manažmentu k stavu vysokého školstva či materiál RÚZ k Návrhu reformy terciárneho vzdelávania v SR – obe 2018), pre popísanie aktuálnej situácie, medzinárodného porovnania a potrebných zmien.

Vysoké školy sú zo zákona autonómne verejné inštitúcie, riadené samosprávnymi orgánmi. Model samosprávy je veľmi podrobne definovaný vysokoškolským zákonom na dvojúrovňovom princípe – školy a fakulty. Analýza Inštitútu vzdelávacej politiky preukázala, že typicky aj v častiach, kde zákon ponecháva vysokým školám priestor upraviť riadiace

mechanizmy svojim štatútom (študijné aspekty, ľudské zdroje, rozhodnutie o nakladaní s prostriedkami, ktoré boli získané z iných zdrojov ako štátnej dotácie – podnikateľská činnosť, spolupráca s inými organizáciami...), je tento priestor využívaný minimálne (najčastejšie sa jedná o finančný limit, do ktorého rozhodujú o nakladaní s prostriedkami fakulty) a vysoké školy sa taxatívne pridržiavajú ustanovení vysokoškolského zákona. V minulosti existovala napríklad na prechodné obdobie možnosť upraviť interné mzdové predpisy oproti všeobecne záväzným tabuľkovým platom, ktorú vysoké školy v drvivej väčšine nevyužili. Aktuálne existuje možnosť riadiť sa za istých podmienok Zákonníkom práce. Flexibilita a inovácie v manažmente vysokých škôl sú však stále minimálne. Dožaduje sa ich viac externé ako interné prostredie. Pohľad na riadenie vysokého školstva a možné zmeny boli popísané (okrem už spomínaného materiálu IVP) napríklad aj v materiáli RÚZ k Návrhu reformy terciárneho vzdelávania v SR (2018). Rovnako detailne tému popísal materiál neziskovej organizácie Lepšie školy – pro academia (2018) spracovaný pre Slovensko-nemeckú obchodnú a priemyslovú komoru.

Akademická samospráva determinuje charakter riadenia vysokých škôl. Štátne vysoké školy (existujú len v malom počte – 3) majú viac obmedzenú samosprávu a silnejšie právomoci má príslušný rezort.

U verejných a súkromných vysokých škôl sú právomoci a riadenie dominantne rozdelené medzi akademický senát a rektora (rektor si typicky zriaďuje poradné orgány ako napríklad kolégium rektora, ktorého členmi sú kvestor, dekan, prorektori...). Zákon tiež vyžaduje zrkadlové samosprávne orgány fakúlt (dekan, senát). Na úrovni vysokej školy je definovaná tiež správna rada, ktorá podľa zákona plní najmä funkciu verejného dohľadu nad správou majetku, napĺňaním zámeru vysokej školy a prínosom pre spoločnosť či región (v prípade súkromných vysokých škôl je najvyšším riadiacim a rozhodujúcim orgánom). Jedinými oblasťami, v ktorých však správna rada rozhoduje, sú nakladanie s majetkom a plat rektora. To z nej robí orgán bez reálneho vplyvu na riadenie výkonnosti školy. Rektor, dekan a členovia akademického senátu sú volení akademickou obcou. Rektor navonok zastupuje vysokú školu ako štatutárny orgán (po zvolení je menovaný prezidentom republiky), dovnútra realizuje

strategický aj operatívny manažment a koordináciu samosprávnych orgánov. Do jeho kompetencií patrí navrhovanie strategických materiálov, rozpočtu a prerozdelenia finančných prostriedkov, ktoré mu schvaľuje akademický senát. Dekan za časť riadiacich činností zodpovedá rektorovi a za časť senátu fakulty. Postavenie rektora a dekana sú pre riadenia kľúčové, silné, súčasne ich však vyberá a ich výkon reflektuje akademický senát, zložený zo zamestnancov a študentov. Nastavuje to ich vzorce správania v riadiacej pozícii a orientáciu na „interného zákazníka“.

V celom systéme je teda princíp nezávislého manažmentu veľmi slabo prítomný a prevažuje výber i kontrola manažmentu internými voliteľmi. Riadenie je legislatívne široko koncipované a uzavreté. Vplyv externého prostredia cez správnu radu je minimálny (podobne aj cez vedecké rady, kde je vyžadovaných minimálne 2/3 a maximálne 3/4 členov z danej vysokej školy, väčšina ostatných členov býva z iných vysokých škôl). Mechanizmus výberu členov správnej rady je opäť v „uzavretom kruhu“. Dvaja sú volení senátom, šiestich navrhuje rektor a schvaľuje senát, šiestich potom schvaľuje minister. Nezávislá kontrola činnosti vysokých škôl je teda veľmi sťažená, v princípe limitovaná len na dodržiavanie legislatívnych pravidiel (funkcia ministerstva), pričom mechanizmus nápravy zistených pochybení nezaručuje rýchlu reakciu (výzva na nápravu, lehoty na nápravu, až v extrémnom prípade prenos kompetencií).

Bezprostredný kontakt na externé prostredie v zmysle zastúpenia a kompetencií „odberateľov“ výsledkov pôsobenia vysokých škôl absentuje – či už ide o zamestnávateľov, absolventov, či reprezentantov ďalších stakeholderov v okruhu vysokých škôl a pod.

Samozrejme, významnú rolu pre fungovanie vysokej školy a najmä pre zabezpečenie kvality vysokoškolského vzdelávania, vedy a výskumu mala doteraz Akreditačná komisia a bude mať novo formovaná Slovenská akreditačná agentúra (SAA). Jej poslaním je dohľad nad postupmi vysokej školy ako nezávislej verejnoprávnej inštitúcie, ktorá bude priamo rozhodovať o žiadostiach vysokých škôl, monitorovať kvalitu vysokoškolského vzdelávania a spôsob, ako vysoké školy zlepšujú kvalitu poskytovaného štúdia. Nezávislosť a zodpovednosť agentúry sa

opiera o systém európskych štandardov (koncept štandardov už SAA v roku 2019 spracovala) a vytvára predpoklady pre jej riadne členstvo v Európskej asociácii pre zabezpečovanie kvality vo vysokom školstve (ENQA) a zaradenie do Európskeho registra pre zabezpečovanie kvality vo vysokom školstve (EQAR).

Tvorba, odborná garancia a implementácia študijných programov je plne v gescii škôl a ich fakúlt. Pre študijné programy na rôznych úrovniach (stupňoch štúdiá) sú vyžadovaní garanti s definovanými požiadavkami, vrátane ich akademického titulu (profesor, docent). Zmeny v obsadzovaní funkčných miest docentov a profesora podľa pravidelných akademických výstupov, bez viazanosti na vedecko-pedagogické tituly je predmetom aktuálnej polemiky a ambíciou nového vládneho programu z roku 2020. Posledná novela vysokoškolského zákona už priniesla zmenu v otvorenosti vysokoškolského systému pri obsadzovaní miest docentov a profesorov zo zahraničia, čím zároveň aj zjednodušujeme proces obsadzovania týchto miest. Na druhej strane, s interpretáciou „aby nebola spochybňovaná odbornosť a kvalita týchto uchádzačov“ o predmetné pozície, zaviedli sa dve opatrenia: prvým je, že v rámci výberového konania bude potrebné posúdiť, či daný uchádzač spĺňa podmienky tak z hľadiska jeho pedagogickej praxe, ako aj v oblasti tvorivej činnosti, určené vedeckou/umeleckou radou pre danú pozíciu a štandardmi pre habilitačné konanie vydané akreditačnou agentúrou. Súčasne sa ako druhé opatrenie od tohto zamestnanca bude vyžadovať, aby v lehote troch rokov prešiel najmenej habilitačným konaním.

Študijný program na vysokej škole sa v zaužívanom systéme musí viazať na hlavný študijný odbor. Kurikulum bolo doteraz fixne viazané z viac ako polovice na obsah stanovený pre ten ktorý odbor v tzv. „jadre“. Jedným z vážnych indikátorov absencie inovácií v našom vysokom školstve sa stala skutočnosť, že „jadrá programov“ sa datovali v rovnakej verzii aj 15 rokov do minulosti. V téme kurikulů ďalším páličivým bodom, ktorý riešia legislatívne zmeny z roku 2018, je umožnenie tvorby medziodborových štúdií, čo bolo ešte v nedávnej minulosti veľmi obtiažne a súčasne existovalo veľa demotivujúcich faktorov pre pedagógov, ktorí by takúto ambíciu mali (väčšina z nich však aj po posledných normatívnych úpravách zákona pretrváva

– napríklad cez zachovanie úväzkov na vlastnom pracovisku). V nadväznosti na zákona o zabezpečovaní kvality vysokoškolského vzdelávania sa zjednodušila tvorba a úprava študijných programov, vrátane medziodborových študijných programov a spoločných študijných programov. Okrem toho sa zavádza nový typ študijného programu – interdisciplinárne štúdiá. Tento typ študijného programu je vhodný aj na uskutočňovanie konceptu vzdelávania označovaného ako liberálne štúdiá. Vysokým školám umožňuje, aby mal študent v rámci študijného programu na výber zo širšej palety predmetov z viacerých študijných odborov, pričom v závislosti od konkrétneho učebného plánu študent nakoniec získa vzdelanie v konkrétnom študijnom odbore alebo v kombinácii dvoch študijných odborov. Nie je tak potrebné, aby si uchádzač o štúdium zvolil už konkrétny študijný program v nadväznosti na študijný odbor na začiatku vysokoškolského štúdia, ale až po oboznámení sa s hlbším kontextom problematiky počas štúdia.

Funkčnosť systému riadenia vysokých škôl je potrebné posudzovať minimálne z dvoch pohľadov:

1. Zabezpečuje očakávané výsledky jej aktivít – teda hlavných, v podobe vzdelávania, vedy a výskumu a tretej misie, v podobe rozvoja spoločnosti, regiónu atď. – s rastúcou mierou kvality a valorizácie (efektivity a účelnosti)?
2. Organizuje činnosť aktérov v akademickom prostredí tak, aby posilňovala vnútornú integritu inštitúcie a rovnováhu akademických slobôd, kompetencií riadiacich zložiek a zodpovednosti voči externým partnerom?

Z mnohých údajov, ktoré sme už v tomto texte uviedli je zrejmé, že pri uplatnení prvého hodnotiaceho uhlu pohľadu je súčasný systém riadenia nefunkčný, nakoľko nedokáže akcelerovať rast veľkého počtu vysokoškolských ustanovizní v konkurencieschopnej podobe, ani v medzinárodnom porovnaní, ani s ohľadom na potreby slovenskej spoločnosti a ekonomiky.

Ak uplatníme druhý uhol pohľadu, identifikujeme celý rad problematických prejavov, ktoré nesvedčia o posilňovaní integrity, či kvality samosprávnosti v zmysle balansu akademických slobôd a zodpovedností voči spoločnosti a partnerom. Je však tiež zrejmé, že vysoké školy zmeny v riadení často interpretujú ako zásah do legislatívou garantovanej akademickej samosprávy a aj z tohto dôvodu k zásadnému vývoju v predmetnej oblasti dochádza od zmeny charakteru štátu po roku 1989 len minimálne. Na druhej strane sú kritizované limitujúce faktory pre autonómne prijímanie a implementovanie diferencovaných misií vysokých škôl. Najmä v dôsledku nadmerného detailu úpravy vnútorných riadiacich mechanizmov vysokých škôl legislatívou (hlavne čo sa týka internej štruktúry riadiacich orgánov až na úroveň fakúlt) a tiež mechanizmami kontroly nad pôsobením vysokých škôl zo strany rezortného ministerstva (prípadne v minulosti „jeho Akreditačnou komisiou“). V analytickej časti strategického materiálu Učiace sa Slovensko sa uvádza, že „... nevyváženosť a nepružnosť v systémoch riadenia je ovplyvnená nevyjasneným a nedostatočne zvládnutým prechodom od tradičného humboldtovského modelu univerzity k neoliberalnému, od elitného vysokoškolského vzdelávania k masifikovanému, od monopolu štátneho riadenia univerzít k trhovej situácii a dynamike. V riadení vysokých škôl sa to prejavuje ako nevyváženosť medzi samosprávnymi akademickými mechanizmami, ktoré sú vlastné tradičným modelom a manažérskym prístupom, ktorý je vlastný súčasným neoliberalným trendom. Preto je potrebné hľadať model riadenia, ktorý dokáže zladiť aspekty tradičnej akademickej samosprávy so samostatným manažérskym rozhodovaním.“ V uvedenom dokumente sú ako ďalšie problémové prvky v riadení uvádzané kompetencie orgánov vysokej školy. Nedostatočne sú rozlíšené funkcie akademických samospráv (senátov) a výkonného vrcholového manažmentu. Tu sa vynára tiež otázka, „do akej miery majú vstupovať do riadenia vysokých škôl aktéri z externého prostredia, akými cestami a s akým účelom (napr. členovia správnej rady)“. V dokumente sa tiež uvádza: „Kľúčovou otázkou je, ako preniesť ťažisko z rozhodovania o pravidlách riadenia, ktoré patrí do kompetencie akademického „parlamentu“ (senátu), na vrcholové výkonné vedenie (rektorát). S tým súvisí otázka, komu sa má výkonná moc vysokej školy zodpovedať za svoje praktické riadenie – tomu, kto ju volí (akademický parlament) alebo niekomu inému

(správna rada). Ustanovenie aktérov výkonnej moci v manažérskom systéme je nejasné: má ísť o voľbu akademickou obcou, resp. jej reprezentantmi alebo o vymenovanie vyššou autoritou (minister, hlava štátu) alebo riadnym výberovým konaním?“ Tu navyše pribúda otázka manažérskej pripravenosti vrcholových manažérov (v súčasnom systéme sa predpokladá, že špičkový akademik má potenciál špičkového manažéra, čo nemusí byť pravda).

V prípade regulačného zaťaženia je kľúčovým zákonom Zákon 131/2002 Z. z. o vysokých školách. V prípade posúdenia veľkosti regulačného zaťaženia môžeme taktiež vidieť, že podobne ako v prípade regulácie stredného odborného školstva je zákon novelizovaný v priemere viac ako 2 krát ročne. Pritom veľkosť zákona narástla v priebehu 18 rokov o asi 59 percent.

Tabuľka 28: Regulačné zaťaženie univerzitného vzdelávania v SR

Analyza zákonov	Počet novelizácií od stanovenia zákona po aktuálne znenie	Prvá verzia zákona (rok)	Priemerný počet verzií zákona za rok	Počet normostrán zákona pri vzniku (zaokrúhlené)	Súčasný počet normostrán zákona (zaokrúhlené)	rast/pokles (v % oproti prvej verzii)
Zákon o vysokých školách	42	2002	2,33	120	191	59 %

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát výskumu, 2020

4.5. Regulačné zaťaženie v systéme celoživotného vzdelávania

Systém celoživotného vzdelávania naberá na dôležitosti najmä v posledných rokoch a to najmä v súvislosti s rozvojom informačno-komunikačných technológií. Dnes už nie je

zriedkavé, že ľudia nevykonávajú jednu profesiu celý život ale presúvajú sa aj do iných profesií. Pri tomto presune je dôležité nadobúdanie nových poznatkov.

Celoživotné vzdelávanie je nepretržitý rozvoj vedomostí, zručností a osobnosti jednotlivca a to od úplného detstva až po vysoký dôchodkový vek. Do systému celoživotného vzdelávania tak môžeme zaradiť všetky formy vzdelávania sa, ako formálneho systému (predškolské a školské vzdelávanie), tak i neformálne formy vzdelávania (kurzy, on-line webináre a ostatné možnosti vzdelávania sa).

Právne je systém celoživotného vzdelávania upravený prostredníctvom Zákona z 1. decembra 2009 o celoživotnom vzdelávaní č. 568/2009 Z. z. Celoživotné vzdelávanie charakterizuje ako „všetky aktivity, ktoré sa uskutočňujú v priebehu života s cieľom zlepšiť vedomosti, zručnosti a schopnosti. Celoživotné vzdelávanie ako základný princíp výchovy a vzdelávania uplatňovaný vo vzdelávacej sústave Slovenskej republiky podľa zákona tvorí školské vzdelávanie a ďalšie vzdelávanie nadväzujúce na stupeň vzdelania dosiahnutý v školskom vzdelávaní.“

Práve školské vzdelávanie je podľa zákona vzdelávanie od predprimárneho, cez stupeň vzdelávania na základných školách, následne na stredných odborných školách, konzervatóriách, či gymnáziách až po stupeň vzdelávania na vysokých školách.

Ďalšie vzdelávanie je podľa tohto zákona charakterizované ako „vzdelávanie vo vzdelávacích inštitúciách ďalšieho vzdelávania, ktoré nadväzuje na školské vzdelávanie a umožňuje získať čiastočnú kvalifikáciu alebo úplnú kvalifikáciu alebo doplniť, obnoviť, rozšíriť alebo prehĺbiť si kvalifikáciu nadobudnutú v školskom vzdelávaní, alebo uspokojiť záujmy a získať spôsobilosť zapájať sa do života občianskej spoločnosti“. Medzi školským a ďalším vzdelávaním je hlavným rozdielom to, že v prípade končenia školského vzdelávania získava absolvent príslušný stupeň vzdelania (napríklad osvedčený výučným listom, maturitnou skúškou, či diplomom), absolvovaním neformálneho (ďalšieho) vzdelávania tento absolvent nezískava tento stupeň vzdelania.

Rozvoj systému celoživotného vzdelávania je už dlhodobo prioritou viacerých vlád. V roku 2004 dokonca na podporu systému celoživotného vzdelávania vznikol Národný projekt „Tvorba, rozvoj a implementácia otvoreného systému celoživotného vzdelávania v SR pre potreby trhu práce“. Už predtým bol systém celoživotného vzdelávania spomenutý vo viacerých vládnych stratégiách – Milénium – Národný projekt výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike, Konceptia celoživotného vzdelávania v roku 2004.

Nasledovali ďalšie koncepcie, ktoré sa vo svojom rozvoji školstva venovali aj rozvoju a potrebe celoživotného vzdelávania. S veľkou publicitou bol prezentovaný najmä vládny materiál „Učiaci sa Slovensko“.

Spoločným znakom všetkých spomenutých stratégií je síce dostatočne dobrý opis súčasného stavu celoživotného vzdelávania, dostatočná argumentácia problémov v systéme, ale na druhej strane je problémom nižšia realizácia jednotlivých projektov.

V systéme celoživotného vzdelávania ako garant pôsobí Národný ústav celoživotného vzdelávania. Zodpovedá za tvorbu a aktualizáciu národného kvalifikačného rámca a podieľa sa na vytváraní národnej sústavy kvalifikácií, systému monitorovania a prognózovania vzdelávacích potrieb a vytváraní nástrojov a siete poradenských služieb a uznávania výsledkov ďalšieho vzdelávania.

Práve kvalifikačný rámec je nástroj, ktorý má pomôcť lepšej zrozumiteľnosti, porovnateľnosti, prehľadnosti a transparentnosti jednotlivých vykonávaných vzdelávacích aktivít.

Problémom SR je práve zaostávanie účasti ľudí za systémom neformálneho (ďalšieho) vzdelávania v systéme celoživotného vzdelávania. Na trhu práce sa tento fakt prejavuje tým, že na jednej strane pracujú na určitých pozíciách formálne prekvalifikovaní ľudia (napríklad s vysokou školou na pozícii pre stredoškolsky vzdelaného človeka) avšak s nedostatočnými skúsenosťami a vzdelaním potrebným pre výkon tejto práce. Problémom pre celoživotné vzdelávanie na Slovensku je najmä preceňovanie a snaha o získanie čo najväčšieho množstva titulov z inštitúcií formálneho vzdelávania.

Systém celoživotného vzdelávania „trpí“ viacerými problémami, ktoré majú súvis už so spomenutými problémami, ktoré sme definovali vyššie v prípade formalizovaného stredoškolského ako i vysokoškolského vzdelávania.

Aj vplyvom veľkého spoločenského tlaku na získanie formálneho vzdelávania dochádza k nezájmu o ďalšie vzdelávanie v prípade systému celoživotného vzdelávania.

Problémami sú napríklad drahé vzdelávacie kurzy, ktoré sú pre veľa ľudí nedostupnými. Tiež je problémom nízka flexibilita pracovného času zamestnancov, ktorí nemajú veľké možnosti ako sa zúčastňovať vzdelávacích kurzov. Tento problém sa dá riešiť čiastočne rozvojom informačno-technologických prostriedkov a rozširovania možností domáceho vzdelávania sa.

Jedným z problémov a bariér rozvoja systému celoživotného vzdelávania je nemožnosť získania určitého stupňa vzdelania po absolvovaní kurzu neformálneho vzdelávania. Napríklad certifikát o absolvovaní kurzu (jazykového, účtovníckeho a pod.) nie je plnohodnotnou náhradou za formálny stupeň vzdelania. Preto ľudia na Slovensku nemajú motiváciu vynakladať svoj čas a nemalé finančné prostriedky na realizáciu takýchto kurzov, ak im to priamo neprikazuje zamestnávateľ.

Problémom je tiež financovanie systému celoživotného vzdelávania. V súčasnosti zo strany štátu nedochádza k systematickému financovaniu systému celoživotného vzdelávania, väčšina finančnej záťaže je na pleciach zamestnávateľov a ľudí samotných (spracované podľa RÚZ).

5. ODPORÚČANIA

Na základe záverov tejto štúdie môžeme formulovať niekoľko zásadných odporúčaní, ktoré majú potenciál zmeniť smerovanie verejnej politiky v oblasti školstva a zlepšiť prepojenie systému vzdelávania a trhu práce.

5.1. Odporúčania pre zlepšenie systému stredného odborného školstva

V oblasti stredného odborného školstva je vhodné znížiť počet študijných odborov a dosiahnuť lepšiu prehľadnosť jednotlivých študijných odborov vzdelávania. Chýba jasnejšie prepojenie odborov vzdelávania na jednotlivé povolania, členenie odborov nezodpovedá štruktúre národného hospodárstva. Taktiež pravidlá vytvárania odborov a ich vyradovanie je pomerne neprehľadný a zložitý proces bez dostatočnej možnosti predvídať.

Sústava odborov by sa dala nastaviť napríklad tak, že sa stanovia len dve možnosti:

- Všeobecné vzdelávanie (gymnázium), kde žiak za štyri roky získa maturitu.
- Odborné vzdelávanie, ktoré by trvalo päť rokov a žiak získa maturitu aj výučný list.

Takouto podporou by došlo k zlepšeniu postavenia odborného vzdelávania a nemuselo by byť nutne vnímané ako horšia alternatíva. V prípade predĺženia štúdia je vhodnou formou zamyslenie sa nad reformou základných škôl a systému ich fungovania.

Na základe príkladov zo zahraničia môžeme vidieť, že množstvo krajín, ktoré sú úspešné v príprave žiakov na základných školách, dosiahlo tento cieľ vďaka lepšej štruktúre základného školstva. Inšpiratívny je najmä príklad Poľska, či Estónska, ktoré mali veľmi podobnú východiskovú pozíciu v stave školstva v roku 1989. Deregulačné reformy, uplatnené v týchto krajinách, a najmä zavedenie nižších stredných škôl, kedy by žiaci boli konsolidovaní do väčších miest, či prešli pod iných učiteľov, sa javí ako zaujímavá (i keď odvážna) alternatíva, ktorá by mohla nahradiť pomerne zastaraný systém druhého stupňa základných škôl. Diskusie o zrušení deviateho ročníka základných škôl, ktoré započali v roku 2020, sú zaujímavou možnosťou, ako sa nekoncentrovať len na zrušenie tohto ročníka, ale ísť cestou hlbšej reformy základného vzdelávania.

V prípade stredného odborného vzdelávania je možné pomer teoretického a praktického vyučovania nastaviť rôzne, podľa charakteru povolania, na ktoré sa študent pripravuje. Rozsah podielu praktického vyučovania sa môže pohybovať od 20 % v odboroch s prevahou teoretických vedomostí (napríklad obchodné školy a pod.), až po 80 % v povolaniach s prevahou praktických vedomostí a zručností. Na toto štúdium by nadväzovalo nadstavbové štúdium, ktoré by malo byť zamerané na prípravu na maturitu.

Reformou by malo prejsť zaraďovanie nových odborov do sústavy odborov. To by malo mať jasne stanovené pravidlá a odporúčame, aby vychádzalo z Národnej sústavy povolaní a Národnej sústavy kvalifikácií, so zachovaním princípu, že na jedno povolanie pripravuje len jeden odbor. Je možné zohľadniť aj niektoré špecifické výnimky, že jeden odbor pripravuje pre viacero príbuzných povolaní.

Kľúčovým problémom školstva na strednej úrovni je financovanie. Na tento problém poukazuje už množstvo štúdií a je zrejmé, že normatívne financovanie systému školstva vedie v prvom rade k snahe škôl naplniť kapacity, a to aj za cenu otvárania neproduktívnych odborov. Nové nastavenie financovania by malo školy motivovať k tomu, aby neprijímali na maturitné odbory študentov, u ktorých nie je dostatočný predpoklad, že úspešne ukončia štúdium a nájdu uplatnenie na trhu práce. Preto je pre takýchto študentov možnosť zamerať sa na nižší stupeň stredného odborného vzdelávania, na menej kvalifikované pozície s trojročnou dochádzkou.

Do určitej miery stále pretrváva záujem o gymnáziá a to aj zo strany žiakov, ktorí nemusia mať najlepšie predpoklady absolvovať štúdium na gymnáziu a následne na vysokej škole. Je preto na mieste zamyslieť sa nad počtom tried na gymnáziách, či stanovovaním kritérií, ktoré sú potrebné v prípade prijatia na gymnázium.

Práve problémy spomenuté v tejto štúdii je možné riešiť prostredníctvom redukcie odborov. Je nevyhnutné nielen nastaviť nové pravidlá formovania odborov, ale zjednotiť tiež odborné vzdelávanie. Jednou z možných alternatív je nastavenie trojročného základného rozsahu

odborného vzdelávania s možnosťou nadstavbového štúdia s cieľom získať maturitu a prípadne pokračovať v štúdiu. Nové nastavenie financovania má školy motivovať k tomu, aby neprijímali žiakov, u ktorých nie je predpoklad úspešného ukončenia štúdia.

V prípade stredného odborného školstva je kľúčové zabezpečiť ďalšiu podporu systému duálneho vzdelávania. Je nevyhnutné pokračovať v budovaní zdieľaných centier pre podnikateľov, ktorí nemajú k dispozícii kapacity pripravovať väčšie množstvá študentov na povolanie na svojich pracoviskách, ale disponujú veľkým počtom odborníkov, ktorých môžu poskytnúť.

V oblasti legislatívneho procesu je kľúčové zabezpečiť, aby nerástlo regulačné zaťaženie a zákony neboli novelizované niekoľkokrát do roka. Takto nastavený systém nedáva jednotlivým aktérom vzdelávacej politiky dostatočný čas adaptovať sa na prípadné zmeny a rastúce regulačné zaťaženie môže byť dokonca kontraproduktívne. Tiež je na mieste položiť si otázku, či je zo strany centrálnej autority nevyhnutné regulovať zákonom „všetko“, vrátane času vyučovania, učebníc, stravovania a pod. Úspešné krajiny ukazujú, že decentralizácia môže priniesť dobré výsledky.

5.2. Odporúčania v oblasti vysokoškolského vzdelávania

Reflexia súčasného stavu terciárneho vzdelávania potvrdzuje potrebu zmien v jeho regulácii, s cieľom odstrániť kľúčové bariéry rozvoja vysokého školstva a kumulovať incentívy pre zlepšovanie tak, aby bolo konkurencieschopné v medzinárodnej súťaži. Za priority považujeme pozitívne ovplyvniť najmä tie oblasti, ktoré sme identifikovali ako slabé stránky:

Systém financovania je nevyužitým kľúčovým regulačným nástrojom pre:

- Zabezpečenie štruktúry absolventov v zmysle potrieb spoločnosti, trhu práce a transformácie na inovatívny charakter ekonomiky.
- Udržanie nadpriemerného talentu na slovenských vysokých školách (študentov aj zamestnancov).

- Koncentráciu špičkových pracovníkov a podporu ich medzinárodnej konkurencieschopnosti.
- Priblíženie výstupov činnosti vysokých škôl potrebám spoločenských a ekonomických segmentov, na ktoré sú previazané, vrátane regiónov, v ktorých pôsobia.
- Valorizáciu intelektuálneho kapitálu a výsledkov vedy a výskumu, najmä cez transfer technológií a spin-offy.
- Zvýšenie stability inštitúcií cez strednodobé kontrakty so štátom.
- Akceleráciu konkurencieschopnosti škôl a ich súčastí cez zvýšenie priestoru pre súťaž o rastúcu proporciu alokovaných zdrojov.

Systém riadenia vysokých škôl nepodporuje rozvoj inštitúcií tak, aby:

- Dokázali manažérsky zvládnuť adaptáciu na dynamicky sa meniace potreby spoločnosti a ekonomického prostredia.
- Akademická samospráva garantovala autonómiu a integritu inštitúcie a jednotlivcov v rovnováhe so zodpovednosťou za výsledky práce a napĺňanie poslania organizácie a jej súčastí.
- Inštitúcie a ich súčasti flexibilne reagovali organizačnými zmenami, alokáciou zdrojov a postupov práce na dynamicky sa meniace prostredie a špecifické príležitosti v tom ktorom odbore, vrátane kooperácie so súkromnou sférou či zahraničím bez nadmerných legislatívnych obmedzení.

Regulácia ekosystému vysokého školstva (napr. legislatívy v oblasti riadenia kvality, daňovej, pracovnoprávnej, pravidiel pre čerpanie grantových zdrojov a pod.) nepodporuje:

- Kumuláciu vplyvov na zvyšovanie kvality, konkurencieschopnosti a zmyslupnej diferenciacie vysokoškolských inštitúcií.
- Multiplikáciu zdrojov (a teda aj očakávaných efektov) v rámci triple helix (verejný, akademický a súkromný sektor) s cieľom ovplyvniť zásadné hýbatele inovácií v kľúčových spoločenských a hospodárskych sektoroch.

- Internacionalizáciu vysokoškolského sektora a požiadavku na jeho otvorenosť interakciám s externým prostredím.
- Vyrovnanie sa s dopadmi na výkonnosť či atraktivitu našich vysokých škôl v kontexte vývoja v najbližšom zahraničí a širšie v Európskej únii.

Z pohľadu zamestnávateľov vnímame priestor preskúpiť existujúce zdroje (finančné, infraštruktúrne a ľudské) tak, aby sa účelnejšie využíval celkový objem týchto zdrojov pre zásadne lepšie efekty vo výkonoch a motivácii. Súčasne predpokladáme, že bez zásadnej reformy vzťahov v triple helix, teda štátu – súkromného sektora – akadémie, v záujme synergického pôsobenia nedôjde k zmenám. Výsledkom synergií by mala byť:

- Vyššia autonómia, dynamika, efektívnosť a úspešnosť vysokých škôl v naplňaní diverzifikovaných misií
- Vyššia participácia súkromného sektora na financovaní vzdelávania, vedy a výskumu a súčasne lepšie benefity v oblasti uplatniteľnosti absolventov a transferu poznania a technológií.
- Presun fokusu regulatívnych nástrojov štátu do priestoru podpory strategických cieľov rozvoja celého vysokoškolského sektora v jeho diverzifikovaných funkciách a zabezpečenie rovnováhy manažérskej účelnosti a akademických slobôd.

V oblasti financovania by malo dôjsť k nasledovným zmenám:

- Alokovať zdroje pre vysokú školu na základe strednodobého, najlepšie trojročného kontraktu (viď príklad rakúskeho systému v Kapitole 1) a vytvoriť systém incentív pre rozvoj vysokých škôl (tieto musia mať významný rozmer, cieľové indikátory a nie symbolický význam!):
 - Dotáciu na štúdium viazať na negociovaný objem štátnej objednávky v odboroch a ich kombináciách, ktoré vysoká škola ponúka (so zreteľom na úspešnosť v uplatniteľnosti absolventov, kvalitu prostriedkov a výstupov učenia, pomer učiteľ/študenti a pod.) – viď aj ďalšia časť k financovaniu štúdia.

- Zásadne navýšenú časť rozpočtu vysokých škôl (popri strednodobých kontraktoch) rozdeľovať každoročne na princípe súťaže pre rozvojové projekty vo vzdelávaní, infraštruktúre, tretej misii a kofinancovaní valorizácie výsledkov vedy a výskumu, podnikateľských činností vysokej školy (prípadne spin-offov a transferu technológií).
- Navýšiť objem grantových prostriedkov pre vedu a výskum – distribuovaných dopytovo a súťažou, vrátane zapojenia súkromných zdrojov (aj s daňovými incentívami) a štrukturálnych a ďalších fondov Európskej únie.
- Vytvoriť finančné incentívy pre koncentráciu inštitúcií – s dopadom najmä na vytvorenie medzinárodne konkurencieschopných centier excelentnosti (resp. jednej či dvoch výskumných univerzít ašpirujúcich na prvú päťstovku svetových rebríčkov) a na účelnosť vynaložených prostriedkov pri obsluhu vzdelávacích a výskumných potrieb sektorov a regiónov.
- Vytvoriť podporné schémy a incentívy pre získavanie zdrojov z podnikateľskej činnosti, spinn-off aktivít a transferu technológií:
 - Napríklad aj spôsobom, aby príspevok štátu dotoval úspešné (valorizované) projekty spolupráce vysokých škôl a súkromného sektora formou „success fee“.
- Financovanie štúdia na verejných vysokých školách vzhľadom k štátnej objednávke, kapacite a výkonnosti vysokých škôl, rovnako ako vzhľadom k študijným výsledkom študenta:
 - Východiskom je strednodobý (trojročný) kontrakt vysokej školy so štátom, ktorý zahŕňa aj počet odborov a študijných miest, s diferencovanou dotáciou na absolvované kredity:
 - Takýto systém predpokladá aplikáciu pravidiel, že štúdium je bezplatné, ale nie zadarmo (celkový počet miest alokovaných štátnou objednávkou pre celý sektor vysokoškolského vzdelávania by zodpovedal približne predpokladanému počtu študujúcich v danej vekovej kohorte).

- Podkladom pre celkovú požadovanú štruktúru odborov a kvalifikácií (dosiahnutý stupeň vzdelania) sú výsledky viaczdrojových analytických a prognostických štúdií.
- Podmienkou získania dotovaného miesta je aplikácia výberového konania so zverejnenými požiadavkami (vrátane testu všeobecných študijných predpokladov).
 - Jednou z ďalších možností je viazanie platby na študenta:
 - Študent s výbornými/nadpriemernými stredoškolskými výsledkami (najlepšie s bodovým hodnotením typu IB certifikátu a nie maturitnými známkami) so sebou nesie dotáciu na štúdium, ktorá príde škole, ak na ňu nastúpi.
 - Dotácia sa zvýši, ak ide o preferovaný odbor (ten je definovaný cez pridanú hodnotu pre trh práce a perspektívne spoločenské a hospodárske potreby na základe kvalifikovaných analýz).
 - Dotácia sa zvýši, ak študent nastúpi na školu s vynikajúcim rankingom v danom odbore.
 - Časť dotácie môže prislúchať študentovi ako štipendium.
 - Ak škola dokáže získať istý počet takýchto študentov na špecifické odbory, získa dodatočný rozvojový bonus.
 - Dodatočným stimulom sa môžu stať štipendiá z externého prostredia (napríklad zamestnávateľských fondov či firemné štipendiá alebo pôžičky) – môžu byť alokované synergicky smerom k preferovaným odborom.
 - Dodatočnou možnosťou je poskytnutie štipendia v hodnote porovnateľnej s dotáciou študijného miesta študentovi v prípade, ak odíde na štúdium v inej krajine (na vysokú školu s istým minimálnym rankingom), pričom štipendium sa stáva splatnou pôžičkou, ak sa absolvent po skončení zahraničného štúdia do určitého času nezamestná na minimálne 5 rokov na Slovensku.

V oblasti riadenia vysokých škôl je vhodné:

- Posilniť dereguláciou autonómnosť vysokých škôl pri koncipovaní svojich riadiacich orgánov, najmä na nižšej ako celoškolskej úrovni (s cieľom umožniť diverzifikáciu vzhľadom na misiu inštitúcie a jej dynamicky sa meniace potreby a partnerstvá).
- Jasnejšie oddeliť manažérsku zložku vrcholového vedenia vysokej školy od akademickej samosprávy. Napríklad:
 - Posilniť rozhodovacie právomoci správnej rady v oblasti stratégie, inštitucionálneho rozvoja, rozpočtu, vyhodnocovania napĺňania cieľov a hospodárskych výsledkov, s kompetenciou menovať rektora na základe výberového konania.
 - Posilniť zastúpenie externých stakeholderov v správnej rade a ich zodpovednosti.
 - Rozšíriť právomoci rektora pri menovaní najvyššieho manažmentu vysokej školy a hlavných organizačných zložiek vysokej školy – minimálne dekanov či riaditeľov ústavov.
 - Posilniť právomoci akademických senátov v oblasti tvorby štruktúry študovaných odborov, rozvoja kurikúl, oblastí vedy a výskumu.
 - Posilniť vplyv samosprávy na autoregulačné mechanizmy v interných systémoch riadenia kvality a akademickej etiky.
 - Vyvážene zapojiť študentov do procesov riadenia kvality a rozvoja kurikúl, vedy a výskumu.

Koordinovať legislatívne iniciatívy a postupy exekutívy pri reforme riadenia a pri negociácii kontraktov s vysokými školami s pôsobením nezávislej Slovenskej akreditačnej agentúry a stavovskými reprezentáciami vysokých škôl, ich zamestnancov, študentov a partnerov:

- V záujme synergických efektov pre výrazné napredovanie kvality vo vzdelávaní, vede a výskume (súlad/súbeh daňových, sociálnych, pracovnoprávných a ďalších opatrení).
- V záujme zamedzenia invazívnych zásahov do akademických slobôd.

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

V oblasti získavania kvalifikovaných pedagógov pre akademickú prácu je nevyhnutné:

- Zásadne posilniť finančnú zložku motivácie tím, že sa podarí:
 - Posilniť internú konkurenciu cez nové odmeňovacie schémy mimo tarifných tabuľkových platov – vrátane navýšenia motivačných zložiek, príplatkov či štipendií od externých partnerov a pod.
 - Koncentráciou v rámci a naprieč inštitúciami redukovať nákladovosť platov v obslužných činnostiach a realokovať prostriedky pre pedagógov a vedeckých pracovníkov.
 - Redukciou počtu študujúcich na druhom stupni štúdia (v rámci kontraktov so štátom) a optimalizáciou pomeru počtu študentov na pedagóga vygenerovať dodatočné voľné zdroje a tieto opäť realokovať pre pedagógov a vedeckých pracovníkov.
- Posilniť funkciu výberových konaní a otvoriť obsadzovanie pozícií (aj docentov a profesorov) pre expertov z relevantného externého prostredia a zo zahraničia (vytvoriť motivačné schémy – aj s príspevom externého prostredia – vzhľadom k platovým podmienkam v tom ktorom segmente, pre ktorý je vedný odbor relevantný).
- Cielene zvýšiť incentívy a ekosystém pre posilnenie mobilit zamestnancov vysokých škôl medzi domácimi inštitúciami (vysokoškolskými, výskumnými, firmami a pod.) a tiež zahraničím.
- Cielene vytvoriť incentívy pre zvýšenie percentuálneho zastúpenie zahraničných pedagógov a vedeckých pracovníkov.
- Požadovať rastúce zastúpenie programov v anglickom jazyku podľa prepracovanej dynamickej stratégie vysokej školy (ako súčasť kontraktu so štátom).
- V rámci rozvojových projektov dotovať aktivity rozvoja pedagógov v ďalšom vzdelávaní.

Poslednou zložkou, nevyhnutnou k napredovaniu vzdelávania na vysokých školách, sú študenti. Opatrenia zamerané na študentov by mali zahŕňať:

- Opatrenia vo financovaní, motivujúce nadpriemerne úspešných stredoškolákov (viď časť Financovanie vyššie):
 - Systém incentív pre výborných študentov – možnosť uchádzať sa o špičkové domáce študijné programy alebo vrátiť sa po štúdiu v zahraničí na Slovensko.
- Optimalizovať prechod zo strednej na vysokú školu:
 - Dlhodobejší proces záverečného hodnotenia maturanta a uchádzania sa o miesto na vysokej škole (inšpirácia z IB systému a britského systému prijímania na vysoké školy).
 - Posilnenie kariérového poradenstva a podpory talentov na stredných školách (so zapojením vysokých škôl a digitálnych nástrojov).
 - Požiadavka prijímacích konaní ako súčasť podmienok štátnej dotácie pre vysoké školy (a súčasne ako jeden z monitorov potenciálu študentov na školy nastupujúcich).
 - V prípade potreby v prechodnom období dotovanie „letných škôl“, „akadémií“ alebo skrátených „nultých ročníkov“ pre vybrané odbory – v záujme zvýšenia štartovacej úrovne študentov.
- Cieľene zvýšiť incentívy a ekosystém pre posilnenie mobilit študentov vysokých škôl medzi domácimi inštitúciami (vysokoškolskými, výskumnými, firmami a pod.) a tiež zahraničím.
- Cieľene vytvoriť incentívy pre zvýšenie percentuálneho zastúpenie zahraničných študentov v študijných programoch našich (najmä špičkových) vysokých škôl.
- V spolupráci s kľúčovými aktérmi na trhu práce ponúknuť absolventom (reformovaných) bakalárskych programov plnohodnotné uplatnenie.

Nakoľko je našou ambíciou nájsť spoločné východiská pre reformy vo vysokom školstve s exekutívou a dospieť k zmenám v regulácii vysokého školstva, ktoré ho skokovo kvalitatívne

posunú vpred, ponúkame prepojenie parciálnych cieľov na tézy z PVV (ich parafrázu uvádzame v nadpise odsekov). Ďalšia diskusia a analytické práce by mali viesť k špecifikácii kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľov, nastaveniu míľnikov pre dosahovanie cieľov a k ich prípadnému spracovaniu do strategickej mapy pre reformu vysokého školstva.

- Realisticky zvýšiť pozície špičkových vysokých škôl v najakceptovanejších svetových rebríčkoch vysokých škôl.
- Realisticky zvýšiť početnosť zastúpenia vysokých škôl v najakceptovanejších svetových rebríčkoch vysokých škôl na úrovni porovnateľných krajín.
- Dosiahnuť rast v celom portfóliu indikátorov, ktoré podporujú kvalitu a konkurencieschopnosť za celý vysokoškolský systém (U-21 ranking, multirank, Education at a glance...).
- Posilniť prepojenosť vysokých škôl s relevantným zahraničím vo výskumných a vzdelávacích projektoch.
- Zvýšiť úspešnosť v medzinárodných grantoch.
- Zvýšiť počty relevantných mobilít.
- Zvýšiť zastúpenie zahraničných pedagógov, vedcov a študentov (najmä na špičkových univerzitách).
- Podporiť dofinancovanie rekonštrukcie študentského bývania a súvisiacej infraštruktúry na verejných vysokých školách s cieľom vybudovať konkurencieschopné vysokoškolské prostredie v európskom kontexte, nielen v oblasti kvality výučby a vedy, ale aj dôstojného študentského života.
- Vytvoriť podporný program pre stredoškóľakov s nadpriemernými výsledkami, ktorý ich bude motivovať k štúdiu na slovenských vysokých školách, predovšetkým v nadpriemerne kvalitných odboroch štúdia.
- Zrealizovať zmeny v systéme financovania a riadenia vysokých škôl, využiť ich ako kľúčové hýbatele zmeny a regulačné mechanizmy.

- Nad rámec uvedeného v bode A je potrebná koncentrácia kapacít – t. j. minimálne UK a STU (prípadne ústavov SAV) so strednodobým cieľom vytvorenia komplexnej Univerzity (možná ďalšia koncentrácia je napríklad TUKE a UPJŠ, či univerzít v menších mestách – Nitra, Trnava).
- Internacionalizovať špičkové univerzity (zastúpením pedagógov, študentov, kooperáciami, projektmi).
- Zásadne rozšíriť schémy zatriaktívnenia pôsobenia na slovenských vysokých školách pre domov sa vracajúcich expertov zo zahraničia.

Vzdelávanie ponúkané v odboroch s výbornou perspektívou uplatnenia absolventov a s vysokou pridanou hodnotou pre kľúčové oblasti spoločenského a ekonomického rozvoja krajiny, vrátane špecifických potrieb regiónov:

- Definovanie oblastí s vysokou pridanou hodnotou pre spoločenský a ekonomický rozvoj (strednodobá a dlhodobá perspektíva) – hýbatele inovatívnej zmeny.
- Definovanie špecifických potrieb regiónov (strednodobá a dlhodobá perspektíva).
- Následne zmapovanie uplatniteľnosti absolventov v predmetných oblastiach.
- Zmapovanie inovácií v odboroch/študijných programoch a ich kurikulumoch vo väzbe na predchádzajúce.
- Podpora predmetným fakultám/odborom/študijným programom.
- Motivácia uchádzačov o štúdium smerom k predmetným fakultám/odborom/študijným programom.
- Podpora kariérnej orientácie a prípravy (znalosti, zručnosti) na nižších stupňoch škôl (SŠ, ZŠ).

Zvýšiť kvalitu vysokých škôl v rámci ich diverzifikovaného poslania a prepojenie financovania vysokých škôl a ich kvality:

- Zaviesť ako východisko financovania zo strany štátu: špecifikáciu misií VŠ, stratégie a plánu ich napĺňania a kontrakt so štátom na toto napĺňanie nadväzujúci (súčasťou by mala byť analýza potrieb „obsluhovaných“ spoločenských a ekonomických segmentov,

regiónov, uplatniteľnosti absolventov, trendov...) – najlepšie v strednodobom horizonte (napr. trojročnom).

- Najmä v gescii Slovenskej akreditačnej agentúry pre VŠ podporiť rozvoj interných systémov kvality, vrátane reflexie diverzifikácie misií VŠ.
- Zladiť nástroje podporujúce špecifické atribúty kvality vysokých škôl vzájomne sa dopĺňajúcimi incentívami z úrovne štátnej exekutívy, legislatívy a Slovenskej akreditačnej agentúry a súkromného sektora.
- Podporným nástrojom vyhodnocovania účelnosti financovania vysokých škôl zo strany štátu by mali byť opakujúce sa monitorovacie správy – napríklad Útvárom hodnoty za peniaze.

Zníženie počtu študijných odborov a programov vyšších stupňov (magisterský, druhý stupeň) s cieľom eliminovať nekvalitné študijné odbory:

- Kontrakt so štátom zabezpečí zdroje na špecifikovaný počet študentov v prvých, druhých a tretích stupňoch študijných odborov a na vedu a výskum – vo väzbe na indikované cieľové hodnoty konkrétnych parametrov, ktoré plánuje vysoká škola dosiahnuť a vo väzbe na jej doterajšie výstupy, rovnako ako s prihliadnutím na objednávku kľúčových ekonomických a spoločenských subjektov a na medzinárodné, národné i regionálne trendy v oblastiach relevantných pre absorpciu absolventov danej vysokej školy a výsledkov jej vedeckej a výskumnej činnosti.
- Implementácia programov vytvorených v súčinnosti so stavovskými organizáciami zamestnávateľov (resp. s konkrétnymi spoločnosťami), ktoré podporia zamestnateľnosť absolventov bakalárskeho stupňa štúdia na trhu práce (viď aj nasledovná priorita k profesijným bakalárskym programom).
- Akreditačné konanie bude dôsledne selektovať úroveň plnenia kritérií pre poskytovanie druhého a tretieho stupňa vysokoškolského vzdelávania, ktoré reflektujú akademické a infraštruktúrne požiadavky na kvalitu vzdelávania, uplatniteľnosti absolventov, väzby na kvalitu výstupov vedy a výskumu.

Podstatné zvýšenie počtu študentov využívajúcich profesijne orientované bakalárske študijné programy a vo všeobecnosti podpora uplatnenia absolventov bakalárskeho stupňa vzdelania na trhu práce:

- Vytvorenie štruktúry finančnej podpory zavádzania profesijne orientovaných bakalárskych programov (napríklad cez rozvojové projekty VŠ alebo štrukturálne fondy EÚ alebo zamestnávateľské fondy).
- Garantované miesta u zamestnávateľov už počas štúdia.
- Štipendiá pre študentov.
- Dohoda so zamestnávateľmi o akceptácii bakalárskeho stupňa vzdelania – z presne špecifikovaných (reformovaných) odborov – na typovo definované portfólio pozícií (memorandum medzi MŠVVaŠ a stavovskými organizáciami a komunikačná kampaň?).
- Začleniť parametre vyplývajúce z vyššie uvedeného do zmluvy VŠ so štátom.

Vytváranie mechanizmov pre vysoké školy, ktoré im umožnia získavanie prostriedkov z externých zdrojov:

- Odmeňovací systém vysokých škôl sa musí stať flexibilnejším.
- Grantové a štipendijné programy je potrebné diverzifikovať a prepojiť aj na súkromné zdroje, s jasne stanovenými benefitmi pre poskytovateľov a prijímateľov.
- V súlade so stratégiou koncentrácie a internacionalizácie podporí ministerstvo tie vysoké školy, ktoré preukážu kapacitu úspešného uchádzania sa o medzinárodné granty.
- Legislatívne úpravy umožnia motivovať externé subjekty v spolupráci s VŠ, podpora valorizáciu výsledkov vedy a výskumu s výnosmi pre financovanie VŠ, podpora vznik spin-off a start-up projektov.

Intenzívne zavádzanie moderných foriem výučby s dôslednou aktualizáciou obsahu a kontroly kvality vysokoškolského vzdelávania, podpora jeho otvorenia sa externému prostrediu a internacionalizácii:

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

- Modernizácia obsahu vzdelávania a jeho priblíženie potrebám trhu práce a globálnym trendom bude podporená cez spoluprácu vysokých škôl so zamestnávateľmi a zahraničnými partnermi – dotované rozvojové projekty.
- Výkonové kontrakty s vysokými školami zahrnú moderné formy výučby a aktualizáciu obsahov do výkonových cieľov a indikátorov pre výpočet dotácie.
- Rovnako výkonové kontrakty s vysokými školami zahrnú do výkonových cieľov a indikátorov pre výpočet dotácie počty a úroveň mobilit študentov a pedagógov, podiely zahraničných študentov, pedagógov na vysokých školách a podiely medzinárodných projektových spoluprác vo vede a výskume.

Prehodnotenie systému riadenia vysokých škôl v spolupráci s nimi:

- Zmeny v systéme riadenia vysokých škôl posilnia otvorenosť vysokých škôl voči externému prostrediu, rozšíria možnosti vysokej školy akumulovať zdroje pre rozvoj a jednoznačnejšie previažu poslanie tej ktorej vysokej školy s jej dlhodobým plánom rozvoja a spoločenskou zodpovednosťou – vo väzbe na zmeny v kompetenciách správnych rád a na systém financovania cez výkonové kontrakty.
- Posilní sa autonómnosť vysokých škôl pri koncipovaní svojich riadiacich orgánov, najmä na nižšej ako celoškolskej úrovni (s cieľom umožniť diverzifikáciu vzhľadom na misiu inštitúcie a jej dynamicky sa meniace potreby a partnerstvá).
- Jasnejšie sa oddelí manažérska zložka vrcholového vedenia vysokej školy od akademickej samosprávy – napríklad posilnením pozície správnej rady, prepojením výberu a nominácie rektora na správnu radu, rozšírením autonómie samosprávnych orgánov v oblasti tvorby štruktúry študovaných odborov, rozvoja kurikúl, oblastí vedy a výskumu, zvýšením vplyvu samosprávy na autoregulačné mechanizmy v interných systémoch riadenia kvality a akademickej etiky.

Obsadzovanie funkčných miest docenta a profesora podľa pravidelných akademických výstupov, bez viazanosti na vedecko-pedagogické tituly:

- Realizácia súboru zmien v personálnom riadení vysokých škôl, kam spadajú aj habilitácie a inaugurácie, resp. obsadzovanie funkčných zmien, bude zrealizovaná v súlade s inováciami v systéme riadenia kvality vysokých škôl v gescii Slovenskej akreditačnej agentúry tak, aby bola aplikovaná najmä váha akademických výstupov a nie málo flexibilný systém dlhodobého progresu jednotlivca cez systém vedecko-pedagogických titulov.

5.3. Odporúčania v oblasti systému celoživotného vzdelávania

Celoživotný systém vzdelávania by mal byť pripravený reagovať aj na potreby vyššieho záujmu zahraničných pracovníkov. Z prognóz trhu práce, prezentovaných aj v tejto analýze je zrejmé, že Slovensku bude chýbať niekoľko tisíc pracovných síl, pričom jednou z ciest je ich import z iných krajín. Je však nevyhnutné, aby títo pracovníci prišli do systému, ktorý ich bude pripravený vzdelávať pre potreby ekonomiky (ale napríklad aj jazykovo z dôvodu lepšej integrácie).

Ďalšie riziko pre slovenskú ekonomiku predstavuje Industry 4.0 a digitálna transformácia, ktorá je navyše značne urýchlená krízou spojenou s vírusom COVID -19. Pre vzdelávanie by malo byť charakteristické to, že sa vie dostatočne prispôbovať technologickému rozvoju.

Slovenská ekonomika je zároveň výrazne naviazaná na automobilový sektor, pričom ďalšie vzdelávanie by malo tento trend zohľadňovať. Preto v oblasti celoživotného vzdelávania je vhodné zamerať sa na podporu vzdelávania v informačných a komunikačných technológiách s cieľom dosiahnuť, aby SR nebola len „montovňou“ automobilov, ale i centrom kde sa vyvíjajú nové technológie pre automobilový priemysel.

Celkovo by mal systém ďalšieho vzdelávania vychádzať z potrieb trhu práce, podnikania a záujmov občanov na zvýšenie svojej kvalifikácie a tým aj kvality života. Systém musí dostatočne rešpektovať ako zamestnávateľov, tak i občanov zastúpených sektorovými radami a garantom musí byť štát. Vzdelávacie inštitúcie v systéme musia pôsobiť na základe

transparentných pravidiel a konkurenčnej súťaže, pričom jasnejšie musia byť aj pravidlá akreditácie takýchto inštitúcií.

Financovanie celoživotného vzdelávania je ďalším problémom, ktorý je nevyhnutné vyriešiť. Jednou z možností, ako financovať ďalšie vzdelávanie, je zriadenie osobitného fondu na podporu celoživotného vzdelávania, ktorý by mal zriadený každý občan. Financovanie tohto fondu je možné zabezpečiť už zo súčasne vyberaných odvodov (napríklad niektorého z prebytkových fondov Sociálnej poisťovne). Občan by sa mohol rozhodnúť obohatiť svoje poznatky na účely, pre ktoré je to vhodné a výhodné aj pre štát. Existuje viacero variabilných foriem, kedy by na účely ďalšieho vzdelávania mohol prispievať aj ďalší subjekt – zamestnávateľ, či zamestnávateľské organizácie.

Systému celoživotného vzdelávania by prospelo zavedenie všeobecného právneho rámca, ktorý by síce vniesol reguláciu do systému, avšak táto by bola len minimálna a mala za cieľ skôr zvýšiť transparentnosť systému. Takouto zmenou je napríklad zavedenie akreditácie subjektov poskytovania vzdelávania. Pri vhodnom nastavení financovania ďalšieho vzdelávania opísaného vyššie by akreditácia systému pomohla identifikovať kvalitné inštitúcie poskytujúce ďalšie vzdelanie. Cieľom regulácie by však malo byť najmä predchádzanie špekulatívneho vzniku vzdelávacích inštitúcií a vytvoriť systém inštitúcií, ktoré disponujú dostatočnými ľudskými aj materiálnymi zdrojmi na poskytovanie ďalšieho vzdelávania.

Z hľadiska regulácie je tiež vhodné nastavenie politiky celoživotného vzdelávania tak, aby mala jasného koordinátora a zodpovedný úrad z hľadiska koordinácie, financovania aj kontroly napĺňania cieľov. V súčasnosti sú kompetencie rozbité medzi viacero subjektov, čo sťažuje implementáciu viacerých opatrení v systéme celoživotného vzdelávania.

Dôležité tiež je, aby všetky kroky k nastavovaniu systému celoživotného vzdelávania neprechádzali bez predchádzajúcej diskusie medzi sociálnymi partnermi. Nemenej podstatné je dopracovanie finálnych návrhov pre systém fungovania celoživotného a ďalšieho vzdelávania.

Je nevyhnutné uvedomiť si, že bez implementácie uvedených opatrení a to komplexne, od revízie systému základného školstva, cez zásadnú reformu stredného školstva, podstatné zmeny zamerané na zvýšenie výkonnosti a zlepšenie pripravenosti absolventov vysokého školstva, ako i bez fungujúceho systému celoživotného a ďalšieho vzdelávania, nebude slovenská ekonomika v dlhodobom horizonte schopná konkurovať najvyspelejším ekonomikám Európy a sveta.

ZÁVER

Systém vzdelávania na slovenských školách, a to na všetkých stupňoch, trpí vážnymi nedostatkami. Tieto nedostatky sa prejavujú nielen v nízkom hodnotení slovenských študentov v prípade medzinárodných porovnaní, ale aj ich nízkou pripravenosťou pre zamestnávateľov.

Oproti zahraničným vzdelávacím systémom sa zdá, že ten slovenský je stále pomerne rigidný a postavený na historických konceptoch riadenia z centrály. Najúspešnejšie krajiny nielen v medzinárodných porovnaníach sa nebáli systémy vzdelávania deregulovať a decentralizovať. Decentralizácia a deregulácia školských systémov pritom nie je znakom len vyspelých západných spoločností ale i krajín so socialistickou minulosťou. Reformy v týchto krajinách ukazujú, že pri správne nastavenej (a odvážnej) reforme je možné vystavať úspešný vzdelávací systém, ktorý obstojí aj v medzinárodnom kontexte.

Určité deregulačné reformy na slovenských školách však prebehli. Ich výsledkom je rast počtu súkromných škôl, či rast počtu zahraničných študentov na slovenských školách. Problémom sa ukazuje výkonnosť vysokého školstva, ktoré až s výnimkou niekoľkých fakúlt, výrazne zaostáva. Slovenské univerzity sa dlhodobo neumiestňujú ani medzi prvými 500 najlepšimi univerzitami sveta v renomovaných rebríčkoch univerzít. Zle nastavená regulácia brzdí aj rozvoj celoživotného vzdelávania, ktoré je často pre mnohých zamestnancov nedostupné a priveľmi drahé, pričom atraktívny tento systém nie je ani pre zamestnávateľov.

V prípade stredného odborného školstva je možné oceniť len zavedenie a spustenie systému duálneho vzdelávania. Tento systém pomohol zvýšiť pripravenosť absolventov na pracoviskách zamestnávateľa a vhodnými legislatívnymi zmenami v roku 2018 bolo tiež dosiahnuté pomerne dobré zapojenie zamestnávateľov, ako i študentov. Projekt sa javí ako perspektívny a z pohľadu zamestnávateľov je v ňom nutné pokračovať. V prípade ostatných absolventov, ktorí si majú problém nájsť platené zamestnanie, si štát uvedomuje ich slabšiu pripravenosť. Tú však rieši ad hoc nástrojmi, napríklad absolventskou praxou, či

rekvalifikačnými kurzami. Nejde však o systémové riešenie, ale skôr o investovanie do nekvalitne pripravených absolventov.

Pritom množstvo regulácií neustále rastie. Problémom je tiež novelizácia zákonov, pričom počas roka je možné, že platia aj štyri rôzne verzie zákonov regulujúcich školstvo. Prostredie škôl je tak nestále, neustále sa mení a jednotliví aktéri nemajú dostatočný priestor oboznámiť sa novými ustanoveniami v zákonoch. Navyiac, školský systém v sebe nesie nesprávne nastavené motivácie, často spôsobené reguláciou financovania, či školskej samosprávy.

Preto sú aj odporúčania tejto štúdie ladené smerom k vyššiemu prepájaniu zamestnávateľov a škôl. Len v prípade, ak budú zo škôl vychádzať kvalifikovaní odborníci, je možné dosiahnuť, že slovenská ekonomika ostane konkurencieschopná aj do budúcnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ACADEMIC RANKING OF WORLD UNIVERSITIES (2020), dostupné online na:

<http://www.shanghairanking.com/ARWU2019.html>

BAHNA, M. GYÁRFÁŠOVÁ, O. 2016. Brain drain 2014. Bratislava: Slovenský archív sociálnych dát, bez ISBN. 2016 Dostupné na:

http://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2014002

Baláž, V. 2010. Migrácia študentov v Európe: súťaž o ľudský kapitál. *Sociológia – Slovak Sociological Review*, 42(4), 2010 s. 356–382. ISSN 1336-8613 Dostupné na:

<https://www.sav.sk/journals/uploads/05130907Balaz OK.pdf>

Beine, M. - Noël, R. - Ragot, L. 2014. Determinants of the international mobility of students. *Economics of Education review*, 41, 40-54. 2014 ISSN 0272-7757

BUNDESMINISTERIUM BILDUNG, WISSENSCHAFT UND FORSCHUNG - Universitätsfinanzierung NEU, bez ISBN, dostupné online na: <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/Hochschule-und-Universit%C3%A4t/Hochschulgovernance/Steuerungsinstrumente/Universit%C3%A4tsfinanzierung.html>

BURJAN, V. A KOL. 2017. Učiaci sa Slovensko, Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, 2017, bez ISBN

CAMPBELL, N. 2012. Promoting intercultural contact on campus: A project to connect and engage international and host students. *Journal of Studies in International Education*, 16(3), 205-227. 2012, ISSN: 1552-7808

CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR 2020. Štatistické ročenky školstva, Bratislava: CVTI, bez ISBN, Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-vysoke-skoly.html?page_id=9596

CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR 2020. Štatistika prijímacieho konania na vysoké školy SR, CVTI, bez ISBN, Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statistika-prijimacieho-konania-na-vysoke-skoly-sr.html?page_id=9723

CROSS RANKING 2019: Souhrnné hodnocení vysokých škol a vysokoškolských systémů ve světě, Středisko vzdělávací politiky, Uk v Praze, Pedagogická fakulta, 2019. <https://www.ub-cooperation.eu/>

CVTI SR 2015 Kvalita a zodpovednosť. Slovenské vysoké školstvo a potreby spoločnosti v medzinárodnom kontexte, Bratislava: Centrum vedecko technických informácií, 2015, bez ISBN, dostupné online na: <http://www.cem-uk.sk/uni-magazin/publikovali/kvalita-a-zodpovednost/>

ČOPÁK, M. – JURIOVÁ, J. – RAJŇÁK, M. 2018 Systém financovania výskumu a vývoja z verejných zdrojov v SR, Bratislava: NKÚ, dostupné online na: <https://www.nku.gov.sk/documents/10157/c91c662a-d46e-467a-a0e9-3844f2a3a2da>

DE WIT, H., - HUNTER, F. 2015. The future of internationalization of higher education in Europe. *International higher education*, 2015 (83), 2-3. doi: 10.6017/ihe.2015.83.9073., ISSN: 1084-0613

DEBRAY, C. - OATEY, H. S. 2017. Five Top Tips for Integrating International and Domestic Students. Tribal Group Blog. Dostupné na: <https://blog.tribalgroup.com/blog/five-top-tips-for-integrating-international-and-domestic-students>

DROZD, P. - FRKÁŇOVÁ MRLIANOVÁ, A. - KUBOVIČOVÁ, K. 2012. Migrácia zahraničných študentov do Slovenskej republiky. Bratislava: European Migration Network, Národný kontaktný bod, bez ISBN Dostupné na: http://emn.sk/phocadownload/emn_studies/emn-sk_studia_migracia_zahranicnych_studentov_do_SR_sk.pdf

EDU 2030+, 2019 Hlavní směry vzdělávací politiky ČR do roku 2030+, bez ISBN

EUROPEAN MIGRATION NETWORK (EMN) (2019). *Attracting and Retaining International Students in the EU*. Brussels: European Migration Network.

EUROPEAN PARLIAMENT 2015. Internationalisation of Higher Education. Directorate-General for Internal Policies, Brussels. Dostupné na [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU\(2015\)540370_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU(2015)540370_EN.pdf)

EUROSTAT 2020 Structure of Earnings survey, dostupné online na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/structure-of-earnings-survey>

EURYDICE 2020 Financovanie vysokoškolského vzdelávania, dostupné online na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-funding-72_sk

FEDERAL MINISTRY REPUBLIC OF AUSTRIA EDUCATION, SCIENCE AND RESEARCH, 2017 Statistical Guide, Key facts and figures about schools and adult education in Austria, 2017, bez ISBN

FINANCOVANIE SYSTÉMU ŠKOLSTVA, dostupné online na: <https://www.minedu.sk/financovanie/>

GAEBEL, M. (Ed.). 2008. Internationalisation of European Higher Education: An EUA/ACA Handbook (Vol. 1). Dr Josef Raabe Verlags.

GALÁŠ P. 2017 Tajomstvo zlatého rezu, Bratislava: Inštitút vzdelávacej politiky, 2017, bez ISBN, dostupné online na: <https://www.minedu.sk/tajomstvo-zlateho-rezu/>

GIESING, Y. - LAURENTSYEVA, N. The EU Blue Card – Time to Reform? IFO. Dostupné na: <https://www.cesifo.org/DocDL/dice-report-2017-2-giesing-laurentsyeva-june.pdf>

GDOVINOVÁ D. 2019 Tak blízko a tak ďaleko. Ako Poliaci dosiahli fínsku úroveň školstva? Bratislava: W PRESS, 2019, dostupné online na: <https://www.tyzden.sk/temy/56748/tak-blizko-a-tak-daleko-ako-poliaci-dosiahli-finsku-uroven-skolstva/>

GONZÁLEZ, C. R. - MESANZA, R. B. - MARIEL, P. 2011. The determinants of international student mobility flows: an empirical study on the Erasmus programme. Higher education, 62(4), 413-430.

HELGØY I. – HOMME A. 2016 Educational reforms and marketization in Norway – A challenge to the tradition of the social democratic, inclusive school?, Comparative and International Education, DOI: 10.1177/1745499916631063

HERICH, J. 2017. *Anticipácia vývoja počtu novoprijatých študentov a absolventov vysokých škôl do roku 2025*. Academia 3(2017), pp. 3 – 14. Dostupné na https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/ACADEMIA/2017/3-2017acad_web.pdf

HOECKEL K. 2010 Learning for Jobs, OECD Reviews of Vocational Education and Training Austria, OECD, bez ISBN

CHANNA A. 2014 Decentralization and the Quality of Education, Prospects 46, 131–147 (2016). <https://doi.org/10.1007/s11125-016-9380-7>

CHEN L. – DORN E. – VAMRAAK T. 2019 Education reform in Norway: Looking beyond politics to bring sustained change, McKinsey and Company, bez ISBN, dostupné online na: <https://www.mckinsey.com/industries/social-sector/our-insights/education-reform-in-norway-looking-beyond-politics-to-bring-sustained-change>

CHEN L. – DORN. E – VAMRAAK T. – Education reform in Norway: Looking beyond politics to bring sustained change (2020), dostupné online na: <https://www.mckinsey.com/industries/social-sector/our-insights/education-reform-in-norway-looking-beyond-politics-to-bring-sustained-change>

CHLONÍ – DOMIŃCZAK A. 2017 - Changes in the education system in Poland, ESPN Flash Report 2017/38, 2017, bez ISBN

JAKUBOWSKI M. – PATRINOS H. 2008 The Impact of the 1999 Education Reform in Poland, Faculty of Economic Sciences, University of Warsaw, Working Papers, dostupné online na: <https://www.researchgate.net/publication/46477050> The Impact of the 1999 Education Reform in Poland

KANOVSKÝ M. 2017 Systém financovania vedy a výskumu u nás je deformovaný, Denník N, 2017, dostupné online na: https://www.stuba.sk/sk/diani-na-stu/system-financovania-vedy-a-vyskumu-u-nas-je-deformovany-dennik-n.html?page_id=11368

KNIGHT, J. 2004. Updating the Definition of Internationalisation. International Higher Education. *Journal of Studies in International Education*, 5-31.

KOLEKTÍV AUTOROV 2018 Analýzy stavu vysokoškolského vzdelávania so zameraním na profesijné uplatnenie absolventov, Lepšie školy – PRO AVADMIA, o.z., 2018, projekt Nemecko-slovenskej obchodnej komory EDU-LAB, bez ISBN

KOLEKTÍV AUTOROV, 2018 Sumár najzaujímavejších zistení z prieskumu medzi študentmi slovenských vysokých škôl 2018, Centrum edukačného manažmentu, Univerzita Komenského, Fakulta managementu, bez ISBN, dostupné online na: <http://www.cem-uk.sk/projekty/prieskumy/sumar-najzaujimavejsich-zisteni-z-prieskumu-medzi-studentmi-slovenskych-vysokych-skol-2018/>

KOLEKTÍV AUTOROV, 2018 To dá rozum, Bratislava: MESA 10, dostupné online na: <https://analyza.todarozum.sk/docs/19061818140001xfj1/>

KREMSKÝ, P. 2015. *Talenty pre Slovensko*. Podnikateľská Aliancia Slovenska. Dostupné na: <http://alianciapas.sk/wp-content/uploads/2015/12/Talenty-pre-Slovensko.pdf>

KUDO, K. 2016. Social representation of intercultural exchange in an international university.

Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, 37(2), 256-268. ISSN: 1469-3739

KWIEK, M. – SZADKOWSKI, K. 2018 Higher Education Systems and Institutions, Poland,

Encyclopedia of International Higher Education Systems and Institutions, ISBN978-94-017-9553-1, dostupné online na:

https://www.researchgate.net/publication/324125448_Higher_Education_Systems_and_Institutions_Poland

KYVIK S. 2002 The merger of non-university colleges in Norway, Higher Education 44, Kluwer Academic Publishers, Netherland

LÁSKA, I. 2020, Na trhu práce má perspektívu zdravotníctvo a IT, 2020, dostupné online na:

<https://www.istp.sk/clanok/15316/trh-prace-perspektivu-ma-zdravotnictvo-a-it>

LEES M. 2016 Estonian Education System 1990 – 2016, Reforms and their impact, bez ISBN

LEONTIYEVA, Y. - KOPECKÁ, L. 2018. Ukrainian Students in Czech Republic: Human Capital Perspectives. Kyiv: Institute of Public Affairs and CEDOS. Dostupné na

<https://cedos.org.ua/en/articles/ukrainski-studenty-v-chehii-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv>

LEYDESDORFF, L, 2012. The Triple Helix of University-Industry-Government Relations (February 2012). SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.1996760.

LEYDESDORFF, L. 2010. The Knowledge-Based Economy and the Triple Helix Model. ARIST. 44. 365-417. 10.1002/aris.2010.1440440116., dostupné online na:

https://www.researchgate.net/publication/220141963_The_Knowledge-Based_Economy_and_the_Triple_Helix_Model/citations

LUNDAHL L. 2019. Swedish education reform: High ambitions and troubling results, Revue internationale d'éducation de Sèvres, ISSN: 2261 – 4265

MADZINOVÁ, R. – ŘÁDEK, M. – ŠTEFÁNIK, D. 2018 Analýza stavu duálneho vzdelávania v regiónoch SR vo väzbe na MSP, Bratislava: Slovak Business Agency, 2018, bez ISBN

MADZINOVÁ, R. – ŘÁDEK, M. – ŠTEFÁNIK, D. 2018 Analýza systému duálneho vzdelávania v Slovenskej republike, Bratislava: Slovak Business Agency, 2018, bez ISBN

MF SR, 2020 Zamestnanosť a mzdy vo verejnej správe, dostupné online na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/hodnota-za-peniaze/revizia-vydavkov/zamestnanost-mzdy-vo-verejnej-sprave/>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA A VEDY 1994 Projekt Konštantín, Národný program výchovy a vzdelávania. Štátna politika výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na obdobie 1995 – 2015, Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu. 1994, bez ISBN, dostupné online: <http://www.skvelarodina.sk/konstantin/>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA SR 2020 Výročná správa o stave vysokého školstva, dostupné online na: <https://www.minedu.sk/vyrocne-spravy-o-stave-vysokeho-skolstva/>

MINISTRY OF EDUCATION AND CULTURE – FINNISH NATIONAL AGENCY OF EDUCATION 2018 Finnish Education in a nutshell, Education in Finland, bez ISBN, 2018, dostupné online na: <https://www.oph.fi/en/statistics-and-publications/publications/finnish-education-nutshell>

MORRISON, J. - MERRICK, B., HIGGS, S. - LE MÉTAIS, J. 2005. Researching the performance of international students in the UK. *Studies in Higher Education*, 30(3), 327-337. 2005 ISSN: 0307-5079

MYKETEYCHUK K. 2018 The School Education system reforms in modern Poland, *Comparative Professional Pedagogy* 8(2)/2018

NARIADENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia a o zmene a doplnení niektorých zákonov

OATEY, H. S. - DAUBER, D. 2019. Internalisation and student diversity: how far are the opportunity benefits being perceived and exploited? Higher Education: The International Journal of Higher Education Research. ISSN 0018-1560 Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10734-019-00386-4>

OBDRŽÁLEK P. – KOUCKÝ J. – BARTUŠEK A. a kol. 2018. Reflexie a trendy pre riadenie a rozvoj vysokého školstva, CROSS Ranking 2018, Súhrnné hodnotenie najlepších vysokých škôl vo svete a postavenie slovenských univerzít v tomto hodnotení, Informačné listy 1/19, 2/19, Centrum edukačného manažmentu pri Fakulte managementu Univerzity Komenského v Bratislave (CEM), 2019.

OBDRŽÁLEK P. – KOUCKÝ J. 2018 Vývoj terciárneho vzdelávania na Slovensku v medzinárodnom kontexte, Univerzita Komenského: Centrum edukačného manažmentu 2018, bez ISBN, dostupné online na: <http://www.cem-uk.sk/publikacie-cem/spravy-a-studie/vyrocna-sprava-o-stave-a-vyvoji-terciarneho-vzdelavania-na-slovensku-2018/>

OBDRŽÁLEK P. – KOUCKÝ J. a kol. 2018 Reflexie a trendy pre riadenie a rozvoj vysokého školstva, CROSS Ranking 2018, Súhrnné hodnotenie najlepších vysokých škôl vo svete a postavenie slovenských univerzít v tomto hodnotení, Informačné listy 1/19, 2/19, Centrum edukačného manažmentu pri Fakulte managementu Univerzity Komenského v Bratislave (CEM), 2019.

OBDRŽÁLEK P. – KOUCKÝ J. a kol. 2018 Uplatniteľnosť absolventov na trhu práce a vývoj kvalifikačných požiadaviek na vysokoškolákov v SR a v zahraničí, Univerzita Komenského: Centrum edukačného manažmentu, 2018, <http://www.cem-uk.sk/publikacie-cem/spravy-a-studie/uplatnitelnost-absolventov-na-trhu-prace-a-vyvoj-kvalifikacnych-poziadaviek-na-vysokoskolakov-v-sr-a-v-zahranici-vyrocna-sprava-2018/>

OECD 2019 - Education at a Glance 2019: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, dostupné online na: <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>

OECD PISA, dostupné online na: <https://www.oecd.org/pisa/>

OECD, 2020 PIAAC, dostupné online na: <https://www.oecd.org/skills/piaac/>

OECD, European Commission (2014). Matching economic migration with labour market needs in Europe –Policy Brief. OECD, European Union.

Prieskum Absolvent 2014 (prieskum medzi absolventmi VŠ z rokov 2008-2014), realizovaný v rámci národného projektu CVTI SR „Vysoké školy ako motory rozvoja vedomostnej spoločnosti“.

PROFESIA.SK 2020 Veľký rebríček univerzít a fakúlt podľa požiadaviek trhu práce. Súčasná situácia absolventom nepraje, 2020, bez ISBN, autor neuvedený, dostupné online na: <https://firma.profesia.sk/velky-rebricek-univerzit-fakult-podla-poziadaviek-z-trhu-prace-sucasna-situacia-absolventom-nepraje/#more-4110>

Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2020 – 2024. Dostupné online na: <https://www.teraz.sk/download/135/programove-vyhlasenie-vlady.pdf>

RIENTIES, B., GROHNERT, T., KOMMERS, P., NIEMANTSVERDRIET, S. - NIJHUIS, J. 2011. Academic and social integration of international and local students at five business schools, a cross-institutional comparison in Van den Bossche, P., Gijssels, W. H., & Milter, R. G. (Eds.). 2011. Building learning experiences in a changing world. Springer Science & Business Media, pp. 121-137. ISBN 978-94-007-0802-0

ROSENZWEIG, M. R., IRWIN, D. A., - WILLIAMSON, J. G. 2006. Global wage differences and international student flows [with comments and discussion]. In Brookings trade forum (pp. 57-96). Brookings Institution Press ISSN: 15205479

RÚZ Koncept reformy terciárneho vzdelávania Slovensku z pohľadu RÚZ, Bratislava: Republiková únia zamestnávateľov, bez ISBN, rok neuvedený, dostupné online na:

https://ruzsr.sk/app/webroot/CmsPlugin/files/Koncept_reformy_tercialneho_vzdelavania_poda_RUZ.pdf

SAHLBERG P. 2009 A short history of educational reform in Finland, bez ISBN

SÁNCHEZ-BARRIOLUENGO, M. - FLISI, S. 2017. Student Mobility in Tertiary Education: institutional factors and regional attractiveness (No. JRC108895). Joint Research Centre. Slobodian, O., Maradyk, N., Benč, V. (2018). Ukrainian Students in Slovak Republic: Policies of Engagement, Integration, Students' Motivation and Plans. Kyiv: Institute of Public Affairs and CEDOS. Dostupné na: <https://cedos.org.ua/en/articles/ukrainski-studenty-v-chehii-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv>

SAV, 2019 Analýza finančnej podpory a scientometrických výstupov SAV, Bratislava: Slovenská akadémia vied, 2019, bez ISBN, dostupné online na: https://www.sav.sk/uploads/dokumentySAV/4_SAV-2021_analyza.pdf

SEMINAR REPORT 2017 Decentralisation in Education Systems, European Agency for Special Needs and Inclusive Education, ISBN: 978-87-7110-629-9

SCHWAB K. 2019 The Global Competitiveness Report 2019, World Economic Forum, 2019, ISBN-13: 978-2-940631-02-5, dostupné online na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

SLOVAK BUSINESS AGENCY, 2020 Duálne vzdelávanie a MSP, Bratislava: Slovak Business Agency, bez ISBN, dostupné online na: http://www.sbagency.sk/sites/default/files/dualne_vzdelavanie_a_msp.pdf

SLOVENSKÁ INFORMAČNÁ A TLAČOVÁ AGENTÚRA, 2019, Učitelia sa sťažujú na učebnice. Štát ide tlačiť staré vydania, zverejnené v denníku SME, 28. 8. 2019, dostupné online na: <https://domov.sme.sk/c/22200366/ucitelia-sa-stazuju-na-ucebnice-stat-ide-tlacit-stare-vydania.html>

SMREK M. 2019 Ide vaše dieťa na vysokú školu? Pripravte si 14 000 EUR, Blog Tatrabanka, dostupné online na: <https://www.tatrabanka.sk/sk/blog/sporenie-investovanie/ide-vase-diet-a-vysoku-skolu-pripravte-si-14-000-eur/>

Štátny inštitút odborného vzdelávania, Národný projekt duálne vzdelávanie, dostupné online na: <https://siov.sk/projekty/aktualne-projekty/narodny-projekt-dualne-vzdelavanie/>

ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV, 2020, Normatív materiálne – technického a priestorového zabezpečenia pre všeobecnovzdelávacie predmety študijných odborov stredných odborných škôl, stredných športových škôl a škôl umeleckého priemyslu pre stupeň vzdelania: úplné stredné , bez ISBN, 2020 , dostupné online na: https://www.statpedu.sk/files/sk/svp/normativ-mtap-zabezpecenia/nmtpz_vvp_usov.pdf

THE FEDERAL GOVERNMENT 2020 Dual vocational training system, bez ISBN, dostupné online na: <https://www.make-it-in-germany.com/en/study-training/training/vocational/system/>

TREND, 2019 Koľko zarábajú absolventi vysokých škôl? Pozrite si rebríček TOP 40 fakúlt, dostupné online na: <https://www.trend.sk/spravy/kolko-zarabaju-absolventi-vysokych-skol-pozrite-rebricke-top-40-fakult>

TRENDY PRÁCE, 2019 Mzdy absolventov v jednotlivých odboroch, dostupné online na: <https://www.trendyprace.sk/sk/absolventi/sk-trendy/mzda>

TREXIMA 2017 – Strednodobá prognóza potrieb trhu práce v horizonte 5 rokov v roku 2017, (2017), Bratislava: Trexima, bez ISBN

TUREK I. A KOL. 1990 Návrh správy expertnej skupiny Ministerstva školstva, mládeže a telesnej kultúry Slovenskej republiky. 1990, bez ISBN Dostupné online na: <http://www.skvelarodina.sk/duch-skoly/>

ÚPSVaR 2017 Vyhodnotenie Uplatňovania aktívnych opatrení na trhu práce za rok 2016, bez ISBN, Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, dostupné online na: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/statistic/aotp_2016/Vyhodnotenie_AOTP_2016.pdf

ÚPSVaR 2018 Vyhodnotenie Uplatňovania aktívnych opatrení na trhu práce za rok 2017, bez ISBN, Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, dostupné online na: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/aktivne-opatrenia-tp-statistiky/aktivne-opatrenia-trhu-prace-2017.html?page_id=802298

ÚPSVaR 2019 Vyhodnotenie Uplatňovania aktívnych opatrení na trhu práce za rok 2018, bez ISBN, Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, dostupné online na: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/statistic/aotp_2018/Vyhodnotenie_AOTP_2018.pdf

ÚPSVaR 2020 Vyhodnotenie Uplatňovania aktívnych opatrení na trhu práce za rok 2019, bez ISBN, Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, dostupné online na: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/statistic/aotp_2019/Vyhodnotenie_AOTP_2019.pdf

ÚPSVaR Aktívne opatrenia na trhu práce, dostupné online na: https://www.upsvr.gov.sk/sluzby-zamestnanosti/nastroje-aktivnych-opatreni-na-trhu-prace.html?page_id=13313

Vyhláška č. 330/2009 Z. z. Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky o zariadení školského stravovania

VYHLÁŠKA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú kritériá na určovanie najvyššieho počtu žiakov prvého ročníka stredných škôl, dostupné online na: <https://www.epi.sk/zz/2019-292>

VYHLÁŠKA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky o stredných školách, dostupné online na: <https://www.epi.sk/zz/2015-65>

Vyhláška o školskej inšpekcii

Vyhláška o školskom internáte

WILKINSON J. – EACOTT S – NIESCHE R. – ABINGDON R. 2019 Challenges for public education: reconceptualising educational leadership, policy and social justice as resources for hope Abingdon: Routledge, 2019, ISBN: 9780429791949

ZÁKON č. 138/2019 Z. z. Zákon o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch

ZÁKON č. 245/2008 Z. z. Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 311/2001 Z.z. verzia zverejnená na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/311/20200101>

ZÁKON č. 596/2003 Z. z. Zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ZÁKON č. 597/2003 Z. z. Zákon o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ZÁKON č. 61/2015 Z. z. Zákon o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ZÁKON o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ZELENKA - PÁVIŠ, Vysokoškoláci do praxe, Masifikácia, diverzifikácia a kvalita vysokého školstva, Bratislava: Centrum vedecko technických informácií, bez ISBN, dostupné online na:

https://vysokoskolacidopraxe.cvtisr.sk/files/1_4_odliv-mozgov-slovaci-studuju-pracuju-zahranici-zelenka_pavis.pdf

<https://www.platy.sk/>

<https://www.ub-cooperation.eu/>

www.uplatnenie.sk

